

Risto-Matti Matero

Ihmisen ja luonnon kumppanuudesta kuluttajan oikeuksiin

Muuttuva ihmiskäsitys Suomen ja Saksan vihreiden puolueohjelmissa 1980-2002

Maisteritutkielma

Yleinen historia

Historian ja etnologian laitos

Jyväskylän yliopisto

Kevät 2018

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta – Faculty Humanistinen tiedekunta	Laitos – Department Historian ja etnologian laitos
Tekijä – Author Risto-Matti Matero	
Työn nimi – Title Ihmisen ja luonnon kumppanuudesta kuluttajan oikeuksiin. Muuttuva ihmiskäsitys Suomen ja Saksan vihreiden puolueohjelmissa 1980-2002.	
Oppiaine – Subject Yleinen historia	Työn laji – Level Pro gradu -tutkielma
Aika – Month and year Toukokuu 2018	Sivumäärä – Number of pages 100
Tiivistelmä – Abstract <p>Tämä tutkimus käsittelee ihmiskäsitystä ja siinä nähtävää muutosta Suomen ja Saksan vihreiden puolueiden puolueohjelmissa vuosina 1980-2002. 1980-luvulla molemmat vihreät puolueet kritisoivat jyrkästi länsimaista maailmankuvaa, yksilökeskeisyyttä ja niihin liitettyjä instituutioita, kuten talouskasvua. Tilalle ne tarjosivat holistista ihmiskäsitystä, joka korosti ihmisen ja luonnon kumppanuutta. Tämä merkitsi mm. yksilökeskeisen vapaan kulutuksen ja tuotannon korvautumista velvollisuuslähtoisemmällä ajattelulla.</p> <p>1990-luvun kuluessa kritiikki länsimaista maailmankuvaa ja yksilökeskeistä ihmiskäsitystä kohtaan katosi lähes tyystin. Talouskasvua ja kilpailua kritisoivat puhe muuttui Suomessa <i>kestävän kehityksen</i> ja Saksassa <i>ekologisen modernismin</i> käsitteiden avulla talouskasvumyönteiseksi ja kuluttajien sekä tuottajien vapauksia kunnioittavaksi. Muutoksen syyksi paljastui puolueiden halu päästä vaikuttamaan lainsäädäntöön. Molemmat vihreät puolueet nousivatkin hallituspuolueiksi näiden aatteellisten käänteiden seurauksena, päästen siten vaikuttamaan käytännön ympäristöpolitiikkaan, mutta joutuen samalla tekemään aatteellisia kompromisseja.</p> <p>Vihreiden argumentointi oli enimmäkseen antroposentristä, vaikka poikkeuksena myös eläinten oikeudet korostuivat 1990-luvulla. Toimijana ja oikeuksien kohteena vihreille toimi aktiivinen <i>kansalainen</i>, jolla oli perinteisten kansalaisoikeuksien lisäksi myös velvollisuuksia. Ajan kuluessa velvollisuusnäkökulma häveni ja liberaalit arvot (kuten vähemmistöjen oikeudet) korostuivat. Myös kuluttaja alettiin nähdä tärkeänä kansalaisvaikuttajana. Syitä tälle näkökulman muutokselle voi löytää vihreiden ydinkannattajaryhmän, korkeasti koulutettujen kaupunkilaisnuorten, muuttuvista arvoista.</p> <p>Huomattavaa on kehityksen samankaltaisuus ja –aikaisuus molemmissa maissa. Suomen vihreiden aatteellinen kehitys osoittautuu näin osaksi laajempaa eurooppalaista kehitystä.</p>	
Asiasanat – Keywords Saksa, Suomi, puolueohjelmat, ihmiskäsitys, ihmiskuva, luontosuhde, käsitehistoria	
Säilytyspaikka – Depository Jyväskylän yliopiston kirjasto, JYX-julkaisuarkisto	
Muita tietoja – Additional information	

Sisällys

1. Johdanto	1
1.1. Ihmiskäsitys historiallisen tutkimuksen kohteena.....	1
1.2. Ihmiskäsitys, politiikka ja ympäristö.....	5
1.3. Vihreän ihmiskäsityksen nelikenttä.....	10
1.3.1. <i>Holismi – individualismi -akseli: syväekologia ja ekologinen modernismi</i>	10
1.3.2. <i>Biosentrismi – antroposentrismi – akseli: ekofeminismi ja eläinoikeusliike</i>	12
1.3.3. <i>Ympäristöaatteen eri muodot nelikenttään sijoitettuna</i>	13
1.4. Lähteet ja metodit	16
2. Vihreiden puolueiden historiallinen tausta	21
3. Ihmisen ja luonnon suhde vihreiden puolueohjelmissa	27
3.1. Vuorovaikutusta luonnon kanssa (1980-1993)	27
3.2. Kohti kestävästä kehitystä (1994-2002)	40
4. Kenen hyvinvoinnista huolehdittiin?	61
4.1. Oikeuksien kohteiden määrittely	61
4.2. Vihreä kansalaisuus	74
5. Vihreiden puolueiden maltillistumisprosessin vertailu	88
Lähteet.....	95

1. Johdanto

Tässä tutkimuksessa tarkastelen Suomen *Vihreän Liiton* sekä Saksan *Bündnis 90 / Die Grünen* poliittisen ajattelun ihmiskäsitystä ja siinä tapahtuvia muutoksia vuosina 1980-2002. Tarkoitukseni on selvittää, millaiset ihmiskäsitykset ohjasivat puolueiden poliittisia tavoitteita ja miten nuo ihmiskäsitykset rakentuivat. Tarkastelen myös, millaisia muutoksia käsittelemäni ajanjakson aikana ilmeni, sekä pohdin, mistä nämä muutokset johtuivat. Vertaan Suomen vihreiden ihmiskäsitystä sekä luontosuhdetta Saksan vihreisiin tarkoitukseni ennen kaikkea havainnoida, missä määrin aatteellisessa liikehdinnässä on nähtävissä ylirajaista kanssakäymistä. Samalla vertailu Saksaan auttaa ymmärtämään Suomen vihreiden ajattelua osana laajempaa eurooppalaista kontekstia.

Saksan *Die Grüne* perustettiin vuonna 1980, Suomen vihreät taas organisoituivat puolueeksi vuonna 1988, tosin kansanedustajia heillä poikkeuksellisesti ehti olla jo ennen puolueen perustamista. Vertailukohteeksi valikoitui juuri Saksan vihreiden ajattelu, sillä Saksa on pyrkinyt profiloitumaan edelläkävijämaaksi ympäristöasioissa¹ ja on siksi mahdollisesti toiminut vaikutteiden hakupaikkana Suomen vihreille.² Suomen puolueiden historiaa tutkinut Mickelsson toisaalta huomauttaa, että erojakin löytyi: Suomessa vihreät eivät esimerkiksi ole pyrkineet profiloitumaan samalla tapaa vasemmistolaiseksi puolueeksi kuin Saksassa.³ Samankaltaisuuksien ja erojen hahmottaminen kertoo toisaalta aatteiden ylirajaisuudesta, toisaalta auttaa hahmottamaan vihreän ajattelun kansalliset ominaispiirteet suhteessa kansainvälisempään kontekstiin.

1.1. Ihmiskäsitys historiallisen tutkimuksen kohteena

Ihmiskäsityksen voi ymmärtää osaksi niin yksilöllistä kuin kollektiivistakin maailmankuvaa. Ihmiskäsitys sisältää ensisijaisesti kysymykset siitä, mikä on ihmisten määritelmä itsestään sekä suhteestaan luontoon, toisiinsa ja yhteiskuntaan.⁴ Maailmankuva on historiallisesti muuttuva, tapahtumien saatossa myös nopeasti murtuva ja uudelleenjäsenytyvä ilmiö. Tämä muutos on myös

¹ Saksa tunnetaan mm. ympäristöongelmien ennaltaehkäisyä painottavan varovaisuusperiaatteen (*Vorsorgeprinzip*) kehittäjänä, sekä varhaisena tuuli- ja aurinkovoiman sekä ympäristötariffien kehittäjämaana. Toisaalta Saksa ei maineestaan huolimatta ole ollut edelläkävijä kaikessa ympäristölainsäädännössä: esim. Ruotsissa kehitettiin integroitua saasteiden kontrollia ja Suomi taas otti hiiliveron käyttöön ennen Saksa. Ks. Salo 2015, 15-22 & Dryzek 2005, 164-166.

² Paastela 1987, 22-24.

³ Mickelsson 2007, 283.

⁴ Manninen 1977, 47.

tutkittavissa historiallisin metodein.⁵ Tällöin myös ihmiskäsityksen voi osana maailmankuvaa nähdä historiallisesti ja kulttuurisesti muuttuvana ja konstruoituna ilmiönä, vaikka usein otammekin ihmiskäsityksemme annettuna.

Ihmiskäsitys ohjaa myös muuta ajatteluamme, se toimii siis ikään kuin ajattelun taustapremissinä. Esimerkiksi historian tutkimuksessa ilmenevää ihmiskäsitystä tutkinut Olli Matikainen on osoittanut, että tutkijat usein erehtyvät rakentamaan historiallisen toimijan identiteettiä tutkijan omaa ihmiskäsitystä mukaillen. Matikaisen esimerkkitutkimuksesta käy ilmi, kuinka 1500-luvun aatelismies Gödik Fincke on voitu nähdä milloin fennomaaniaatteen mukaisena kansansivistäjänä, milloin taas henkilökohtaisen taloudellisen hyödyn etsijänä uusklassisen taloustieteen mallin mukaisesti, riippuen kunkin aikakauden ja tutkijan omista preferensseistä. Matikainen huomauttaa kuitenkin osuvasti, että ”on ongelmallista olettaa 1500-luvun ihmisen toimineen ja ajatelleen kuten länsimainen individualisti”.⁶ Ihmiskäsityksen merkitys tulee siis esiin implisiittisenä taustapremissinä, joka voi myös ohjata tutkimustuloksia, jos emme hahmota historiallisten toimijoiden oman aikakauden ihmiskäsityksiä.⁷

Yksilötason ihmiskäsityksen merkitystä ajatteluun vaikuttavana mentaalisenä mallina on tyypillisesti tutkittu ennen kaikkea sosiaalipsykologian keinoin. Yksi tapa hahmottaa, miten implisiittinen, kulttuurin kautta rakentuva ihmiskäsitys toimii ajattelua ohjaavana ja usein tiedostamattomana mentaalisenä mallina, on yksilöiden minäkäsitysten (tai ”itseä koskevien teorioiden”⁸) tarkastelu. Kaikissa kulttuureissa yksilöt etsivät koherenttia minätunnetta (”sense of self”), mutta tuo oma minuus ymmärretään kulttuurin sosiaalisesti jaetusta ihmiskäsityksestä käsin. Niinpä yksilön itsenäisyyttä korostavissa kulttuureissa (kuten Länsi-Euroopassa ja USA:ssa) identiteetti ja minuus rakennetaan erillisyyttä korostavien ja sosiaalisesta kontekstista irrallisten tekijöiden varaan – esimerkiksi ”älykkyys” tai ”musikaalisuus” ihmistä määrittävänä ja muista erottavana tekijänä. Nämä määritelmät ovat tyypillisesti pysyviä ja yksilön sisäisiä ominaisuuksia, jotka erottavat yksilön muista. Sen sijaan keskinäistä riippuvuutta korostavat kulttuurit (Aasia, Afrikka, Etelä-Amerikka) painottavat sosiaalisia rooleja, ihmissuhteita ja ryhmään kuuluvuutta myös minuutta määrittäessä. Esimerkiksi kollektivistiset japanilaiset eivät alan

⁵ Sulkunen, Niemi & Katajala-Peltomaa 2016, 8.

⁶ Matikainen 2016, 398-404. Tämä ei tietenkään tarkoita sitä, että historian toimijoita ei tulisi nähdä yksilöinä, kuten Matikainen osuvasti huomauttaa. Kyse on ainoastaan yksilöllisten toimijoiden identiteetin tulkinnasta tutkijan omasta kontemporallisesta kontekstista käsin.

⁷ Yksi toimiva tapa historiallisten toimijoiden ihmiskäsityksen hahmottamiseksi on tässä työssä käytetty kontekstointia korostava käsitehistoriallinen analyysi. Siitä lisää, ks. Skinner 2002, 112-119.

⁸ Termi jota Carol Dweck (1999) käyttää klassikotutkimuksessaan, jossa todettiin minäteorian (=käsityksen minuuden ilmenemismuodosta) ohjaavan tiedostamattomasti mm. oppimisprosesseja sekä ihmissuhteiden kehitystä.

klassikkotutkimuksessa suostuneet määrittelemään minuuttaan ilman, että se on sidottu sosiaaliseen kontekstiinsa: olen tällainen *työpaikallani*, olen tällainen *perheeni piirissä*. Pysyvää, sosiaalisesta kontekstista erillistä minuutta ei kaikissa kulttuureista siis pyritä rakentamaan.⁹ Ihmiskäsityksen yhteydessä voi myös tarkastella ihmisen käsitystä omasta asemastaan suhteessa ympäristöön ja luontoon. Esimerkiksi Kari Väyrynen on tarkastellut historian varrella ilmentyneitä eri tapoja hahmottaa ihmisen ja luonnon yhteys.¹⁰

Ihmiskäsityksemme on siis hyvin pitkälti sosiaalisesti jaettu tapa katsoa itseämme sekä suhdettamme muihin ihmisiin ja ympäristöön. Sosiaalipsykologit Smith & Mackie huomauttavatkin, kuinka paradoksaaliselta vaikuttaa, että ”meidän näennäisesti yksityisin omaisuutemme – käsityksemme siitä keitä olemme – on niin läpikotaisin meitä ympäröivien ihmisten ja kulttuuristen ryhmien muovaama”.¹¹ Näin ollen on perusteltua tarkastella tätä kulttuurin muovaamaa ilmiötä myös historiallisena ilmiönä, ja tutkia siinä tapahtuvia muutoksia sekä sen ilmenemismuotoja.

Keskeisiä kulttuurikohtaisia vaihteluita minuuden käsitteellistämässä voi hahmottaa oheisen taulukon avulla.¹²

Minuuden ilmenemismuoto	Yksilön itsenäisyyttä korostavat kulttuurit (ml. Saksa ja Suomi)¹³	Yksilöiden vuorovaikutussuhteita korostavat kulttuurit
Minuuden määritelmä	Ainutlaatuinen, sosiaalisesta kontekstista irrallinen yksilö.	Vuorovaikutuksessa muihin sosiaalisten roolien ja ihmissuhdeverkostojen kautta.
Minuuden rakenne	Yhtenäinen ja pysyvä, jatkuu tilanteiden ja suhteiden ylitse.	Tilanteesta ja suhteesta toiseen liikkuva ja muuttuva.
Minuuden tärkeimmät piirteet	Sisäinen, yksityinen itse (kyvyt, ajatukset, tunteet, piirteet).	Ulkoinen, julkinen itse (status, roolit, vuorovaikutussuhteet).
Minuuden keskeinen tehtävä	Olla ainutlaatuinen, toteuttaa itseään ja tavoitteitaan, puhua suoraan.	Kuuluminen, sopeutuminen, ryhmän tavoitteet, epäsuora puhe.

⁹ Smith & Mackie 1995, 126-128.

¹⁰ Väyrynen 2006.

¹¹ Smith & Mackie 1995, 126-128.

¹² Ibid.

¹³ Triandis 1995, 95, 98.

Ihmiskäsitystä koskevat mentaaliset mallit ovat siis kulttuurin mukana vaihtelevia, mutta kaikista kulttuureista nämä mallit löytyvät jossakin muodossa. Mallit eivät myöskään välttämättä selkeästi jäsenny jompaankumpaan ääripäähän. Vaikkapa Pohjoismaat ovat luokiteltavissa ”kohtuullisen” individualistiseksi (*moderately individualistic*): ihmisten oletetaan olevan itsenäisiä ja taloudellisesti riippumattomia individualistisen mallin mukaisesti, mutta esimerkiksi sosiaalisia normeja edellytetään noudatettavan ja tasa-arvoa kunnioitetaan. Tutkimuskohdemaista Saksa taas on selkeän individualistinen, mutta ei siltikään samassa mittakaavassa kuin skaalan ääripäästä löytyvä USA.¹⁴

Ihmiskäsitys mentaalisenä mallina ohjaa siis niin yksilöiden kuin ryhmienkin ajattelua ja toimintaa merkittävästi implisiittisenä taustapremissinä, ikään kuin linssinä, jonka läpi itseä ja muita havainnoidaan. Samat psyykkiset mekanismit ja mentaaliset mallit ovat oletettavasti vaikuttaneet kautta historian, joten on perusteltua tutkia ihmiskäsitystä myös historiallisena ilmiönä. Ihmiskäsitys toimii myös poliittisen toiminnan ja ajattelun pohjalla. Ihmiskäsitystä voi ilmaista kielellisesti, joten sen ilmenemistä voi tutkia poliittisessa historiassa jo paljon käytetyillä käsitehistoriallisilla menetelmillä. Kielellisessä muodossaan yhteisesti jaetut ihmiskäsitykset myös määrittävät yhteisön toiminnan mahdollisuuksia. Filosofin Charles Taylorin esimerkkiä mukaillen: jo äänestämisen kaltaisiin demokraattisiin käytäntöihin sisältyy ”tietty käsitys toimivasta subjektista, hänen suhteestaan toisiin ja yhteiskuntaan”. Ihmiskäsitykset eivät siis ole olemassa vain yksilöiden mielissä, vaan ne näkyvät myös yhteisöjen käytännöissä ja instituutioissa. Siksi ihmiskäsityksen voi perustellusti nähdä vaikuttavan siihen, millaisia poliittisia rakenteita kulttuurissa voidaan hyödyntää – ja sitä kautta myös itse poliittiseen toimintaan.¹⁵ Larry Siedentop, yksi länsimaisen ihmiskäsityksen laajoja kaaria tutkinut historioitsija, painottaakin ihmistä koskevien uskomusten ja sosiaalisten instituutioiden välistä vuorovaikutusta: esimerkiksi käsitys juuri yksilöksi identifioitumisesta ihmiskäsityksen perustana alkoi renessanssin aikana heikentää kirkon valta-asemaa suhteessa valtioon.¹⁶ Sosiaaliset instituutiomme ja valtarakenteemme ovat siis rakentuneet niiden oletusten varaan, joita ihmisestä ja tämän suhteesta ympäristöönsä kussakin ajassa ja kulttuurissa teemme.

Uskonkin, että ihmiskäsityksen huomioinnilla on paljon annettavaa poliittiselle käsitehistorialle. Ihmiskäsitystä on mahdollista analysoida kirjoitetun kielen ja käsiteanalyysin kautta monellakin tapaa: arvioimalla yksilöitä tai ryhmiä koskevien käsitteiden merkityksiä, huomioimalla kenen

¹⁴ Triandis 1995, 95, 98. Norja oli maa, jossa Pohjoismaita koskeva esimerkkitutkimus toteutettiin, mutta sen voi kirjoittajan mukaan yleistää koskemaan Pohjoismaita laajemminkin. Oletettavasti tämä *kohtuullisen individualismin* kulttuuri olisi siis nähtävissä Suomessakin.

¹⁵ Manninen 1977, 39, 44-47.

¹⁶ Siedentop 2014, 2, 338-339.

hyvinvointia pyritään ajamaan – yksilön, kollektiivisten ryhmien, vai kenties biosfäärin – sekä tulkitsemalla, rakentuvatko toimijoiden käsitykset itsestä ja omasta toiminnastaan esimerkiksi yksilöiden erillisyyden vai ennemminkin verkostojen ja vuorovaikutussuhteiden pohjalle. Sen lisäksi, että tämä avaa uuden ulottuvuuden poliittisen käsitehistorian tarkastelulle, se myös muistuttaa meitä tänä päivänä siitä, ettei usein itsestään selvänä taustapremissinä otettu ihmiskäsitys ole lainkaan itsestään selvä: se on kulttuurin ja olosuhteiden muovaama mentaalinen malli, joka on vahvasti sidottu aikaan ja paikkaan. On suuri erehdys kuvitella oman kulttuurinsa ja aikansa käsitystä ihmisluonnosta universaaliksi ja ajattomaksi, eikä historioitsijankaan tulisi tulkita menneisyyttä tuon suodattimen läpi kyseenalaistamatta sitä.

1.2. Ihmiskäsitys, politiikka ja ympäristö

Ihmiskäsityksen huomiointi on erityisen merkityksellistä ympäristökysymyksistä puhuttaessa. Ihmisen ja luonnon välisen suhteen on nimittäin katsottu ainakin osittain ohjanneen sitä kehitystä, missä yksilöiden ja yhteiskuntien oikeus luonnon ylihyödyntämiseen on voinut muuttua hyväksyttäväksi ja jopa normaaliksi käytännöksi. On esimerkiksi arvioitu, että vanha käsityksemme ihmisestä erillään luonnosta ja toisaalta myös luonnon herrana on myöhemmin edistänyt luonnon ylihyödyntämistä.¹⁷ Moderniin ajatteluun kuului viimeistään 1600-luvulta saakka usko kulttuurin ja järjen oikeutetusta herruudesta ”primitiiviseen” luontoon nähden, mikä myös toimi teollistumisen pohjalla.¹⁸ Valistuksen myötä yksilöiden erillisyys niin luonnosta kuin sosiaalisesta kontekstistakin korostui länsimaisissa ihmiskäsityksissä edelleen: ihmistä ryhdyttiin katsomaan autonomisena valintojen tekijänä, joka ei ollut enää valinnoissaan sidottu kontekstiinsa kuten aiemmin.¹⁹ Varsinkin taloudellisessa ajattelussa ihmiskuva on edelleen kehittynyt vahvasti yksilön tarpeiden, oikeuksien ja rationaalisen voitontavoittelun värittämäksi. Juuri ympäristöliike on kyseenalaistanut sitä ekonomisen rationalismin ihmiskäsitystä, *Homo economicusta*, joka on yksilöllinen tuottaja tai kuluttaja ja jonka oikeudet sekä asema määrittyy tätä kautta. Ympäristö – samoin kuin yhteisöt ylipäätensä – ovat tällöin välineellisessä asemassa yksilöiden taloudellisiin vapauksiin ja poliittiseen toimintaan nähden.²⁰

¹⁷ White 1974, 3-5; Aaltolta 2013, 180.

¹⁸ Aaltola 2013, 180; Martusewicz & al. 1995, 35-36.

¹⁹ MacIntyre 2004, 60-72.

²⁰ Dryzek 2005, 133.

Ihmisen suhde luontoon ja ympäristöön onkin yksi kolmesta keskeisestä ympäristöhistoriallisen tutkimuksen teemasta – aihetta on tarkasteltu ainakin uskonnon, filosofioiden, ideologioiden ja jopa popkulttuurin näkökulmasta. Tämä tarkastelutapa myös yhdistää ympäristöhistorian ja aatehistorian toisiinsa.²¹ Sen sijaan ympäristöhistorian historiankirjoitusta tarkastelleen Kari Väyrysen mukaan tätä aatehistoriallista näkökulmaa ei vielä olla ”onnistuttu nivomaan (---) toiminnallisiin yhteyksiinsä talouteen, politiikkaan ja instituutioihin”. Ei-aineellisella tasolla ilmenevät maailmankuvalliset teemat oletettavasti paitsi ohjaavat ajatteluamme ja luontokäsityksiämme, myös vaikuttavat suoraan toimintaan ”yksilön eettisistä kulutusvalinnoista aina kansainvälisiin sopimuksiin”.²² Ihmiskäsityksen tarkastelu poliittisen puheen ja toiminnan tasolla voi siis olla hyvinkin hedelmällistä myös ympäristöhistorian näkökulmasta.

Ihmiskäsityksen ja luontosuhteen tutkimusta on tehty varsinkin ympäristösosiologian puolella. On todettu muun muassa, että sellainen luontosuhde, joka sisältää positiivisen uskon luonnon itsekorjautuvuuteen ilman ihmisyhteisöjen apua, on tyypillistä kilpailuyhteiskunnan ”individualisteille”, joiden ihmiskäsitys korostaa yksilöä ja yksilön vapautta toimia markkinoilla. Ihmisten yhteiskunnallista tasa-arvoa painottavat ”egalitaristit” taas tyypillisesti näkevät luonnon haavoittuvaisena ja suojelua tarvitsevana. Sen sijaan ihmisten eriarvoisuutta korostavat ”hierarkistit” näkevät luonnon potentiaalisesti pahansuopana, ja siksi hallinnon on kontrolloitava sekä luontoa että ihmisen luontoon kohdistuvia toimia.²³ Vihreän poliittisen liikkeen aatetaustaa tarkasteltaessa onkin mielenkiintoista seurata, missä määrin ja millä tavalla vihreät ottivat käsiteltynä ajanjaksona kantaa esimerkiksi juuri ihmisen ja luonnon suhteeseen ja millaisia määreitä sekä merkityksiä luonnolle sekä luonnonilmiöille annettiin.

Vaikuttaa siis siltä, että vaikka maailmankuvan ja ihmiskäsityksen historiallista tutkimusta on Suomessakin tehty,²⁴ on talouden ja politiikan toimintaan liitetty ihmiskäsityksen tutkimus sellainen teema, joka ei ole vielä saanut vahvaa jalansijaa ympäristöhistorian puolella. Euroopan vihreiden puolueiden ideologista ja aatteellista taustaa taas on tutkittu jo aiemmin,²⁵ mutta ihmiskäsitystä ei ole poliittisessa kontekstissa juurikaan tarkasteltu muusta ideologiasta erillisenä kokonaisuutena, joten tämä on oma kontribuutioni tutkimusalueeseen. Ihmiskäsityksen tutkiminen osana poliittista käsittehistoriaa on samalla myös tämän perinteisen aate- ja oppihistorian teeman päivittämistä

²¹ Kaksi muuta keskeistä teemaa ovat ympäristön vaikutus ihmisen kulttuurin (esim. tautien vaikutus) sekä ihmisen oman toiminnan vaikutus ympäristöön. Ks. Hughes 2016, 4-9.

²² Väyrynen 2009, 71-77.

²³ Järvikoski 2009, 91-93. Kuvaus perustuu alun perin ympäristösosiologi Mary Douglasin tutkimukseen, jonka koehenkilöt olivat metsänhoitajia.

²⁴ Ks. esim. Sulkunen, Niemi & Katajala-Peltomaa 2016.

²⁵ Ks. esim. Poguntke 2005; Radkau 2011; Mickelsson 2007, 283.

käsitehistoriallisin metodein. Aate-, käsite- ja ympäristöhistorian yhdistäminen tarjoaa historian tutkimukselle uusia mahdollisuuksia myös laajojen vuorovaikutusverkostojen ymmärtämiseen.²⁶

Länsimaisissa demokratioissa ihmiskäsitys on nykyisin pitkälti sidottu liberaalista traditiosta kumpuavaan individualistiseen ihmiskäsitykseen, kuten jo edellä on viitattu, ennen kaikkea siis yksilön autonomian ja vapauksien painottamiseen. Tämä lähtökohta ohjaa myös poliittista toimintaa ja instituutioita: esimerkiksi demokratian, yksilönvapauksien ja tasa-arvon tavoitteiden on katsottu juontaneen juurensa tästä traditiosta ainakin anglo-amerikkalaisessa maailmassa.²⁷ Tämä ajattelutapa on toki anglo-amerikkalaisesta maailmasta lähtöisin, ja niin Saksan kuin Suomen poliittisessa toiminnassa näkyvä ihmiskäsitys on historian saatossa nähty myös tästä poikkeavalla tavalla: yksilö on joskus voitu mieltää osaksi kansaa, joskus taas osaksi omaa yhteiskuntaluokkaansa. Esimerkiksi Saksassa 1. maailmansodan aikaan yleistynyt kollektivistinen kansanyhteisö-ajattelu (*Volksgemeinschaft*) korosti Pasi Ihalaisen mukaan harmonista etnisesti yhteistä kansaa, kansan yhteistä tahtoa ja yhteistä orgaanista henkeä. Tämä kansaa yhdistävä harmonisuus ylitti demokratialle tyypilliset eri kansanryhmien eturistiriidat ja toimi myöhemmin diktatuurin perusteena.²⁸ Suomessa taas suomen kielen ”kansalainen” merkitsi Henrik Steniuksen mukaan etnis-kielelliseen ryhmään kuuluvaa yksilöä, jolla oli samat oikeudet ja velvollisuudet kuin muillakin ryhmän jäsenillä. Kansaan kuulumisen korostaminen ihmiskäsityksen keskiössä 1800- ja 1900-lukujen taitteessa on yhdistetty jopa anti-individualismiin.²⁹ Edelleen Suomen puolueiden historiaa tutkineen Rauli Mickelssonin mukaan Suomi oli 1900-luvulla pitkään jakautunut ”Leiri-Suomeksi”, missä eri luokkaryhmillä (kuten työläisillä ja maalaisilla) oli täysin omat toisistaan erilliset elämänpiirinsä, ja puolueet edustivat näitä väestöryhmiä ”kollektiivisubjekteina”, ts. jonkin tietyn kollektiivisen ryhmän yhteisten etujen ja tarpeiden edustajina.³⁰ Kollektivistiset ajattelutavat ovat siis eläneet Suomessa ja Saksassa pitkään.

Puolueet Suomessa ovat kuitenkin viimeistään 1980-luvulta saakka siirtyneet individualistisempaan suuntaan ja pyrkineet vetoamaan juuri yksilöllisiin arvoihin, kun ”väestöryhmäidentiteetit” ovat korvautuneet ”asiakysymysidentiteeteillä”. Näiden yksilöitymistendenssien myötä ihmiset

²⁶ Ympäristötutkimuksessa on viime vuosikymmeninä yleistynyt ns. systeemiteoreettinen ajattelu, joka pyrkii ymmärtämään, miten makrotason ilmiöt (kuten ilmastonmuutos) kehittyvät mikrotason vuorovaikutussuhteiden seurauksena (esim. asenneilmasto, poliittiset instituutiot, jne). Vaikken tässä työssä paneudu systeemiteoreettisen ajatteluun tämän syvemmin, uskon tämän tyyppisellä tutkimusotteella kuitenkin olevan sovellusmahdollisuuksia eritasoisten järjestelmien vuorovaikutussuhteiden ymmärtämiseksi tulevaisuudessa. Ks. Toikka 2009.

²⁷ Woods 2010, 98-99. Tarkempi analyysi yksilöstä vapaana, autonomisena valitsijana länsimaisen moraali- ja yhteiskunta-ajattelun taustalla, ks. MacIntyre 2004, 25-29 ja Siedentop 2014.

²⁸ Ihalainen 2017, 436-437.

²⁹ Stenius 2003, 338-339, 357-369.

³⁰ Mickelsson 2007, 44, 49.

irtaantuivat heitä identifioivista luokista. Kollektiivisubjektit korvaantuivat yksilöillä, kun kollektiiviset leirit puolueiden ympärillä purkaantuivat.³¹ Edelleen 1990-luvulla tehdyt nuorisotutkimukset ovat osoittaneet, että yksilölliset arvot ovat nousseet myös Suomessa vahvasti esiin nuoremman ikäpolven keskuudessa, ja vaikkapa yksilölliset kulutusratkaisut nähdään entistä useammin poliittisena tekona, markkinoiden kautta vaikuttamisena.³²

Sama yksilöllistymistä korostavan ihmiskäsityksen nousu on ollut havaittavissa myös Saksan poliittisessa kulttuurissa viimeisen 50 vuoden aikana, maan oltua sitä ennen pitkään vahvan kollektivistinen kulttuuri. Viimeistään 1970-luvulla individualistiset tendenssit heikensivät ihmisten siteitä sosiaalisiin ryhmiinsä, kuten perheeseen tai kirkkoon. Esimerkiksi naisten osallistuminen työelämään vähensi heidän riippuvuuttaan perhesiteistä ja samalla ”individualiso” Saksan naisia.³³ Myös äänestyskäyttäytyminen määrittyi 1960-luvun lopulle saakka pitkälti luokkasidonnaisesti vasemmistolaisen SPD:n (*Sozialdemokratische Partei Deutschlands*, sosialidemokraatit) ja konservatiivi-keskustalaisen CDU/CSU:n (*Christlich Demokratische Union Deutschlands / Christlich-Soziale Union in Bayern*, kristillisdemokraatit) välillä, mutta 60- ja 70-lukujen taitteesta saakka äänestäjäkunnan arvot ovat muuttuneet ”postmateriaalisemmiksi”, yksilölliset arvokysymykset ovat Suomen tapaan nousseet tasaisesti yhä suurempaan keskiöön, ja samalla ryhmä- tai luokkasidonnainen äänestyskäyttäytyminen on tasaisesti vähentynyt. Tämän seurauksena vanhoille puolueille on syntynyt tendenssi pyrkiä ”yleispuolueen” asemaan: kun äänestäjät eivät enää äänestä ryhmäidentiteetin määrittämää puoluetta, ei puolueillakaan ole aiemman kaltaista tarvetta ajaa jonkin tietyn yhteiskuntaryhmän asiaa.³⁴ Tämä ”individualisaatio”, kuten Hartmut Kaelble (2013) sitä kutsuu, on osa laajempaa läntisen Euroopan arvojen murrosta 1900-luvun jälkipuoliskolla. Syitä tälle liberaalin individualismin nousulle olivat paitsi perinteisten sosiaalisten siteiden katkeaminen ja yhteiskunnan vaurastuminen, myös nuorisokulttuurin nousu ja sitä kautta levinneet amerikkalaiset ajattelumallit. Vanhat sukupolvet eivät siis muuttuneet näinä vuosikymmeninä aiempaa yksilökeskeisemmiksi, vaan nuoret sukupolvet synnyttivät Eurooppaan uutta kulttuuria.³⁵

³¹ Mickelsson 2007, 245, 310-311, 359-360.

³² Hellsten & Martikainen 2001, 86-90.

³³ Saksan muuttumisesta individualistisemmaksi kulttuuriksi varsin pian (joskaan ei aivan heti) äärikollektivistisen kansallissosialistisen kauden jälkeen ks. Triandis 1996, 34, 95.

³⁴ Rohrschneider & Wolf 2004, 22-24.

³⁵ Kaelble kuitenkin huomauttaa, ettei ole täysin selvää, missä määrin tämä prosessi olisi edennyt ilman amerikkalaisten arvojen ja ajattelutapojen vahvaa vaikutusta: elementit uusille arvoille ja jopa massakulutuskulttuurille olivat olemassa Euroopassa omasta takaa jo ennen USA:n vahvaa vaikutusta Euroopan kulttuuriin toisen maailmansodan jälkeen. Lisäksi ajattelutapojen yksilökeskeisyydessä oli muutoksen jälkeenkin valtavia alueellisia eroja – usein myös saman kansallisvaltion sisällä. Kaelble 2013, 82-84, 92-96, 101.

Ympäristöliikkeen nousun myötä on kuitenkin paikallaan kysyä, missä määrin tämänkaltainen yksilön arvoja ja valinnan mahdollisuuksia korostava individualistinen ihmiskäsitys näkyy myös Suomen ja Saksan vihreiden poliittisessa ajattelussa. Perinteisesti Euroopan vihreät puolueet on identifioitu liberalismiin ja individualismiin arvoihin.³⁶ Euroopan vihreitä puolueita tutkinut Thomas Poguntke on myös huomauttanut, että monet vihreiden suurimmista poliittisista saavutuksista ovat korostaneet yksilöiden (ja ennen kaikkea vähemmistöjen) oikeuksien toteutumista, jopa siihen pisteeseen, että ympäristöasiat ovat jääneet pienemmälle huomiolle. Mutta näkyykö vihreiden ihmiskäsityksessä sama individualistinen viitekehys myös ympäristöpolitiikasta puhuttaessa, joka on ollut tärkein alue vihreässä politiikassa?³⁷ Onhan helppo kuvitella, että vahvat yksilön vapaudet, esimerkiksi oikeus tuottaa ja kuluttaa vapaasti, voivat olla ristiriidassa ympäristönsuojelun asettamien velvollisuuksien kanssa, jos ihminen nähdään pikemminkin osana luontoa kuin luonnosta irrallisina yksilöinä.

Monet ympäristöteoreetikot ovatkin huomauttaneet tästä potentiaalisesta ristiriidasta yksilökeskeisyyden ja ympäristön kestävyuden välillä. Jotkut ovat menneet jopa niin pitkälle, että ovat esittäneet yksilönvapauksien laajamittaista rajoittamista, sillä niiden on katsottu johtavan väistämättä luonnonvarojen ylikulutukseen.³⁸ Syväekologien piirissä on jopa esitetty, että ympäristöajattelun meille tarjoamat haasteet vaativat ihmiskäsityksemme purkamista ja uudelleenstruktuuroimista nykyistä kestävämmällä tavalla, joka asettaa yksilön oikeuksien sijaan vuorovaikutussuhteet luonnon kanssa poliittisen ja moraalisen pohdinnan keskiöön. Ekofilosofi Arne Naessia mukaillen: länsimainen ajattelu on pyrkinyt yksilöllisen itsen toteuttamiseen – mutta entä jos tuo ”itse” onkin ”symbioosi” ihmisen ja ympäristön välillä?³⁹ Tarkastelen siis tässä työssä myös, määrittyikö yksilön asema käsiteltävänä aikana yksilöoikeuksien yläpuolelle nousevien velvollisuuksien kautta, vai sitoutuivatko vihreät puolueet liberaalin individualismin traditioon myös ympäristökysymyksiä käsitellessään. Kysymys on äärimmäisen tärkeä aikana jolloin ilmastonmuutos pakottaa koko ihmiskunnan kiinnittämään huomionsa ihmisen ja luonnon väliseen suhteeseen. Se on kaikkea muuta kuin itsestään selvä kysymys ympäristöliikkeelle, jolta yhtenäinen selkeästi käsitteellistettävissä oleva aatteellinen ja maailmankatsomuksellinen tausta puuttuu.

³⁶ Mickelsson 2007, 283.

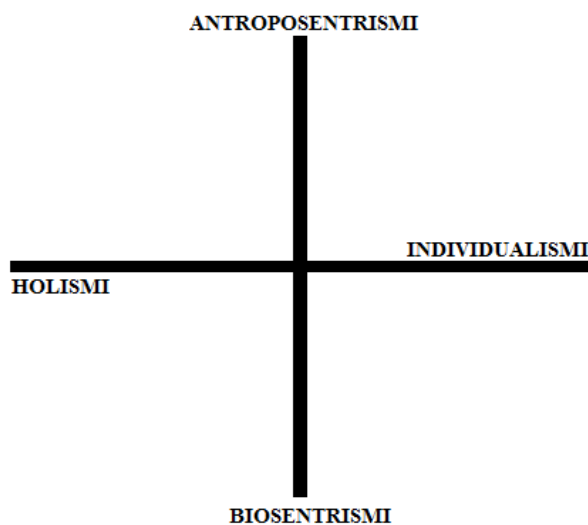
³⁷ Poguntke 2005, 579.

³⁸ Woods 2010, 128-130. Woods mainitsee esimerkkinä William Ophulsin, joka näki demokratian ja yksilöoikeusajattelun esteenä ympäristönsuojelulle. Toisaalta liberaalin ympäristöajattelun edustajat ovat huomauttaneet, että myös puhdas ympäristö voi olla yksilölle turvattu oikeus, jolloin yksilölähtöisyydestä ei tarvitse luopua. Tällöin tosin vastakkain saattavat asettua ympäristöongelmista kärsivien ihmisten perusoikeudet ”ruokaan ja energiaan” ja rikkaampien kuluttajien oikeus esimerkiksi ”rajattomaan auton käyttöön”, joten perinteisiä liberaalin ihmiskäsityksen turvaamia kulutuksen vapauksia tämäkään ajattelutapa ei takaa. Ks. Newell & al. 2015, 537-538.

³⁹ Naess 1997, 72.

1.3. Vihreän ihmiskäsityksen nelikenttä

Tässä alaluvussa tarkoitukseni on hahmottaa sitä skaalaa, jonka sisällä poliittisten ympäristöliikkeiden ihmiskäsitys jotakuinkin liikkuu, käyttäen ympäristöfilosofian keskeisiä termejä analyyttisinä apuvälineinä puolueiden ihmiskäsitysten (sekä niissä tapahtuvan muutoksen) hahmottamiseksi. Tarkastelen tätä aluksi liberaaliin individualismin traditioon kiinnittyvän *ekologisen modernismin* ja holistisempaa ihmiskäsitystä painottavan *syväekologisuuden* välisestä dikotomisesta vastakkainasettelusta käsin, sillä näitä termejä on käytetty myös aiemmassa (esim. ympäristöfilosofisessa ja ympäristöpoliittisessa)⁴⁰ tutkimuksessa. Sen jälkeen tarkastelen ihmiskeskeisyys- ja biokeskeisyys –akselia, joka määrittyy sen kautta, pyritäänkö poliittisessa ajattelussa ajamaan ensisijaisesti ihmisten oikeuksia vai laajentamaan noita oikeuksia myös esimerkiksi eläin- ja kasvimaailman suuntaan. Kokonaisuudessaan näin rakentuvan nelikentän skaala näyttää tältä:

1.3.1. Holismi – individualismi -akseli: syväekologia ja ekologinen modernismi

Ympäristöliikkeen taustalla vaikuttanut ideologia ei ole koskaan ollut yhtenäinen. Siinä missä esimerkiksi ekofeministit näkivät sekä sosiaalisen epätasa-arvon että luonnon riistämisen taustalla samat dominointiin pyrkivät patriarkaaliset rakenteet, näkivät radikaalit syväekologit taas ympäristöongelmien taustalla liiallisen ihmiskeskeisyyden, jolloin myös sosiaalisen tasa-arvon

⁴⁰ Esim. Dryzek 2005.

kysymykset tuli jättää sivummalle.⁴¹ Ympäristöliikkeen moninaisia ideologisia eroja voi kategorisoida pohtimalla ympäristöfilosofi Arne Naessin ”syväekologista” ympäristöfilosofiaa. Käsite on syntynyt 1970-luvulla ja toimii yhtenä analyttisenä työvälineenä vihreiden poliittisen ajattelun ja sen radikaaliuden hahmottamiseen.⁴²

Syväekologia pyrkii hahmottamaan ihmisen osana luontoa, osana biosfääriin ”kokonaiskenttää”.⁴³ Dryzekin mukaan tähän lähtökohtaan kuuluu olennaisesti tapa ymmärtää ihminen osana laajempaa ekologisten ”verkostojen holistista kokonaisuutta, johon jokainen yksilö kuuluu”. Osana tätä holistista kokonaisuutta ihmisellä ei ole oikeutta asettaa itseään muun biosfääriin yläpuolelle. Ympäristöongelmat ovat siis ideologisia (eivätkä ”pinnallisen ekologian” tapaan käytännöllisiä ja teknisiä) ongelmia: kun ihminen ei ymmärrä luonnosta riippuvaista asemaansa omassa maailmankatsomuksessaan, syntyy sellaisia järjestelmiä kuten jatkuvan kasvun talous. Syväekologien mielestä lopputulos on tuhoisa niin luonnolle kuin ihmisellekin, joka todellisuudessa on luonnosta riippuvainen.⁴⁴

Kokonaisuudessaan tätä syväekologiseen liikkeeseen kuuluvaa ihmiskäsitystä ei ole erikseen nimetty, mutta Dryzekin termiä mukaillen sitä voinee kutsua ”holistiseksi” ihmiskäsitykseksi (individualistisen ihmiskäsityksen sijaan), sillä se korostaa holistisia vuorovaikutussuhteita ihmisen ja muun eliömaailman välillä paitsi yksilön elämässä, myös toimijuuden määrittelyssä: toiminnan perusyksikkö on luonto, jonka yhdeksi osaksi ihminen mielletään, ei pelkkä luontoa manipuloiva ja sen ulkopuolelle asettava ihminen.⁴⁵ Toisaalta on huomattava, että holistiseen ihmiskäsitykseen sitoutuvat muutkin ryhmittymät kuin syväekologit: vaikkapa ekofeministit ovat korostaneet holististen vuorovaikutussuhteiden syvempää huomiointia ilman sitoutumista syväekologiseen biosentrismiin. Heille holististen vuorovaikutussuhteiden tulisi näkyä nimenomaan ihmisten keskinäisessä suhtautumisessa toisiinsa, mikä heijastuu myös positiivisempaan luontosuhteena.⁴⁶

”Pintaekologisen” liikkeen päätavoite taas on Naessin mukaan ihmisten terveys ja hyvinvointi, ja taistelu ”saastumista ja luonnonvarojen loppuunkäyttämistä vastaan” on pelkkä väline tähän.⁴⁷ Tämä Naessin itsensä vastustama lähtökohta on tavallaan saanut tunnustetun aseman ympäristöpoliittisessa ajattelussa, mutta *ekologisen modernismin* nimellä: tässä ympäristöajattelun

⁴¹ Dryzek 2013, 189.

⁴² Naess 1997, 138-144.

⁴³ Naess 1997, 138-139.

⁴⁴ Dryzek 2013, 187-188.

⁴⁵ Dryzek 2013, 197-199.

⁴⁶ Dryzek 2005, 185-187.

⁴⁷ Naess 1997, 138-139.

mallissa yhteistyö muun yhteiskunnan (kuten valtion ja liikemaailman) kanssa toimii poliittisena strategiana ympäristöasioiden edistämiseksi, ja tätä yhteistyötä edistetään luomalla nimenomaan talouskasvua tuottavia tapoja suojella ympäristöä. Lähtökohta on siis pragmaattisten ratkaisujen löytämisessä teknisiin ongelmiin, ja ympäristölainsäädäntö on käytännössä usein myös edistynyt tällä strategialla. Usein ekologista modernismia perustellaankin käytännöllisyydellä: se tuottaa parhaat tulokset. Ihmiskäsityksen kannalta ympäristö nähdään objektina, jota kontrolloidaan ihmisten (eikä luonnon itsensä) hyvinvoinnin edistämiseksi, ja toimijuus määritellään ihmiskeskeisesti hallitusten ja liike-elämän yhteistoimintana, josta luonnon tai biosfäärin asema tai hyvinvointi puuttuu. Ihmiskäsityksen osalta kyse on siis käytännöllisestä sopeutumisesta vallitsevaan – oletettavasti liberaaliin ja individualismia painottavaan – malliin.⁴⁸

Ekologinen modernismi lähtee ihmiskäsityksensä osalta liikkeelle siitä, ettei länsimaista yksilönoikeuksia painottavaa ajattelutapaa ja siihen liitettyjä käytäntöjä tarvitse kyseenalaistaa. *Homo economicus* voi jatkaa toimintaansa kunhan huomioi sen, että terveen ympäristön ylläpito on välttämätöntä myös taloudellisen vapauden kannalta. Ekologista modernisaatiota on myös tarjottu ratkaisuksi siihen ristiriitaan, joka syntyy yksilönvapautta painottavien demokraattisten arvojen ja vapaata kuluttamista rajoittavien ympäristövelvollisuuksien välille. Siinä missä syväekologia edustaa holismia, on ekologinen modernismi puolestaan sitoutunut perinteisempään liberaaliin individualistiseen arvomaailmaan.⁴⁹ Sekä syväekologian että ekologisen modernismin käsitteet sisältävät omat arvolatauksensa ja poliittiset konnotaationsa, mutta oma tarkoitukseni on käyttää termejä neutraalina kuvauksena ympäristöajattelun eri lähtökohdista.

1.3.2. Biosentrismi – antroposentrismi – akseli: ekofeminismi ja eläinoikeusliike.

On hyvä huomata, etteivät kaikki ympäristöliikkeen kannattajat ole yksiselitteisesti sijoitettavissa joko ekologisen modernismin tai syväekologian kannattajiksi. Esimerkiksi sosiaalista tasa-arvoa painottava ekofeminismi, samoin kuin sosiaalinen ekologia laajemminkin, kiinnittää huomiota myös yhteisöjen sisällä vallitseviin ihmisten välisiin keskinäisiin holistisiin vuorovaikutussuhteisiin, joiden nähdään synnyttävän ekologisia ongelmia.⁵⁰ Näin he jakavat syväekologisen ihmiskäsityksen ”holistisen” vuorovaikutusverkostoja painottavan lähtökohdan, mutta eivät sen biosentrisyyttä. Esimerkkinä tästä asenteesta kävisi vaikka ympäristöfilosofi Markku Oksasen lausahdus:

⁴⁸ Dryzek 2013, 182-183, 170-175.

⁴⁹ Humphrey 2007, 1, 82-83.

⁵⁰ Bookchin 2005, 385, 388, 398.

”biodiversiteettiä ei sovi vähentää, koska se kaventaa tulevien ihmiskupolvien vaihtoehtoa”. Huoli tulevasta sukupolvista kuuluu siis olennaisesti tähän diskurssiin. Myös eläimiin kohdistuvaa julmuutta voi puolustaa ihmiskeskeisistä lähtökohdista: esimerkiksi klassikkofilosofi Immanuel Kant arvioi, että eläinten satuttaminen tuhoaa inhimillisyyden ihmisestä, joka lopulta alkaa hyväksyä julmuuden myös muita ihmisiä kohtaan, ja tämä on siksi moraalisesti väärin.⁵¹ Antroposentristä lähtökohtaa on usein tietoisesti haettu ympäristöajattelun pohjalle, sillä äärimmillään syväekologien biosentrisyys on saanut suoranaisia ihmisvihan muotoja, ja holismia painottavat mutta antroposentrismiä korostavat sosiaaliset ekologit sekä ekofeministit pyrkivät irtautumaan tästä. On kuitenkin syytä täsmentää, että monet syväekologian kannattajat myös pyrkivät tietoisesti ottamaan etäisyyttä liikkeen misantrooppisimpiin ajatuksiin.⁵²

Myöskään individualistisesta lähtökohdasta kumpuava liike ei aina automaattisesti ole *ekologisen modernismin* pragmaattisia ja ihmiskeskeisiä tavoitteita ajava. Vihreää poliittista teoriaa tutkinut Martell esittää, että luonnon tai eläinten oikeuksien ajaminen voi perustua vallan hyvin liberaalista individualismista kumpuavaan pyrkimykseen laajentaa yksilöoikeuksien haltijan määritelmää (”ethic of toleration”) ihmisyksilöistä myös biosfäärin yksilöihin.⁵³ Tällöin esimerkiksi jotkin eläinten oikeuksia ajavan vihreän ajattelun muodot voivat perustua syväekologiaa muistuttavalle biosentriselle lähtökohdalle ilman, että individualistisista perusoletuksista silti luovutaan.

Onkin lähdeittävä siitä, ettei puolueiden ihmiskäsitystä voi arvioida pelkästään individualismi-holismi –asteikolla. Yhtä lailla tärkeää on kysymys siitä, missä määrin ja miksi puolueet ovat omaksuneet ihmiskeskeisen tai vaihtoehtoisesti biosentrisen lähtökohdan. Oksanen on esittänyt, että ympäristöetiikan kehitys on pitkälti jopa perustunut länsimaisen antroposentrisen ihmiskäsityksen kyseenalaistamiseen: sen piikkiin kun on usein laitettu ne kielteiset ympäristövaikutukset – kuten nyt käynnissä oleva ilmastonmuutos – jotka tänäkin päivänä luovat ongelmia. Selvää on, että kaikki ympäristöliikkeen toimijat eivät allekirjoittaisi tätä lähtökohtaa.⁵⁴

1.3.3. Ympäristöaatteen eri muodot nelikenttään sijoitettuna

Nämä lähtökohdat voi konstruoida analyttisiksi apuvälineiksi rakentamalla ne nelikentäksi, joka auttaa hahmottamaan paremmin, mille alueille vihreä ajattelu voi ulottua. Painotan, että kyse on

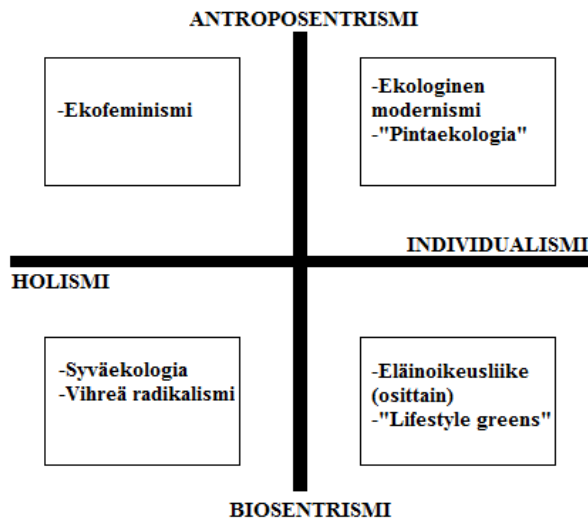
⁵¹ Oksanen 2013, 178-181.

⁵² Dryzek 2013, 187-188.

⁵³ Martell 1995, 52.

⁵⁴ Oksanen 2012, 142.

analyttisestä apuvälineestä, joka auttaa hahmottamaan ympäristöliikkeen kompleksista aatteellista taustaa, eivätkä arviot eri ajattelun muodosta kyseisellä nelikentällä perustu esimerkiksi kvantitatiivisen mittauksen tuloksiin. Nelikenttä näin hahmotettuna näyttäisi tältä:

Huomaamme, että jokaiseen neljään ”lokeroon” voi sijoittaa jonkin (tai useamman) vihreän ajattelun muodon. Esimerkiksi radikaaleimmasta ääripäästä – biosentrisyyttä ja holismia korostavasta – löytäisimme syväekologian edustajat ja vihreät radikaalit, joille koko länsimainen maailmankuva, sen ihmis- ja yksilökeskeisyys sekä näiden lähtökohtien varaan rakentuvat arvot ja instituutiot, ovat itsessään ongelma. Tässä kategoriassa huolen aiheena on todennäköisemmin biodiversiteetin kuin ihmisten hyvinvointi.

Ekofeminismin voisi tällöin lokeroida antroposentriseksi ja holistiseksi ajattelutavaksi, sillä se pyrkii huomioimaan yhteiskunnan eriarvoistavia rakenteita ja muuttamaan niitä keinona paitsi sukupuolten tasa-arvoon myös luonnon kunnioittamiseen. Tällaisesta taustasta ponnistava ajattelu uskoo yhteiskunnan sisäisen hyväksikäytön sekä luonnon hyväksikäytön olevan samaa aatteellista perua, missä emme riittävästi huomioi vuorovaikutussuhteitamme toisiimme ja luontoon ja kunnioita moninaisuutta sekä feminiinisiä arvoja kuten hoiva-arvoja. Kyse on siis holistisemmasta vuorovaikutussuhteisiin pohjaavasta ajattelusta, mutta pohjimmiltaan argumentit ovat antroposentrisiä. Argumentaation tavoitteena on yleensä paremman yhteiskunnan rakentaminen toimivammasta arvopohjasta käsin. Huolenaiheena voivat olla esimerkiksi tulevien sukupolvien oikeudet.

Biosentristä mutta individualistista lähtökohtaa edustaa edellä mainittu eläinoikeusliike, joka usein on argumentoinut sen lähtökohdan puolesta, että ihmisiin kohdistuvat yksilönvapaudet tulee ulottaa myös eläinyksilöille. Tällöin tavoitteena ei ole niinkään vallitsevien premissien kyseenalaistaminen vaan niiden laajentaminen. Eläintenoikeusliikkeen lisäksi Dryzek tuo esiin nuorten kaupunkilaisten ”Lifestyle greens” –ryhmittymän, joka ajattelee hyvin biosentrisesti, mutta näkee yksilön vapaiden valintojen olevan keino ympäristöongelmien ratkaisuksi – yhteisen toiminnan tai holismia painottavan ajattelun sijaan. Usein tämä ajattelu saa ”vihreän konsumerismin” muodon: oikeilla kulutusvalinnoilla yksilö vaikuttaa vapaiden valintojensa kautta. Nämä ajattelutavat ovat siis biosentrisiä mutta liberaaleja yksilönarvoja kunnioittavia.⁵⁵

Vähiten radikaalin, käytännöllistä lähestymistapaa korostavan ekologisen modernismin taas voisi lokeroida antroposentriseksi ja individualistisiin oikeuksiin nojaavaksi. Tästä lähtökohdasta nykyisten rakenteiden ja ajattelumallien uudistamista ei tarvita, vaan ekologiset ongelmat voidaan nähdä käytännöllisinä ongelmina, jotka ovat ratkaistavissa nykyisen viitekehyksen sisältä käsin. Ekologinen modernisti voi kohdistaa huolensa esimerkiksi siihen, miten taloudelle käy jos ilmastonmuutos etenee.

On lähes mahdotonta muodostaa etukäteen hypoteesia siitä, millä skaalalla vihreät puolueet liikkuvat, sillä – kuten Martell huomauttaa – vihreillä ei ole kansainvälisessä mittakaavassa mitään yhteistä poliittista teoriaa, paitsi ekologinen ajattelu jonkinlaisena suuntaviivana politiikalle.⁵⁶ Tämä valmiin kompassin puuttuminen tekee aiheesta toki myös hyvin mielenkiintoisen, sillä se ainakin teoriassa mahdollistaa varsin radikaalit heilahtelut vihreässä poliittisessa ajattelussa pitkällä aikavälillä. Tarkastelun tästä näkökulmasta tulee keskittyä vihreiden ajattelun ajalliseen muutokseen molempien skaalojen näkökulmasta. Muutosta on tarkasteltava ensiksikin holismi-individualismi –asteikolla, ts. sitoutuivatko vihreät puolueet enemmän ihmiskäsitykseen, jossa yhteistoimijuutta ja vuorovaikutussuhteiden verkostoa sekä sitä kautta rakentuvaa velvollisuusajattelua korostetaan ihmiskäsityksen keskiössä, vai omaksuivatko puolueet enemmän yksilön oikeuksia painottavat lähtökohdat, jotka voivat kenties toimia hyvin pitkälle individualistisen ihmiskäsityksen sisällä; ja toisekseen antroposentrismi – ekosentrismi –asteikolla, jossa huomio kiinnittyy siihen, missä määrin ihminen asetetaan luonnon edelle päätöksenteossa, ja perustellaanko poliittisia tavoitteita ensisijaisesti ihmisen tarpeilla vai laajennetaanko nuo tarpeet koskemaan esimerkiksi luontoa ja eläimiä. Hypoteesinomaisesti voi epäillä, että vihreiden alkutaival on ollut suhteellisen radikaali ja lähtenyt todennäköisesti liikkeelle skaalan holistiselta puolelta, sillä vihreän liikkeen taustat

⁵⁵ Dryzek 2005, 189-190.

⁵⁶ Martell 1995, 139.

löytyvät niin Saksassa kuin Suomessakin 1960- ja 1970-lukujen radikaalista nuorisoliikkeestä.⁵⁷ Mielenkiintoista on myös havainnoida, missä määrin vihreiden ajattelu muuttui vuosituhaten vaihdetta kohti tultaessa, kun vihreät puolueet kasvoivat keskisuuriksi hallituspuolueiksi. Näitä lähtökohtia ja niissä tapahtuvia muutoksia käsitellään luvuissa 3 ja 4, mutta ihmiskäsityksen nelikentän malliin palataan luvussa 5, jolloin vihreiden ihmiskäsityksiä koskevia löytöjä analysoidaan tämän nelikentän avulla.

1.4. Lähteet ja metodit

Päälähteinäni käytän Saksan ja Suomen vihreiden puolueiden puolueohjelmia. Saksan vihreiden puolueohjelmat löytyvät Heinrich Böll –säätiön Internet-sivuilta. Suomen vihreiden puolueohjelmat ovat saatavilla Pohtivan internet-arkistosta. Saksan *Die Grüne* –puolue on julkaissut kolme periaateohjelmaa: ensimmäisen puolueen perustamisvuonna 1980, toisen vuonna 1993 kun Itä- ja Länsi-Saksa olivat yhdistyneet ja puolueen nimi muuttui *Bündnis 90/ Die Grüne*ksi, ja kolmas vuonna 2002, kun puolue oli ensimmäistä kertaa mukana maan hallituksessa. Suomen Vihreä Liitto taas julkaisi ensimmäisen puolueohjelmansa vuonna 1988 vuosi puolueen perustamisen jälkeen, toisen vuonna 1990, ja puolue on sen jälkeen uudistanut ohjelmiaan tasaisesti neljän vuoden välein. Tämä tutkimus keskittyy vuosien 1988-2002 ohjelmiin, sillä aikakausi antaa selvän kuvan vihreiden kehityksestä pienestä protestipuolueesta keskisuuriksi hallituspuolueiksi. Suomen vihreiden osalta pyrin kontekstoinnin yhteydessä huomioimaan vihreiden toimintaa myös ennen ensimmäisen puolueohjelman laadintaa.

Tarkastelen työssäni sekä Saksan että Suomen vihreiden kehitystä, tarkoitukseni selvittää, missä määrin aatteelliset vaikutteet tulivat Saksan suunnalta. Ensisijaisena huomion kohteena toimii Suomen vihreiden kehitys, Saksan sisarpuolueen kehitys taas toimii kontekstoivana viitekehystenä, joka sitoo Suomen vihreiden kehityksen osaksi laajempaa yleiseurooppalaista kokonaisuutta. Kansallisia konteksteja vertaileva metodi auttaa myös muistamaan, ettei perinteisesti tutkimuksen yksikkönä pidettyä kansallisvaltiota voi katsoa muusta maailmasta erillisenä kokonaisuutena. Ihmisten ja aatteiden kanssakäyminen valtiollisten rajojen yli on toisaalta voinut tehdä liikehdinnästä samankaltaista, toisaalta tuoda myös eroja kansallisiin keskusteluihin.⁵⁸

⁵⁷ Haila 2001, 10-11, 28-31.

⁵⁸ Ihalainen 2017, 23-24.

Samalla on hyvä pyrkiä ymmärtämään, mitä puolueohjelmat kertovat, ja mitä ne toisaalta eivät kerro. Puolueohjelmia tutkinut Poguntke tuo esiin, että puolueohjelmat ovat usein kompromisseja, joista ei välttämättä välity varsinkaan puolueen radikaalimpien suuntausten sekä näitä suuntauksia kannattavien kansanedustajien näkemykset. Ohjelmilla on usein taipumus myös pyrkiä houkuttamaan äänestäjiä. Ne eivät siis välttämättä paljasta puolueen linjaa mitenkään objektiivisesti, vaan pyrkivät huomioimaan, miten potentiaaliset äänestäjät reagoivat ilmaistuihin asioihin ja mistä teemoista julkisuudessa keskustellaan. Toisinaan ohjelmat tuppaaavat olemaan jopa ristiriitaisia pyrkiessään vakuuttamaan äänestäjiä mahdollisimman laajalla skaalalla, toimien ”jokaiselle jotakin” –tyyppisen logiikan varassa.⁵⁹ Lisäksi varsinkin vihreiden kaltaisessa puolueessa, jossa ryhmäkuri oli pitkään löyhempää kuin muissa puolueissa,⁶⁰ voi puolueohjelman sisältä löytyä sisäisiä kiistoja ja näkökulmaeroja – ja toisaalta samaan aikaan on muistettava, että monet sisäiset näkökulmaerot eivät välttämättä ole ohjelman lehdille edes päätyneet. Olenkin halunnut täydentää lähdeaineistoani usein kipakallakin lehdistökeskustelulla, jota *Vihreän Langan* palstoilla on käyty. Käyttämäni lehtiaineistot ovat peräisin Vihreä Lanka –lehden arkistosta, ja siitä ilmenee, että näennäisen yksimieliset puolueohjelmat ovat usein olleet eri sisäisten aatteellisten suuntausten välisten kädenvääntöjen tulosta.

Puolueohjelmat ovat joka tapauksessa hyvä alusta ihmiskäsityksen hahmottamiseen, sillä ne edustavat kuitenkin niitä usein varsin muuttuviakin päämääriä, joihin puolue kokonaisuudessa poliittisella toiminnallaan sitoutuu.⁶¹ Yleiskuvan puolueen tavoitteista voi siis puolueohjelmista saada, kun pitää mielessään edellä mainitut lähtökohdat. Kun siis puhun tässä työssä Vihreän Liiton tai Saksan *Die Grünen* ihmiskäsityksestä ja sen muutoksesta, tarkoitan nimenomaan puolueen ohjelmaan kirjatuissa päämäärissä ilmenevää ihmiskäsitystä. Pyrin mahdollisuuksien mukaan huomioimaan myös, vaihtuivatko puolueohjelmien kirjoittajat ja onko se aiheuttanut muutoksia ohjelmien sisältöön.

Lähestyn puolueohjelmia ensisijaisesti käsitehistoriallisin menetelmin. Käsitteiden merkitykset ja niiden muutokset paljastavat ajattelumme rakenteita: niitä tutkimalla voimme mm. identifioida eroja ja samankaltaisuuksia diskursseissa, tarkastella kuinka maailman ymmärtämisen tavat on organisoitu, ja nähdä kieli toisaalta ihmisen ajattelun rajoittajana, toisaalta sen edistäjänä. Käsitteet heijastavat siis ajatteluamme ja samalla luonnollisesti myös ihmiskäsitystämme. Ne ilmentyvät aina

⁵⁹ Poguntke 1993, 109-111.

⁶⁰ Sohlstén 2007, 64.

⁶¹ Aarnio 1998, 10-11

suhteessa sosiaaliseen ja kulttuuriseen kontekstiinsa, ja usein myös suhteessa toisiinsa.⁶² Käsitteillä ei siis ole – toisin kuin perinteisessä filosofisessa käsiteanalyysissä – mitään pysyvää merkitystä, joka pyritään määrittelemään. Sen sijaan käsitteitä tarkastellaan historiallisesti ja diskursiivisesti rakentuvina ilmiöinä, jotka paljastavat meille näkymiä menneisyyden ajattelutapoihin ja niiden muutoksiin. Olennaista on kysyä, mitä merkityksiä käsitteille annetaan ja miksi, sekä tarkastella, kuinka käsitteiden hallinnasta ja oikeasta käyttötavasta on käyty kamppailuja. Näin tekemällä huomaamme käsitteiden sisältävän ”aikakerrostumia”, toisin sanoen eri aikoina muuttuvia merkityksiä, kun käsitteiden käyttöyhteydet ovat muuttuneet. Olennaista on huomioida nämä käsitteiden historialliset ”merkitysvarannot” – myös silloin, kun käsite saa uusia merkityksiä.⁶³

Käsitteiden kontekstointia suhteessa siihen ympäristöön, jossa ne esiintyvät, on korostanut mm. Quentin Skinner, jolle klassisetkin kirjoitukset ovat olleet puheenvuoroja oman aikansa poliittiseen keskusteluun. Poliitikassa diskurssien tietoisella valinnalla ja suuntauksella pyritään lähtökohtaisesti johonkin lopputulokseen, käsitteiden valinta on siis intentionaalista toimintaa. Skinnerin mukaan tutkijan onkin kysyttävä, mitä käsitteen käyttäjä halusi tehdä puheellaan – mikä oli ns. ”puheakti” käsitteen käytössä. Tällöin on ymmärrettävä käsitteen käytön intentio, tarkoitus. Koska emme pääse puhujien pään sisään, selviää tämä tarkoitus kontekstoimalla: voimme tulkita, mitä käsitteen käyttäjä on halunnut käsitteellä saavuttaa, kun kysymme, mihin oman aikansa kysymyksenasetteluun käsitteellä otettiin kantaa.⁶⁴ Myös puolueohjelmista nousevan kielenkäytön voi nähdä poliittisena tekona, skinneriläisittäin ”puheaktina”, sillä myöskään puolueohjelmien kieli ei kuvaa todellisuutta sellaisenaan, vaan termit sisältävät asiayhteydestään riippuvaisia sekä poliittisiin tavoitteisiin sidottuja merkityksiä, joita tutkimuksessa voidaan tarkastella.⁶⁵

Erityisen mielenkiintoista on kysyä, muuttuivatko poliittisen ”puheen” merkitykset, ja jos muuttuvat niin miksi. Johtivatko esimerkiksi hallitukseen pyrkiminen tai EU:hun liittyminen erilaisten puhetapojen käyttöön eri aikoina? Tätä hahmottaessa käytän apunani laajaa kontekstoivaa taustakirjallisuutta eritoten Suomen mutta rajoitetummin myös Saksan osalta. Pyrin myös kontekstoimaan käsitteitä huomioimalla niiden historiallista merkitysvarantoa – esimerkiksi niitä poliittisia diskursseja, jotka ovat antaneet käsitteelle sen merkityksen, jossa käsitettä käytetään. Tämän kontekstoinnin apuvälineenä hyödynnän myös ympäristöfilosofisia teemoja, joita toin esiin

⁶² Steinmetz & al. 2017, 1-2.

⁶³ Hyvärinen & al. 2003, 10-13. Teoksen johdannossa mukaillaan Kosellekin esimerkkiä ”vallankumous”-käsitteen merkityksen muutoksesta: sen merkitys muuttui ratkaisevasti, ”kun sen odotettiin tuovan mukanaan jonkin uudenlaisen, nykyistä paremman olotilan”. Näin *vallankumous*-käsite sisältää aikakerrostumia, ja sen merkitys vaihtelee eri aikoina.

⁶⁴ Skinner 2002, 112-119.

⁶⁵ Aarnio 1998, 21-25.

edellisessä alaluvussa. Ympäristöfilosofisen termistön käyttö tekee vihreiden käyttämien käsitteiden ja diskurssien jäsentämisestä monipuolisempaa ja helpommin hahmotettavaa, kun osaamme sijoittaa nuo käsitykset jollekin aatteelliselle skaalalle.

Tarkasteluni keskipisteenä on siis hahmotella ihmiskäsityksessä tapahtuvaa muutosta kielenkäytön kautta. Teesini on, että myös tekstin ilmentämä ihmiskäsitys on eräänlainen puheakti. Poliittisen ajattelun taustapremissinä se toisin sanoen auttaa osaltaan paljastamaan, millaisia ja miten radikaaleja muutoksia poliittisella puheella pyrittiin saavuttamaan. Olen hyvin tietoinen myös tällaisen lähestymistavan potentiaalisista ongelmista. Poliittinen teksti on paitsi politiikan teon intentionaalinen väline, myös diskurssia, jolla osallistutaan laajempien yhteiskunnallisten narratiivien toisintamiseen ja identifikaatiosuhteiden rakentamiseen. Esimerkiksi ympäristötutkimuksessa yleistynyt systeemiteoreettinen ajattelu näkee tällaiset diskurssit ja niiden käyttötarkoitukset osana laajempia mikro- ja makrotason vuorovaikutusjärjestelmiä, ei vain yksilöiden (tai yksittäisten ryhmien) intention ilmaisemisen välineenä. Systeemiteoreettinen malli vaatii muistamaan, että käsitteillä paitsi tehdään politiikkaa, myös luodaan sisäryhmälle yhteistä identiteettiä ja viestitään ulospäin politiikan taustalla olevista ajattelumalleista, ja myös poliittisen reviiirin rajoista.⁶⁶ Esimerkiksi Olli Matikainen, joka on tutkinut ihmiskäsitystä historian tutkimuksen taustapremissinä, huomauttaa, että kirjoitetun tekstin tarkoitus voi olla vaikkapa ylläpitää sosiaalisen ryhmän identiteettiä ja normeja, toisintaa yhteisiä arvoja, tai vakuutella vastaanottajalle, että heidän arvoihin on tarkoitus identifioitua.⁶⁷ Matikainen tarkastelee ihmiskäsitystä toki aivan eri kontekstissa, mutta tästä ajatuksesta ei ole vaikeaa keksiä esimerkkejä myöskään lähihistorian politiikan maailmasta: esimerkiksi hallitus-oppositio –asetelma - ja sen asetelman muodostamat ryhmäidentiteetit - saattavat vaikuttaa kannanottoihin aivan yhtä lailla kuin yksilötason intentionaalinen halu muuttaa asioita.

Poliittisen ympäristödiskurssin osalta sosiologi Luke Martell tarjoaa tästä erinomaisen esimerkin: ainakin angloamerikkalaisessa maailmassa on ollut tyypillistä, että hyvinkin syväekologiset kannanotot on puettu antroposentriseen ihmisen hyvinvoinnin varassa argumentoivaan asuun. Antroposentrismi on Martellin mukaan ”ekologisen perspektiivin julkinen poliittinen naama”, jonka tarkoitus ei ole heijastaa julkisen kannanoton tekijän omia usein syväekologisiakin intentioita, vaan tehdä hänen ympäristömyönteisestä näkökulmastaan helpommin hyväksyttävää massoille.⁶⁸ Tämä

⁶⁶ Toikka 2009, 315-316, 332.

⁶⁷ Matikainen 2016, 404-405.

⁶⁸ Martell 2004, 78-79.

on luonnollisesti edustuksellisen demokratian synnyttämä tarve: menestyäkseen poliittiset liikkeet tarvitsevat suurten massojen huomion.

Tästä syystä olisikin lähdettävä siitä, että välittömän poliittisen intention lisäksi tulee tarkastella laajempia ihmisryhmissä käynnissä olevia diskursseja, johon puolueet kenties sitoutuvat ja identifioituvat. Poliitiikan intentionaalisuutta ei tule kadottaa näkyvistä, mutta myös mahdolliset ryhmäsidokset tulee huomioida. Tulenkin kiinnittämään tutkimuksessani huomiota myös näihin näkökulmiin: esimerkiksi eläinoikeuskysymyksistä tai vihreiden lisääntyvistä kansainvälisyystendenseistä puhuessa (luku 4) tarkastelen myös, miten vihreiden kannattajakunnan arvot ovat muuttuneet samaan aikaan. Tarkastelen puolueohjelmaa myös välineenä, jolla puolue rakentaa identifikaatiota itsensä ja oman (nykyisen tai tulevaisuuden) äänestäjäkuntansa välille.

Tarkastelen siis ihmiskäsityksen kehitystä useammasta keskeisestä näkökulmasta. Keskeisiä tutkimuskysymyksiäni voisi hahmotella seuraavasti:

- Miten ihmisen ja luonnon suhde määrittyi Suomen ja Saksan vihreiden ajattelussa: nähtiinkö ihminen ja ihmisen luontosuhde yksilönvapausajattelun kautta, vai olivatko ihmiset pikemminkin holistisessa kanssakäymisessä luonnon kanssa tavalla, joka velvoittaa heitä yksilönoikeuksienkin yli? Tätä kysymystä käsitellään luvussa 3.
- Miten vihreät puolueet rajasivat poliittisten oikeuksien kohteet? Huomioitiinko ihmisten vai esimerkiksi eläinten tai koko biosfäärin tarpeet ja hyvinvointi ensisijaisesti? Tätä kysymystä käsitellään luvussa 4.
- Millainen oli keskeisten ihmiskäsitystä kuvaavien käsitteiden diskurssiivinen tausta?
- Mitä muutoksia ihmiskäsityksessä tapahtui käsiteltävänä ajanjaksona, ja miksi? Tähän kysymykseen palataan luvussa 5, jolloin löydökset myös suhteutetaan luvussa 1.3. esitellyn vihreän ihmiskäsityksen nelikentän skaalalle.

Nämä teemat rajautuivat tarkastelun kohteeksi paitsi siksi, että niiden kautta herää yleiskuva vihreiden ihmiskäsityksestä ja sen kehityksestä, myös siksi, että ne nousevat luontevasti esiin käytetystä lähdemateriaalista.

2. Vihreiden puolueiden historiallinen tausta

Vihreät puolueet nousivat niin Suomessa kuin Saksassakin kansalaisaktivismia painottaneen ympäristöliikkeen varaan. Ympäristöliike ei ole koskaan ollut yhtenäinen liike. Sen edeltäjänä on vaikuttanut alunperin hyvin konservatiivinen luonnonsuojeluaate, joka 1900-luvun alkupuolella pyrki koskemattoman luonnon kuten aarniometsien säilyttämiseen. Ylirajaisuus määritteli liikehdintää jo tuolloin: luonnonsuojeluliike ilmeni hyvin samantapaisena kaikkialla länsimaissa.⁶⁹ 1960-luvulla koko ympäristöliike koki paradigman muutoksen, kun luonnonsuojeluajattelu alkoi siirtyä konservatiivisesta luonnon alueellisesta säilyttämisestä laajempaan koko elinympäristöstä huolehtimisen suuntaan. Esimerkiksi saastuttava teollistuminen ei sinänsä ollut vanhassa luonnonsuojeluajattelussa edes varsinainen ongelma, vaan ongelmaksi saattoi nousta vaikkapa tehtaiden sijoittaminen muuten kauniisiin maisemiin. Tämä konservatiivinen luonnonsuojelu oltiin nähty ”elämästä vieraantuneiden” ja nimenomaan ”herrojen” harrastuksena.⁷⁰

1960- ja 70-lukujen vaihteessa alettiin puhua luonnonsuojelun sijaan uudesta ympäristönsuojelusta, jolla viitattiin myös ihmisten hyvinvoinnin tuhoutumiseen esimerkiksi elinympäristön saastumisen seurauksena. Kansainväliset, alun perin englanninkielisestä maailmasta tulleet ”herätyskirjat” (kuten Rachel Carsonin *Silent Spring*) tekivät liikehdinnän jälleen hyvin samankaltaiseksi kaikkialla maailmassa – mukaan lukien Suomessa ja Saksassa.⁷¹ Saksalaisen ympäristökeskustelun käsitteitä tutkinut Matthias Jung tuo esiin, kuinka 1970-luvulla ekologinen ajattelu oli journalisteille ”uusi merkillinen liike” USA:sta (*merkwürdige neue Bewegung*), ja tämä uusi tiede korvasi ”ideologian” nuorisokulttuurin ohjaavana aatteena. Vanhasta luonnonsuojeluaatteesta tässä uudessa nuorisokulttuurissa ei ollut mukana juuri ketään.⁷² Sama päti myös Suomessa: esimerkiksi perinteisempää alueellista luonnonsuojelua kannattanut Luonnonsuojeluyhdistys ei ollut missään tekemisissä vihreiden nousun laukaisseeseen Kojjärvi-liikkeen (1979) kanssa. Sen sijaan liike syntyi ympäristöä uudella tavalla määrittävien nuorten vaihtoehtoryhmien toimesta.⁷³

Se nykyaikainen ympäristöliike, missä ympäristöä tarkastellaan ilmaston ja luonnon kokonaisuutena, syntyi siis niin Suomessa kuin Saksassakin vasta osana 1960- ja 1970-lukujen uutta nuorisokulttuuria.⁷⁴ Tähän ”liikkeeseen” kuului monia hyvinkin erilaisia tavoitteita ajaneita ja

⁶⁹ Radkau 2011, 58.

⁷⁰ Nienstedt 1997, 3, 17-22.

⁷¹ Haila 2001, 28-31.

⁷² Jung 1995, 620, 627-629.

⁷³ Paastela 1987, 56-60; Tammilehto 1982, 34-35.

⁷⁴ Haila 2001, 10-11.

ideologisesti toisistaan erillisiä ryhmittymiä: Suomessa niin reilun kaupan kannattajia, ydinvoiman vastustajia, vegetaristeja, kuin naisten ja vammaisten oikeuksien ajajiakin. Yhteistä oli halu rakentaa vaihtoehtoja vallitsevalle järjestelmälle.⁷⁵ Myös feministivirtaus näkyi vahvana vihreissä alusta saakka.⁷⁶ Suomen vihreiden varsinainen politisoituminen puolueeksi alkoi 1970-luvulla, tarkemmin sanoen vuonna 1979 Kojjärvi-liikkeen myötä, jolloin edellä mainittujen ryhmittymien edustajia kokoontui Kojjärvelle estääkseen alueen lintukantaa uhkaavaa järven supistamista. Tämä tapahtuma oli Saksan mallin mukainen *Bürgerinitiative*, ruohonjuuritason kansalaisliike, joka nousi uudenlaisen ympäristöajattelun symboliksi.⁷⁷ Vaikka aatteellinen malli oli peräisin anglo-amerikkalaisesta maailmasta, oli tämä poliittisen toiminnan rakentaminen juuri ruohonjuuritason kansalaisliikehdinnän varaan (esimerkiksi korkean tason lobbaustoiminnan sijaan) tyypillistä juuri saksalaiselle ja sieltä muualle Eurooppaan levinneelle ympäristöliikkeelle. Saksalaisen ympäristöliikkeen historiaa tutkinut Joachim Radkau on jopa mennyt niin pitkälle, että hänen mukaansa saksalainen ympäristöpolitiikka olisi latistettu viimeistään Helmut Schmidtin johdolla 1970-luvun puolivälissä, mikäli ympäristöliike ei olisi rakentunut ruohonjuuritason aktivismia harjoittavan kansalaisyhteiskunnan varaan (Saksan sosialidemokraattinen puolue kun alkoi vihertyä vasta reilusti myöhemmin). Ajatuksena hänellä ilmeisesti on, että näin kävi myös ympäristöliikkeen synnyinmaassa USA:ssa, missä ympäristöliike latistui pelkäsi lobbaustoiminnaksi. Tosin kriittisempi lukija voisi huomauttaa, että siellä myös kaksipuoluejärjestelmä ja suhteellisen vaalitavan puuttuminen vaikeuttaa uusien pienten poliittisten liikkeiden esiinnousua.⁷⁸

Saksan ympäristöliike nousi jotakuinkin samaan aikaan melko samankaltaisen taustan varaan. Vihreiden taustalta löytyi hyvin erilaisia 1960- ja 70-lukujen nuorisokulttuurista ja ”uusien sosiaalisten liikkeiden” (*Neuen Sozialen Bewegungen*) ruohonjuuritason toimijoita aivan kuin Suomessakin – mm. rauhanliike, naisasialiike, ydinvoimavastainen liike, kolmannen maailman tukijat jne. – joita yhdisti yhteiset arvot sekä ruohonjuuritason aktivismi.⁷⁹ Eroavaisuusiakin löytyi Suomeen nähden: Saksan vihreissä vaikutti alusta asti maanviljelijäväestön vahva osallistuminen vihreään liikkeeseen – ilmiö, jota ei Suomessa ole nähty – sekä Suomea suurempi painotus ydinvoiman vastaisuudessa ja rauhanliikkeessä. Saksan vihreiden nousu 1970-luvulla toimi kuitenkin esimerkinomaisena mallina Suomelle, missä ympäristöaktiivismin ympärillä pyöri kapitalistista järjestelmää kritisovia kommuuneja ja muita radikaalin kansalaisaktiivismin varassa

⁷⁵ Mickelsson 2007, 250-251.

⁷⁶ Paastela 1987, 15.

⁷⁷ Paastela 1987, 22-24, 56-60.

⁷⁸ Radkau 2011, 142-143.

⁷⁹ Mende 2012, 275.

toimivia vaihtoehtoisen kanssakäymisen muotoja.⁸⁰ Saksan vihreän liikkeen katalysaattorina toimi Wyhlin kylä eteläisessä Saksassa, missä progressiivisen ympäristöliikkeen edustajat ja perinteisesti konservatiiviset viinitilalliset vastustivat yhteistuumin uuden ydinvoimalan rakentamista 1970-luvun alussa. Ekologisen maanviljelyksen harjoittajat ovat siitä saakka olleet keskeinen osa Saksan vihreää liikettä. Tämän seurauksena vihreillä on ollut Saksassa (toisin kuin Suomessa) vahva kannatus suurten kaupunkien lisäksi myös maaseudun haja-asutusalueilla aina 1970-luvulta lähtien.⁸¹

Samaan aikaan poliittinen ilmapiiri niin Suomessa kuin Saksassa muuttui aiempaa yksilöllisemmäksi, kuten edellä on jo nähty. Tämä toi poliittiselle kentälle paitsi tilaa, myös tarvetta puolueille jotka vetosivat ihmisiin perinteisten ryhmäidentiteettien yli. Saksassa on tavattu puhua ”postmaterialistista” arvoista näiden liikkeiden taustalla, missä uusiin keskustelunavauksiin kuului ympäristökysymysten lisäksi myös mm. tasa-arvoon liittyvät arvokysymykset.⁸² Vihreät politisoituivat puoluetasolle 70- ja 80-luvun vaihteessa osin täyttämään tätä tyhjötä. Saksan vihreät organisoituivat *Die Grüne* –puolueeksi vuonna 1980, ja vuoden 1983 vaaleissa he saivat ensimmäiset kansanedustajansa valtiopäiville *Bundestag*in.⁸³ Vuonna 1983 kaksi ensimmäistä vihreiden kansanedustajaa nousivat myös Suomessa eduskuntaan, vaikkei vihreillä ollut edes puoluetta vielä tuossa vaiheessa. Tuolloin ruohonjuuritason kansalaisaktivismia painottanut ympäristöliike halusi pikemminkin muuttaa vallitsevia rakenteita kuin sopeutua niihin, joten vihreää politiikkaa luonnehti radikaali epäusko parlamentaariseen toimintaan, ja se myös näkyi: Suomen vihreät kansanedustajat olivat käytännössä täysin passiivisia muissa kuin ympäristöasioissa. Toinen kansanedustajista, Ville Komi, tunnettiin lisäksi erikoisista tempauksistaan, kuten erävaatteissa ja rinkka selässä ilmestymisestä eduskunnan istuntoon, sekä nukkumisesta valiokuntamietintöjen aikana.⁸⁴ Pukukoodi oli napattu Saksan vihreiltä (jotka itse luopuivat näistä kannanotoista 1990-luvulle tultaessa). Saksan vihreillä oli tapana myös mielenosoituksellisesti tuoda kasveja mukaan istuntoihin,⁸⁵ ja neuloa parlamentti-istuntojen aikana. Itseään he kutsuivat ”anti-puolue-puolueeksi” (*Anti-Parteien-Partei*), joten sama parlamentarismen vastustus näkyi molempien maiden puolueissa.⁸⁶

⁸⁰ Paastela 1987, 22-24, 56-60.

⁸¹ Poguntke 1993, 3, 58.

⁸² Rohrschneider & Wolf 2004, 23.

⁸³ Mende 2012, 273-274.

⁸⁴ Paastela 1987, 24-25.

⁸⁵ Solsten 1995, 384.

⁸⁶ Mende 2012, 273, 288.

Puolueeksi organisoituminen aiheutti päänvaivaa sekä Saksassa että Suomessa. Saksassa *die Grüne* oli myös 1980-luvulla varsin radikaali politiikan ja talouden paradigman muutokseen pyrkinyt puolue, jossa tosin alusta saakka toimi *Realpolitik*-asennetta kannattanut maltillisempi ryhmittymä.⁸⁷ Puolue syntyi 1980, ja lähes välittömästi ensimmäisen puolueohjelman kirjoittamisesta saakka puolueen sisällä vallitsi ilmiriita maltillisen *realosin* (jonka yhdeksi keskeiseksi johtohenkilöksi nousi nopeasti Joscha Fischer) sekä radikaalin ekologisen *fundiksen* välillä. Jotkut konservatiiviset syväekologit, jotka näkivät ympäristönsuojelun tärkeämpänä kuin esimerkiksi kansalaisyhteiskunnat,⁸⁸ pettyivät puolueen antroposentrisyyteen. Niinpä jo vuonna 1982 yksi radikaalien johtohahmoista, Herbert Gruhl, marssitti suuren osan radikaaleista ulos puolueesta perustaakseen kilpailevan Ekologis-Demokraattisen Puolueen (*Ökologisch-Demokratische Partei*), ÖDP:n, joka ei juuri ole poliittisesta menestyksestä nauttinut. Tämän jälkeen 1983 vihreät saivat ensimmäiset kansanedustajansa *Bundestagiin*. Radikaalien ja maltillisten välinen kamppailu puolueen sisällä kuitenkin jatkui tämän jälkeenkin pitkälle 1990-luvulle saakka.⁸⁹

Vuonna 1987 Suomen vihreiden paikkamäärä tuplaantui kahdesta neljään. Vasta tämän jälkeen Vihreä Liitto – jolla oli ollut kansanedustajia vuodesta 1983 saakka – päätti organisoitua puolueeksi. Syyt olivat käytännöllisiä: esimerkkinä mainittakoon median taipumus yhdistää Pentti Linkolan ekologista totalitarismia puolustavat puheet koko vihreään liikkeeseen. Ajatus oli, että oman ohjelman avulla tällaiset assosiaatiot voitaisiin torpata, vaikka radikaalit syväekologit olivatkin tässä vaiheessa tärkeä osa vihreitä. Radikaalia siipeä ei myöskään haluttu eristää uudesta puolueesta, vaan puolueesta haluttiin tehdä ”aatteellisten ryhmittymien yhteistyöjärjestö”.⁹⁰ Tästä huolimatta syväekologista ääripäätä edustavat linkolalaiset marssivat Saksan mallin mukaisesti ulos puolueesta perustaakseen oman, radikaalimman mutta vähemmän vaikutusvaltaisen puolueen, Ekologinen Puolue Vihreät rp:n, jota selvyiden vuoksi kutsun Ekologiseksi puolueeksi. Ennen kaikkea linkolalaiset katsoivat uuden puolueen jättävän ympäristökysymykset liian vähälle huomiolle keskittyessään sosiaalisen tasa-arvon teemoihin. Osa linkolalaisista palasi kuitenkin puolueeseen myöhemmin. Sisäinen keskustelu ideologiasta ympäristöaatteen takana lienee siis jatkunut vielä puolueen perustamisen jälkeenkin. Ympäristökysymysten lisäksi Vihreän Liiton keskiöön nousivat joka tapauksessa sosiaalisen tasa-arvon ja kansalaisyhteiskunnan vahvistamisen teemat.⁹¹

⁸⁷ Rüdig 2002, 78; Mende 2012, 273.

⁸⁸ Mende 2012, 282.

⁸⁹ Bukow 2016, *The Green party in Germany*.

⁹⁰ Sohlstén 2007, 41-47, 53-55.

⁹¹ Mickelsson 2007, 250-256; Sohlstén 2007, 64-65.

Tässä suhteessa sama kahtiajako radikaalien syväekologiiden ja maltillisten sosiaalivihreiden kesken on näkynyt alusta saakka molemmissa vihreissä puolueissa. Saksan vihreät ottivat aluksi tunnuslauseekseen Suomessakin usein kuullun sanonnan ”ei vasemmalla eikä oikealla vaan edellä”, mutta 1980-luvun kuluessa he alkoivat profiloitua vasemmistolaiseksi puolueeksi käytännön syistä: yhteistyö vasemmiston kanssa olisi helpommin toteutettavissa. Suomessa, missä hallituskoalitiot muodostuvat vapaammin, vihreillä ei ole ollut tarvetta luopua tästä linjauksesta.⁹² Saksalaiset olivat myös (selvästi Suomen vihreitä enemmän) profiloituneet ennen kaikkea ydinvoimavastaiseksi puolueeksi – vieläpä Bundestagin ainoaksi sellaiseksi. Tämä ydinvoimainvastaava strategia koki kovan iskun pian Tšernobylin onnettomuuden jälkeen, kun myös sosiaalidemokraattinen SPD käänsi kantansa ydinvoimavastaiseksi, hyväksyen tavoitteekseen ydinvoiman asteittaisen alasajon, ja alkoi muutenkin liukua poliittisesti kohti vihreitä.⁹³ Pian tämän jälkeen Saksan vihreät tippuivat parlamentista kokonaan vuoden 1990 vaaleissa. Rüdig on laskenut muiden puolueiden ja varsinkin SPD:n ympäristömyönteiset kannanmuutokset yhdeksi keskeiseksi syyksi tälle vaalitappiolle. Takaisin parlamenttiin he pääsivät vuonna 1994 ja neljä vuotta myöhemmin hallitukseen saakka.⁹⁴

Edellä esitetyn pohjalta olisi helppo olettaa, että Suomen ja Saksan vihreät olisivat nousseet samankaltaisesta aatteellisesta ja maailmankuvallisesta taustasta, ja että Saksasta on luultavasti otettu vaikutteita. Toisaalta Suomen vihreät ovat tietoisesti halunneet luoda aatteellista pesäeroa Saksaan. Paastelan mukaan monet vihreän romantismin ilmiöt, kuten itämaiseen mystiikkaan ja astrologiaan uskomisen, ovat näkyneet Suomessa vihreän liikkeen alkuaikoina – mikä ehkä osaltaan juontaa juurensa 1960-luvun hippiliikkeeseen, johon monet vihreän ajattelun taustalla vaikuttaneista vaihtoehtoliikkeistä pohjasivat. Tällaista keskustelua Saksassa ei olla käyty.⁹⁵ Paastelan mukaan vihreille on nimenomaan Suomessa ollut (korkeastikoulutetusta äänestäjäkunnasta huolimatta) ominaista anti-intellektualismi, joka näkyy mm. siinä, ettei Saksan vihreiden teoreettisia kirjoituksia ole haluttu kääntää. Osmo Soininvaara jopa painotti 1980-luvulla, että Suomen vihreää liikettä ei ole tuotu Saksasta.⁹⁶ Ja vaikka kysymys ydinvoimasta oli mukana myös Suomen vihreiden agendassa alusta saakka, ei varsinaisena laukaisevana tekijänä poliittisen liikkeen synnylle ollut (toisin kuin Ruotsissa ja Saksassa) juuri ydinvoima, vaan laajempi luonnonsuojelusta ja ympäristön

⁹² Mende 2012, 278; Riukulehto 2007, 20-21.

⁹³ Poguntke 1993, 48-50; Kaarkoski 2016, 16.

⁹⁴ Rüdig 2002, 78-82.

⁹⁵ Dryzek 2005, 208.

⁹⁶ Paastela 1987, 15-16.

tilasta sekä erinäisistä sosiaalisista ongelmista, sekä halu rakentaa vaihtoehtoa vallitsevalle järjestelmälle.⁹⁷

Tämä ei kuitenkaan selitä vihreiden hämmästyttävän samankaltaisia taustoja, vaikutusryhmiä sekä myös kehityskulkua missä vihreät profiloituvat lopulta maltillisempien sosiaalivihreiden puolueeksi radikaalimpien syväekologiiden perustaessa oman puolueensa molemmissa maissa. Vihreät puolueet toimivat kuitenkin ylirajaisessa kontekstissa ja tekevät myös poliittista toimintaa yhteisillä kansainvälisillä areenoilla (esim. EU), mikä vaatii yhteisymmärrystä politiikanteon reunaehdoista. Tuntuu suorastaan yllättävältä, jos ideat eivät olisi lainkaan liikkuneet ylirajaisesti, vaikeivät vaikutteet olisikaan olleet täysin tietoisia. Ohjelmien teemojen samankaltaisuuksia ja eroavaisuuksia on syytä tarkastella tarkemmin vihreiden ihmiskäsitystä ja sen taustoja selvittäessä.

⁹⁷ Mickelsson 2007, 250-251.

3. Ihmisen ja luonnon suhde vihreiden puolueohjelmissa

Kiinnitän tässä luvussa huomion siihen, millä tavalla vihreät hahmottavat ihmisen aseman suhteessa luontoon, ja miten se näkyy politiikan teossa esimerkiksi talous- ja ympäristöpolitiikan osalta. Alaluvussa 3.1. tarkkailen Suomen ja Saksan vihreiden kahta ensimmäistä puolueohjelmaa (Saksassa 1980 & 1993, Suomessa 1988 & 1990), sillä tänä aikana vihreät olivat vielä pieniä oppositiosta käsin toimivia protestipuolueita. On paikallaan olettaa, että puolueiden ohjelmat keskittyivät tänä ajanjaksona erilaisiin näkökulmiin kuin myöhemmin keskisuurina hallituspuolueina, jollaisia niistä 90-luvun loppupuolella tuli molemmissa maissa.

Vuonna 1988 vasta perustettu (joskin jo viisi vuotta eduskunnassa toiminut) Vihreä Liitto julkaisi ensimmäisen yleisluontoisen ja lyhkäisen ohjelmansa, vuonna 1990 seurasi pidempi ja kattavampi versio. Huomattavaa on, että radikaaleimmat syväekologit olivat siis jo marssineet ulos puolueesta tässä vaiheessa. Saksassa ensimmäinen ohjelma ilmestyi 1980 ennen kuin puolueella oli yhtään kansanedustajaa ja kun radikaaleimmatkin syväekologi-konservatiivit yhä miehittivät puoluetta johtopaikkoja myöten. Sen sijaan vuonna 1993 puolueen radikaaleimmat biosentristit olivat jo marssineet ulos puolueesta. Tarkastelen seuraavaksi, missä määrin protestipuolueiden ihmiskäsityksissä näkyi aiemmin mainittu *ekologisten verkostojen holistinen kokonaisuus* ihmisen asemaa määrittävänä tekijänä, ja missä määrin argumentaatio toisaalta lähti individualistiselta pohjalta.

3.1. Vuorovaikutusta luonnon kanssa (1980-1993)

”On kyse yhteiskunnasta, jossa yhä enenevässä määrin tiedostetaan ihmisten keskinäiset suhteet sekä ihmisten suhde luontoon”. Näillä sanoilla kuvasi Saksan vuoden 1980 puolueohjelma ihanneyhteiskuntaansa: ihminen oli siinä osa ekosysteemiä, osa luonnon kiertokulkua, ja tämän aseman huomioiminen tuli olla kaikkien asia.⁹⁸ Kun ihmiskäsitys lähti ihmisestä olentona, joka on integroitunut osaksi ekosysteemiä, oli puolueen tavoitteena luontoa riistävän talouden ”täydellinen hylkääminen”.⁹⁹ Puolueohjelman taloutta käsittelevä luku onkin alaotsikoitu dramaattisesti muotoon

⁹⁸ ”Es geht um eine Gesellschaft, in der die Beziehungen der Menschen untereinander und zur Natur zunehmend bewußt gemacht werden, in der die Beachtung ökologischer Kreisläufe, die Entwicklung und der Einsatz der Technologie, die Beziehung zwischen Produktion und Verbrauch zu einer Angelegenheit aller Betroffenen wird.” Das Bundesprogramm die Grünen 1980, 7.

⁹⁹ ”Eine umfassende Absage an eine Wirtschaft der Ausbeutung”. Das Bundesprogramm die Grünen 1980, 4.

”Nykyisen talousjärjestelmän kriisi”, ja siihen on liitetty kuva (alla), joka kertonee myös paljon vihreän ajattelun lähtökohdasta.¹⁰⁰

Otsikkoon yhdistettynä kuvan voi tulkita kuvaukseksi ei vain liian heikosta kontrollista vaan lähtökohtaisesti tilanteesta, missä järjestelmä sellaisenaan synnyttää ympäristön kannalta kestävämpään tuotantomalliin. Ohjelma tuomitsee sen ”lyhytnäköisen tuoton tavoittelun”, jonka vuoksi kestävämpään talouteen on lähdetty. Ekologinen tasapaino uhrataan tälle kasvutavoitteelle – talouden kasvu tuomitaan siis kokonaisuudessaan jyrkin sanakääntein. Ympäristöongelmien lisäksi ohjelma mainitsee myös kasvavat sosiaaliset ja psykologiset ongelmat ihmisten keskuudessa.¹⁰¹

Saksan vihreät lähtivät siis vuonna 1980 liikkeelle kritisoidulla heti puolueen perustettuaan vahvaa yksilökeskeistä tuotantotavoittelua, osoittaen sitä sormella keskeisenä ympäristökriisin aiheuttajana, jolloin syy ongelmista on taloudessa toimivien yksilöiden. Ongelmien ratkaisemiseksi oli löydettävä kokonaan uusi tapa katsoa maailmaa: oli ennen kaikkea tunnustettava ihmisen ja luonnon väliset vuorovaikutussuhteet (*Beziehungen*).¹⁰² Ratkaisuna näihin ongelmiin Saksan vihreät tarjosivat ennen kaikkea tuottajiin kohdistuvaa sääntelyä. Esimerkiksi liikennepäästöjä ei pyritty rajoittamaan kielloilla tai edes autoiluun kohdistuvalla lisäverotuksella (tai ainakaan sellaista ei erikseen mainittu), vaan paremmalla infrastruktuurin suunnittelulla sekä julkista matkustamista, ennen kaikkea junamatkustamista, tukemalla. Sen sijaan auton tuottajilla tulisi olla velvollisuus huolehtia auton päästörajoituksista.¹⁰³ Saksan vihreät määrittivät talouspoliittisen ohjelmansa *dynaaminen kierrätystalous* –käsitteen (*dynamische Kreislaufwirtschaft*) varaan. Ohjelma oli paitsi ekologinen, myös selkeästi vasemmistolainen: se mm. vastusti talouseliitin mahdollisuuksia sanella työn sisältö sekä olemassaolon ehdot ihmisten enemmistölle. Ohjelman mukaan sekä ekologinen että sosiaalinen hyvinvointi vaati ”perustavanlaatuisen reorientaation” (*Eine grundsätzliche*

¹⁰⁰ ”Die Krise des heutigen Wirtschaftssystems”. Das Bundesprogramm die Grünen 1980, 6. Kuva samalta sivulta.

¹⁰¹ ”Sie werden aus kurzfristigen Profitinteressen in Kauf genommen”; ”Das ökologische Gleichgewicht wird dem Wachstumsstreben der Wirtschaft (---) geopfert” Das Bundesprogramm die Grünen 1980, 6.

¹⁰² Das Bundesprogramm die Grünen 1980, 5.

¹⁰³ Das Bundesprogramm die Grünen 1980, 15-16.

Neuorientierung) talouteen siten, että tuotantoyksiköt olisivat hajautettuja pk-yrityksiin ja vaihtoehtoisin yrityksiin. Tuotannon desentralisointi osoittautui siis merkittäväksi osaksi tätä ”dynaamisen kierrätystalouden” uudelleenorganisointumista.¹⁰⁴

Vaikka retoriikka kasvuhakuisen järjestelmän ongelmista oli vahvaa ja viittasi vallitsevien instituutioiden ja ajatusmaailman kyseenalaistamiseen, ei Saksan mallissa varsinkaan kuluttajalle silti asetettu erityisen suuria rajoitteita. Kuluttajaa pyrittiin lähinnä informoimaan, jotta tämä kykenee tekemään ekologisia valintoja. Vaikka Saksan vihreät puhuivat holistisesta yhteydestä luontoon, se ei näytä velvoittaneen kuluttajia suurissa määrin. Sen sijaan tuottajilla oli selvästi suurempi vastuu tuotannon ympäristövaikutuksista: mainonta piti monien ympäristölle haitallisten tuotteiden kohdalla korvata puolueettomalla informoinnilla ja esimerkiksi auton tuottajien oli huolehdittava päästörajoituksista, ei niinkään kuluttajien. Tuottajien osalta tämä toki asetti taloudelliselle vapaudelle velvollisuuksia tavalla, joka ohittaa perinteisen liberaalin käsityksen yksilön oikeuksista. Saksan vihreät näyttävätkin kiinnittyneen vuonna 1980 holistiseen ajatteluun, mutta vältäneet menemästä holistisen ajattelun ääripäähän. Tämä on toki spekulatiota, mutta voihan olla myös, että Saksan vihreiden ratkaisuihin vaikuttaa puolueen vasemmistolaisuus, erilaiset kuluttajiin kohdistuvat energiaverot kun usein edistävät oikeistolaiseksi miellettyä tasaveromallia. Kuitenkin monet länsimaisessa liberaalissa maailmankuvassa lähes itsestäänselvyytenä otetut taloudelliset vapaudet (vapaan tuotantoelämän lisäksi esimerkiksi mainonta) joutuivat tulilinjalle.¹⁰⁵

Saksan vihreiden argumentaation premissit olivat lähtökohdiltaan hyvin antroposentrisiä. Ekologisten näkökulmien ohien tuotiin poikkeuksetta näkyviin myös kysymys ihmisen hyvinvoinnista. Niinpä esimerkiksi kapitalistisen tuotantojärjestelmän – joka jättää paitsi luonnolle myös työntekijälle merkityksettömän funktion, ja joka kaiken huipuksi ei huolehdi edes ”työntekijöiden ergonomiasta”¹⁰⁶ – nähtiin uhkana yhtä lailla luonnolle kuin ihmiselle. Vihreiden ehdotukset talous- ja työelämän muutoksiksi olivat yhdenmukaiset heidän edellä esittämisiensä lähtökohtien kanssa. He vaativat mm., että työviikkoa on lyhennettävä ilman palkanmenetystä tai tuotannon tehostamista, että loma-aikoja pidennetään, ja että mainontaa rajoitetaan.¹⁰⁷ Kaiken kaikkiaan tavoite näyttää olleen heidän kritisoimansa tuotantotalouden vaatimuksista irtaantuminen niin ideologisesti kuin käytännön ratkaisuisakin, mikä liittyy heidät vahvasti holistiseen traditioon.

¹⁰⁴ Das Bundesprogramm die Grünen 1980, 7.

¹⁰⁵ Das Bundesprogramm die Grünen 1980, 7-8.

¹⁰⁶ ”Den Menschen nur noch eine sinnentleerte Teilfunktion überlassen bleibt. Die Arbeitsplätze genügen in der Regel nicht den geringsten ergonomischen Ansprüchen.” Das Bundesprogramm die Grünen 1980, 8.

¹⁰⁷ Das Bundesprogramm die Grünen 1980, 7-8.

Antroposentrinen argumentaatio ja yhteiskunnallinen painotus yhdisti heidät ennen kaikkea ekososiaaliseen ajatteluun. Tämä voi olla yllättävääkin, kun muistamme, että radikaalit biosentriset syväekologit olivat yhä puolueessa mukana – toisaalta se voi selittää, miksi syväekologit kokivat tarpeelliseksi marssia puolueesta ulos pian ohjelman julkaisun jälkeen.

Suomessa Saksan kehitystä on epäilemättä seurattu tarkkaavaisesti, olihan jo vuoden 1979 Koijärvi-liikkeen toteutustapa saanut inspiraatiota Saksan *Bürgerinitiative* –toiminnasta. Vuosina 1988 ja 1990 ilmestyneet Vihreän Liiton ensimmäiset puolueohjelmat mukailivat Saksan mallia ainakin jossain määrin, olipa yhteydet sitten tiedostettuja tai eivät. Siinä missä *Beziehungen*, suhteet, nousivat Saksan vihreiden keskeiseksi käsitteeksi ihmisen ja luonnon yhteyttä arvioidessa, nousi Suomen vihreiden keskeisenä terminä molemmissa aikakauden ohjelmissa esiin termi ”vuorovaikutus”, joka (Saksan mallin tapaan) näyttää ulottaneen holistiset teemat koskemaan sekä ihmisten keskinäistä kanssakäymistä että ihmisen ja luonnon välistä suhdetta. Heti vuoden 1988 ohjelman alussa Vihreä Liitto kuvailikin kaikkia niitä ympäristö- ja sosiaalisia ongelmia, joiden seurauksena koko ”maapallon tulevaisuus on vaakalaudalla”: ekologinen kriisi, ydinvarustelu, köyhyys, metsien tuhoutuminen ja aavikoituminen olivat suoranaisia kohtalonkysymyksiä ihmiskunnan ilmeisen dramaattiselle tulevaisuudelle. Näiden lähes apokalyptisten ongelmien myötä ihmiskunta oli ”kruunannut itsensä luonnon herraksi”. Vihreä Liitto tarjosi sitten oman ratkaisunsa näihin ongelmiin:

Tahdomme arvioida maailman uusin silmin ja muotoilla kestäviä tavoitteita, jotka eivät perustu suppeiden ihmisryhmien, rahavallan tai kansallisvaltioiden lyhytnäköisille eduille ja hallintapyrkimyksille. Tahdomme löytää lähtökohtia ihmisten, yhteiskuntien ja koko luonnonjärjestelmän tasapainoiselle vuorovaikutukselle.¹⁰⁸

Näkökulma painottui siis selvästi holistiseen, vuorovaikutusta korostavaan suuntaan samoin kuin Saksassakin – vihreät irtaantuivat toisaalta yksilöiden lyhytnäköisiä oikeuksia painottavasta taloudellisesta liberalismista, toisaalta myös kansallisvaltioon sidotusta ajattelusta.

Huomattavaa tosin on, että Suomessa vihreät menivät paikoitellen Saksaa pidemmälle pyrkimyksissään irtaantua individualistisista lähtökohdista. Suomen vihreät toivat esiin monet samoista teemoista, mukaan lukien ympäristölle haitallisen mainonnan kieltämisen sekä päästönormit, mutta Suomen vihreät painottivat merkittävästi Saksan vihreitä enemmän myös

¹⁰⁸ Vihreän Liiton yleisohjelma 1988.

kuluttajiin kohdistuvaa hättäverotusta (mitä tosin olisi haluttu kompensoida tuloverotusta pienentämällä). Tavoitteena esimerkiksi liikennepäästöjen hillitsemisessä heillä oli ”niin korkeat hättäverot, että ne välttämättä johtaisivat joko haitallisesta toiminnasta luopumiseen tai vaihtoehtoisten, vaarattomien menetelmien käyttöönottoon.”¹⁰⁹ Vaikka Saksan ja Suomen ohjelmissa on valtava määrä yhtäläisyyksiä, jopa samoja sananvalintoja, on tiukka velvollisuuksien korostaminen ja sitä kautta kansalaisen vastuun painottaminen yksilönvapauden kustannuksella painotettu Suomen vihreissä merkittävästi enemmän kuin Saksassa.

Vuoden 1990 Suomen vihreiden ohjelmassa yksityisen omistusoikeuden sisältöä ja rajoja olikin voitava muuttaa, ”jos ekologinen kestävyys niin vaatii”. Markkinoiden toimintaa tuli vihreiden mielestä enimmäkseen säädellä hättäveroilla, mutta myös ehdottomat kiellot olivat mahdollisia. Lisäksi ohjelma esitti, että ”luonnonjärjestelmä” asettaa rajat myös yksilöiden tietoisille valinnoille. Samalla perustuslakiin vaadittiin luonnonsuojaa, joka ”astuu omaisuudensuojan edelle”. Nimenomaan yksilön oikeus omistaa ja kuluttaa joutui siis kyseenalaistetuksi, jos se ei tapahtuisi ekologiset reunaehdot huomioiden. Myös moottoriurheilu oli vihreiden mielestä kiellettävä. Toisaalta suhde yksilönvapausajatteluun muuttui ristiriitaiseksi vihreiden puhuessa perustulosta: yksi peruste perustulon tarpeelle löytyi nimittäin lisääntyvistä yksilönvapauksista. Ilmeisesti yksilön oikeuksien rajoittaminen muuttui ajankohtaiseksi vihreille ensisijaisesti ekologisissa kysymyksissä.¹¹⁰

Tästä vahvemmassa holistisesta painotuksesta huolimatta suhde talouteen ja tuotantoon ei pääpiirteissään poikennut juurikaan Saksan *Die Grüne* –puolueen vuoden 1980 puolueohjelmasta. Jo edellä on tullut esiin, kuinka Saksan vihreät perustelivat omaa ”dynaamista kierrätystalouttaan”, jonka mukaan politiikan oli perustuttava taloudellisten tavoitteiden sijaan ekologisiin suunnitelmiin. Samalla ”ekologisten reunaehtojen” käsite nousi myös Saksassa keskeiseksi yhteiseksi käsitteeksi, rajoitteeksi joka määrittää talouden toimintamahdollisuuksia.¹¹¹ Kasvutavoite ei näihin reunaehtoihin näyttänyt kuuluvan kummallakaan puolueella.

Edellä esitelty vuorovaikutuksellisuutta korostanut suunta jatkui myös kaksi vuotta myöhemmin Suomen vihreiden puolueohjelmassa. Vuoden 1990 Vihreän Liiton ohjelmassa vihreät huomauttivat, että ”ihmisten ja luonnon vuorovaikutus heijastuu ihmisten keskeisessä vuorovaikutuksessa; ihmisten keskeinen vuorovaikutus heijastuu ihmisten ja luonnon vuorovaikutuksessa.” Vihreät puhuivat *herruusajattelusta* syynä, miksi tämä holistinen näkökulma

¹⁰⁹ Vihreän Liiton puolueohjelma 1990, 2.

¹¹⁰ Vihreän Liiton puolueohjelma 1990, 2-4.

¹¹¹ Das Bundesprogramm die Grünen 1980, 22.

on unohtunut. Myöhemmin nimenomaan ihmisen ja luonnon vuorovaikutus tarjottiin ratkaisuksi ekologisten kriisien ratkaisemiseksi.¹¹² Tasapainoisen vuorovaikutuksen korostaminen ja luonnonherruusajattelun kritisointi viittaisivat jälleen vahvasta individualismista irtaantuvaan holistiseen näkemykseen ihmisluonnosta, missä oikeus luonnon vapaaseen hyödyntämiseen kyseenalaistetaan. Vihreät näyttävät synnyttäneen samalla kertomusta ihmisestä luonnon valloittajana joka ei ymmärrä omaa vaikutustaan ympäristölle (tai välitä siitä), vaan haluaa jatkuvaa kasvua ja joka siksi ajaa maailman tuhon partaalle – mutta joka voi oppia virheistään ja ymmärtää asemansa osana luontoa, kunnioittavassa kanssakäymisessä muun biosfäärin kanssa.

Tämän väitetyt ”herruusajattelun” taustaa on tässä asiayhteydessä syytä avata hieman. Aatehistorioitsija Lynn White Jr. on esittänyt, että jo 100-luvulta jKr. alkaen länsimaisessa ajattelussa (alun perin teologiassa, myöhemmin myös sekulaarisessa ajattelussa) on korostettu ihmisen ja luonnon erillisyyttä, ja sen myötä länsimaisessa aatemaailmassa on kehittynyt käsitys ihmisestä luonnon yläpuolella ja sen herrana. Tämän käsityksen varaan on Whiten mukaan kehittynyt toimintamalli, missä luontoa ylikuormitetaan ihmisen tarpeisiin. Kristinuskon voitto varhaisemmista animistisistä uskonnoista merkitsi Whiten mukaan samalla ”kulttuurimme historian suurinta psyykkistä vallankumousta”: kun aiemmin animistinen usko näki luonnon elävänä, henkien täyttämänä paikkana, missä luonnonhenkien tarpeet oli huomioitava niin puita kaataessa kuin kaivosta kaivaessa, niin länsimaisessa maailmankuvassa luonto muuttui tunteista vapaaksi alueeksi missä puu ei ole enempää kuin ”fyysinen fakta”.¹¹³ Suomalainen ympäristöfilosofi Markku Oksanen on huomauttanut tähän, että samaa antroposentristä maailmankuvaa on kristinuskon lisäksi ollut rakentamassa myös aristoteelinen perinne, missä rationaalisen tehtävä on ollut alistaa ei-rationaalinen, sekä uuden ajan tieteellinen teoria, missä Baconin ja Descartesin johdolla on haluttu nostaa ihmiset ”luonnon herroiksi ja valtiaiksi”.¹¹⁴ Tämän uskonnosta ja tieteestä nousevan sekä ihmisen erillisyyttä luonnosta korostavan maailmankuvan varassa oli helppo hyväksyä 1800-luvun puolivälissä teollistumisen seurauksena syntynyt usko teknologian ylemmyyteen luontoon nähden, ja luonnon hyödyntäminen myös muuttui hyväksyttäväksi ja normaaliksi toimintatavaksi kasvua tavoitellessa.

Herruusajattelua kritisoidessaan vihreät siis vaikuttavat ottaneen kantaa siihen ihmiskäsityksen ja ihmisen ja luonnon suhteen kehitykseen, joka länsimaissa on kehittynyt pitkällä ajanjaksolla. Vuoden 1990 puolueohjelma kuvaa tätä kehitystä kriittisesti: ”Ihmisen ja luonnon kanssakäyminen

¹¹² Vihreän Liiton puolueohjelma 1990, Esipuhe, 1.

¹¹³ White 1974, 1-5.

¹¹⁴ Oksanen 2012, 148-154.

muuttui yksisuuntaiseksi: ihminen ei kysynyt luonnolta mitään. Alettiin pitää itsestään selvänä, että tieteen ja tekniikan tehtävä on auttaa ihmistä pääsemään luonnon herraksi.”¹¹⁵ Narratiivi toisin sanoen näki koko länsimaisen maailmankuvan, instituutiot ja elämäntavan ongelmien lähteenä.

Samassa asiayhteydessä silmään pistää puhe valloittaja-ihmisen hylkäämästä ”maaemosta”. Tällaisten termien käyttö viittaa vihreän romantiikan ajattelusuuntiin, missä maa halutaan nähdä tunteellisesti, yhtenäisenä ja elävänä kokonaisuutena, Gaiana.¹¹⁶ Suomessa vihreä romantiikka on elänyt varsinkin syväekologiiden keskuudessa, jotka ovat korostaneet juuri ihmisen ja luonnon välisen suhteen eheyttämistä tunneperäisellä luontosuhteella ja yhteenkuuluvuuden oivalluksella.¹¹⁷ Vihreän liikkeen alkuaikojä tutkineen Paastelan mukaan monet vihreän romantismin ilmiöt, kuten itämaiseen mystiikkaan ja astrologiaan uskomisen, ovat näkyneet Suomessa vihreän liikkeen alkuaikoina – mikä ehkä osaltaan juontaa juurensa 1960-luvun hippiliikkeeseen, johon monet vihreän ajattelun taustalla vaikuttaneista vaihtoehtoliikkeistä pohjasivat.¹¹⁸ Tässä vihreän romantiikan painotuksessa tulee mielenkiintoinen ero Saksaan. Siellä vihreää romantiikkaa ei ole haluttu tuoda esiin, johtuen toista maailmansotaa edeltävästä kehityksestä ja natsien ympäristösiiven harjoittamasta luonnon mystifioinnista.¹¹⁹ Saksan vihreiden puolueohjelmissa vastaavaa puhetta ei juuri esiinnykään.

Länsimaisen ajattelun traditiossa on siis elänyt käsitys ihmisestä luonnon herrana ja luonnosta hyödynnettävänä objektina, ja sekä Saksan että Suomen vihreät olivat puolueohjelmissaan lähteneet kyseenalaistamaan näitä käsityksiä politiikan teon perustana. Vihreiden tuolloista ”herrsajattelun” kritisointia ja ”maaemon” korostamista voi siis tulkita osallistumiseksi siihen keskusteluun, missä ihmisen ja luonnon välistä suhdetta pyritään viemään pois päin perinteisestä länsimaisesta ihmisen herruutta luontoon nähden korostaneesta ihmiskäsityksestä. Holismi – individualismi – skaalalla myös tällaiset keskustelut voi tulkita vahvasti holistisiksi kannanotoiksi, vieläpä radikaalin syväekologisella, ihmiskeskeisyyttä kritisovalla tavalla.

Saksan osalta sama vuorovaikutuksellisuus nousee esiin ilman vastaavaa vihreän romantiikkaan viittaavaa termistöä, kuten arvata saattaa. Ihminen ei ehkä ollut unohtanut asemaansa ”maaemon” sylissä kuten Suomessa, mutta ihminen tuli yhtä kaikki nähdä syvässä vuorovaikutuksessa muun luonnon kanssa: koska ”rajaton kasvu ei ole mahdollista rajallisessa järjestelmässä”, oli ekologisen politiikan lähtökohtana se ihmiskäsitys, missä ”ymmärrämme itsemme ja ympäristömme osana

¹¹⁵ Vihreän Liiton puolueohjelma 1990, 1.

¹¹⁶ Dryzek 2013, 199-200.

¹¹⁷ Suomalaisista syväekologeista tätä esittää esim. Ekström 2009, 103-105.

¹¹⁸ Paastela 1987, 15-16; Mickelsson 2007, 250.

¹¹⁹ Dryzek 2013, 208.

luontoa”. Saksan vihreille ihminen oli myös sidottu osaksi ekosysteemiä: tekomme vaikuttavat ekosysteemiin ja sitä kautta takaisin itseemme. Tältä pohjalta ihmisen ja luonnon välistä politiikkaakin ohjaavaa yhteyttä kuvattiin nimellä *Partnerschaft*, kumppanuus, minkä voinee diskurssin merkityksen ja asiayhteyden osalta tulkita varsin läheiseksi Suomen *vuorovaikutusta* painottavan diskurssin kanssa. Näistä luonnon ja ihmisen vuorovaikutussuhteista (*Beziehungen*) oli tultava tietoisemmaksi.¹²⁰ Edelleen yhteiskunnan hallintasuhteita oli muutettava tavalla, johon kuului ”vihamielisen kilpailun synnyttämän valtahierarkian fundamentaalinen torjuminen”.¹²¹ Hierarkinen kilpailu ihmisen ja luonnon suhteissa, joka yhdistetään tyypillisesti luonnon valloittamiseen ja alistamiseen tähtäävään herruuden tavoitteluun eritoten ekofeministisessä kritiikissä, löytyy siis myös Saksan vihreiden kritisoitavien asioiden listalta.¹²² Tässä suhteessa Suomen ja Saksan vihreät olivat toisiaan diskursiivisesti varsin lähellä, vaikka puhuivatkin hieman eri termeillä.

Tätä diskursiivista samankaltaisuutta voi tarkkailla vertailemalla puolueohjelmien kielenkäyttöä. Saksan vihreät nimittäin aloittivat oman ohjelmansa lähes samanlaisella tulevaisuuden kauhuskenaarioiden kuvailulla kuin Suomenkin kollegansa: ekologinen kriisi pahenee, demokraattiset oikeudet heikentyvät ja saastetalous tuhoaa ympäristön. Suomessa talous repi irti kaiken myyntikelpoisen ja jätti kaiken muun lojumaan, Saksassa saastetalous (*Verschwendungswirtschaft*) synnytti kertakäyttöyhteiskunnan (*Wegwerfgesellschaft*), joka vie elämältä merkityksen.¹²³ Ohjelmissa on muutenkin paljon yhtäläisyyksiä, kuten pohdinta niistä kasvun rajoista, joita elämän ekologisten reunaehtojen huomiointi asetti: Suomen vihreät lähtivät liikkeelle siitä, että kasvuhakuinen talous oli purettava ja ”luonnon ja ihmisen kestävä rajoja” ei saanut ylittää.¹²⁴ Saksan vihreiden 1980 ohjelman johdannossa taas todettiin yksioikoisesti, kuinka ”rajallisessa järjestelmässä rajaton kasvu ei ole mahdollista”.¹²⁵ Vihreän Liiton vuoden 1990 ohjelmassa puhuttiin myös elämän ”ekologisista reunaehdoista”, jotka asettivat rajoitteita talouden toiminnalle;¹²⁶ Saksassa taas energian liikkeellä oli luonnolliset ekologisen ympäristön asettamat

¹²⁰ ”Ausgehend (---) von der Erkenntnis, daß in einem begrenzten System kein unbegrenztes Wachstum möglich ist, heißt ökologische Politik, uns selbst und unsere Umwelt als Teil der Natur zu begreifen”; ”Auch das menschliche Leben ist in die Regelkreise der Ökosysteme eingebunden: wir greifen durch unsere Handlungen ein und dies wirkt auf uns zurück”; ”Unsere Politik ist eine Politik der aktiven Partnerschaft mit der Natur und dem Menschen.” Das Bundesprogramm die Grünen 1980, 4-5.

¹²¹ ”Die Absage an ein von lebensfeindlicher Konkurrenz bestimmtes Leistungs- und Hierarchiedenken grundlegend sind.” Das Bundesprogramm die Grünen 1980, 5.

¹²² Donovan 2013, 199-204; Aaltola 2013, 180.

¹²³ Das Bundesprogramm die Grünen 1980, 4.

¹²⁴ Vihreän liiton yleisohjelma 1988.

¹²⁵ ”In einem begrenzten System kein unbegrenztes Wachstum möglich ist”. Das Bundesprogramm die Grünen 1980, 4.

¹²⁶ Vihreän liiton puolueohjelma 1990, 2.

”kasvun rajat” (*Wachstumsgrenzen*).¹²⁷ Samainen ”Ekologisten reunaehtojen” käsite (*Rahmen ökologischer Notwendigkeiten*) nousi esiin myös *Die Grünen* ohjelmassa.¹²⁸

Ideoiden yllirajaista kanssakäymistä vaikuttaisi siis tapahtuneen Suomen ja Saksan vihreiden välillä. Voi toki aina pohtia, ovatko ideat sellaisenaan napattu Saksasta, vai onko kyse laajemmasta aikakaudelle ominaisesta ympäristödiskurssista, jota molemmat puolueet kenties toisintavat. Näitä diskursseja tutkinut Dryzek luokittelee ”survivalistisen” (*survivalist*) diskurssin keskeiseksi teesiksi väitteen, jonka mukaan ”eksponentiaalinen kasvu ei ole mahdollista rajatussa järjestelmässä”. Tämä sääntö, samoin kuin apokalyptiset kuvaukset tämän säännön rikkomisesta, kuuluvat olennaisesti diskurssiin. Tämän diskurssin syntyhetken voi nähdä ajoittuvan jopa Malthusin aikoihin 1800-luvun alkuun, ja ympäristöliikkeessä se on ollut yksi keskeinen diskurssi viimeistään Rooman klubin *kasvun rajat* –raportin myötä, siis 1970-luvun alusta alkaen, joten näiden oletusten löytäminen puolueohjelmista ei sinänsä ole yllättävää. Tässä diskurssissa ihmispopulaatioiden riippuvuus resursseista tunnustetaan, ja ihmisjoukkojen vapautta on rajoitettava hierarkkisesti ylhäältä käsin katastrofin estämiseksi. Ihmisiä käsitellään siis kollektiivisesti pikemmin kuin yksilöinä, ja nimenomaan vuorovaikutussuhteiden näkökulmasta. Lisäksi tämä kasvun rajojen korostuminen on heijastunut ”vihreään radikalismiin”, johon Dryzek luokittelee myös syväekologian lähtökohdat.¹²⁹

Vihreiden puolueiden talouskasvuvastaisuudella on myös sosioekonominen kontekstinsa. 1970-luvulla ekonomia ja ekologia ryhdyttiin näkemään entistä enemmän toistensa vastavoimina, mikä näkyy vahvasti molempien puolueiden ohjelmissa, joissa ekologiset reunaehdot sanelivat talouden liikkumisrajat. Jo edellä mainittu Rooman klubin raportti oli osaltaan edistämässä tällaista käsitystä ympäristönsuojelusta vallitsevan viitekehysten rikkovana ajattelutapana. Tätä kehitystä edistivät paitsi ympäristönsuojelun käytännön toteutus, jolle talouselämä pyrki usein muodostamaan esteen, myös käynnissä ollut öljykriisi, joka herätti ihmiset ja ympäristöpiirit laajasti resurssien rajallisuuden ajatukseen. 1970-luvun lopun julkista keskustelua Saksassa hallitsivat terrorismin, epädemokraattisen atomivaltion ja ympäristökatastrofien pelko, sekä ekologisen käänteen tarpeellisuus, mikä osaltaan selittää talouskasvuvastaista lähtökohtaa.¹³⁰ Talouskasvuvastaisuuden liittäminen ympäristöaatteeseen oli peräisin jo 1960-luvun USA:sta, mistä aate levisi lähes

¹²⁷ Das Bundesprogramm die Grünen 1980, 10.

¹²⁸ Das Bundesprogramm die Grünen 1980, 22.

¹²⁹ Dryzek 2005, 29-35, 40-41.

¹³⁰ Jung 1995, 639; Dryzek 30.

sellaisenaan Saksaan, kunnes siihen sekoittui Saksassa uusia (esim. kansalaisyhteiskuntaa painottavia ja talouden desentralisaatiota korostavia) teemoja.¹³¹

Yksi keskeinen premissi liberaalin individualistisen ihmiskäsityksen kyseenalaistamiselle onkin, ettei täysin vapaa oikeus kuluttaa ja toimia myös epäekologisin tavoin ole yhtäpitävä sen enempää toimivan moraalin kuin ekologisten elämän reunaehtojenkaan kanssa. Tämän ajatuksen voi nähdä levinneen niin Saksaan kuin Suomeenkin. Saksan ja Suomen vihreiden ajattelussa voi havaita siinä määrin selkeitä yhtäläisyyksiä, että sattumasta tuskin on kyse: jo ensimmäisten ohjelmien johdanto-osuuksien vertailu kertoo mitä ilmeisimmistä aatteiden ylijärjestyksestä, olipa niiden liikkumissuunta sitten mikä hyvänsä. Ihmiskäsityksen kannalta molemmissa ohjelmissa on korostunut painotus ihmisen ja luonnon vuorovaikutussuhteissa, sekä vaatimus ihmisen toiminnan rajoittamisesta nämä vuorovaikutussuhteet huomioiden.

Saksan vihreät uusivat tämän vanhan puolueohjelmansa vasta vuonna 1993, kun Länsi- ja Itä-Saksa olivat jo yhdistyneet. Uusi, lännen ja idän vihreät yhdistänyt puolue *Bündnis 90 / Die Grüne* (*Allianssi 90 / Vihreät*) synnytti – yhdessä vuoden 1990 vaalitappion kanssa – tarpeen myös uudelle ohjelmalle. Selvytyksen vuoksi puhun edelleen vain vihreistä (*Die Grüne*), vaikka tästä eteenpäin puolue sisältää siis myös Itä-Saksan *Bündnisses*.¹³² Vielä vuoden 1990 vaaleissa Itä-Saksan vihreät olivat toimineet erillisenä puolueena, ja jääneet tuolloin vaille parlamenttiedustusta, mitä pidettiin katastrofaalisen huonona tuloksena.¹³³

Uusi ohjelma sisälsi selvästi vähemmän apokalyptisiä kauhukuvia ympäristöongelmista ja omistautui Saksan yhdistymistä sekä kansainvälistä tilannetta koskeviin pohdintoihin. Lisäksi talouspoliittinen osio puuttui ohjelmasta kokonaan. Vaikka diskurssi oli tässä suhteessa laimentunut 13 vuoden takaisesta, ei asiasisältö ollut muuttunut niiltä osin kuin ekologisiin ja taloudellisiin kysymyksiin otettiin kantaa: rajallisten resurssien riistokäyttö ja liiallinen energiantuotanto ”uhkaavat” jälleen ”sivilisaation selviytymistä”.¹³⁴ Luonnonmukaisuudesta tuli rahan ja kasvutalouden uhri, minkä seurauksena vihreät näkivät katastrofien yleistyvän maailmassa, liittäen retoriikkaansa jälleen survivalistiseen diskurssiin. ”Rajaton teollisuuskasvun harha” (*der schrankenlose industrielle Wachstumswahn*) toimi vailla eettisiä tai järkeviä rajoitteita ja vältteli kontrollointia. Hallitusvaltaa syytettiin tämän sallimisesta, ja katsottiin hallitusvallan tehtäväksi

¹³¹ Radkau 2011, 140-141.

¹³² Bütikofer, Reinhard 2001: Die Politischen Grundsätze von Bündnis 90 / Die Grünen.

¹³³ Politische Grundsätze Bündnis 90 / Die Grünen 1993, 8; Mende 2012, 287.

¹³⁴ ”Die immer schnellere und intensivere Ausbeutung der endlichen Ressourcen, die ungeheure Energieverschwendung und Müllproduktion durch die Industrieländer bedrohen mittlerweile das Überleben der menschlichen Zivilisation.” Politische Grundsätze Bündnis 90 / Die Grünen 1993, 16

asettaa rajat tälle talouskasvua korostavalle toiminnalle sen tukemisen sijaan.¹³⁵ Vihreät summasivat ajatuksensa toteamalla, että sekä Saksassa että maailmanlaajuisesti kasvun rajat oli jo saavutettu ja ylitetty, ja näin ollen kasvu itsessään (*Wachstum an sich*) ei voinut enää olla päättävä taloudellinen tavoite. Sen sijaan oli mahdollisen vastarinnankin alla asetettava voimaan talouden ”holistinen” uudelleenmäärittely ekologian ja demokratian lähtökohdista. Esimerkiksi luonnonresurssit olivat vihreille yhteisomaisuutta ja pääsy niihin kuului ihmisoikeuksiin.¹³⁶ Taloudellista käyttäytymistä oli siis rajoitettava, mutta se onnistuisi vain tasa-arvoisen yhteiskunnan sisällä. Vihreät näkivät talouden lisääntyvän ekologisuuden sekä ihmisten sosiaalisen vapauttamisen siis jälleen toisiinsa limittyvinä prosesseina holistisen ajattelun tradition mukaisesti.¹³⁷

Ekologian ja talouden tarkastelu on yksi vihreiden pääteemoista, mutta muut teemat – rauhanpolitiikka, sosiaalipolitiikka ja vähemmistöjen oikeudet – olivat vähintäänkin yhtä korostetusti esillä. *Bündnisgrünen* oli siis selkeästi sosiaalivihreä puolue aihealueittensa puolesta, joissa holistinen puhetapa yhdistyi antroposentriseen pyrkimykseen sivilisaation pelastamiseksi.¹³⁸ Tässä suhteessa heidän retoriikkaansa ja painopisteensä muistuttavat edelleen Suomen vihreitä, mutta olivat korostetummin antroposentrisiä. Lisäksi liukumaa kohti *Kestävän kehityksen* talousmyönteistä ohjelmaa ei vielä vuonna 1993 ollut nähtävillä (Suomessa vihreät alkoivat puhua tästä vuonna 1994), vaan linja pysyi perinteisemmässä survivalistisessä ekologian ja ekonomian dikotomiassa.

Vertailun vuoksi mainittakoon vielä, että Suomen vihreiden pieni mutta ärhäkkä kilpailija Ekologinen Puolue otti vielä Suomen ja Saksan vihreitä radikaalimman lähtökohdan. Esimerkiksi liikaväestöongelman ratkaisuna toimi se, että oikeus lasten hankintaan tuli (ilmeisesti myös Suomessa) olla ”selkeästi yhteiskunnan asia, ei yksilöiden”. Edelleen kaikki sellaiset teollisuuslaitokset, jotka aiheuttavat yhtään minkäänlaisia päästöjä, tuli ottaa yhteiskunnan haltuun, ja automarketit sekä niiden kaltaiset suurtavaratalot tuli ”lopettaa”.¹³⁹ Vaikka Vihreän Liiton

¹³⁵ “Seine Gier nach Stoffen und Energie, nach Landschaft und Zeit ist von keiner vorausschauenden Vernunft und Ethik gebremst und entzieht sich jeglicher Kontrolle.” Politische Grundsätze Bündnis 90 / Die Grünen 1993, 24-25.

¹³⁶ “Wachstum an sich nicht mehr die entscheidende wirtschaftliche Zielgröße sein darf.” (---) “Wir brauchen den Mut, eine ganzheitliche ökologische, soziale und demokratische Neubestimmung der stofflichen und formellen Seite des Wirtschaftens auch gegen Widerstände durchzusetzen. Nicht vermehrbare Naturressourcen, die für das Wirtschaften unüberwindlich sind, betrachten wir als Gemeineigentum, an dem jedem Menschen ein gleiches Anrecht zusteht.” Politische Grundsätze Bündnis 90 / Die Grünen 1993, 26.

¹³⁷ “Selbstbeschränkung und Verantwortlichkeit abzuverlangen, gelingt leichter in einer Gesellschaft, in der alle Menschen weitgehende demokratische Mitentscheidungsrechte haben, in der Armut abgebaut ist, niemand wegen kultureller Andersartigkeit diskriminiert und Frauen nicht unterdrückt werden. Ökologie geht deswegen notwendig mit sozialer Emanzipation der Menschen zusammen.” Politische Grundsätze Bündnis 90 / Die Grünen 1993, 27.

¹³⁸ Politische Grundsätze Bündnis 90 / Die Grünen 1993, 17-20.

¹³⁹ Ekologinen Puolue Vihreiden puolueohjelma 1989, 11; 1991, 5.

ihmiskäsityksen voi siis katsoa kuuluneen ideologisen spektrin holistisempaan suuntaan, he eivät kuitenkaan edustaneet tuon spektrin radikaaleinta ääripäätä. Lisäksi biosentrisyys korostui ihmiskeskeisyyden sijaan Ekologisella Puolueella voimakkaasti, mitä Vihreä Liitto ei välttämättä olisi täysin allekirjoittanut.

Huomioimisen arvoista onkin, että ihmisen ja luonnon vuorovaikutussuhteen lisäksi vihreiden puolueohjelmissa korostui myös ihmisten keskinäinen yhteisöjen sisäinen vuorovaikutus. *Vuorovaikutuksen* käsite näyttää pitäneen sisällään siis molemmat vuorovaikutuksen tavat, ja tämä näyttää pitävän paikkansa niin Suomen kuin Saksan vihreiden ohjelmissa.¹⁴⁰ Tälle vuorovaikutusdiskurssille löytynee selitys vihreiden ideologisesta taustasta. Dryzek esittää, että sosiaaliekologisissa (eritoten ekofeministisissä) malleissa sekä sosiaalinen epätasa-arvo että luonnon hyväksikäyttö ovat osa samaa ”herruuden” ongelmaa, missä valloittamisen ja hyödyntämisen ideologiaa sovelletaan sekä luontoon että ihmisiin. Kaikkein radikaaleimmille syväekologeille ongelma ei sen sijaan löydy ihmisyhteisön sisäisistä konflikteista vaan puhtaasti antroposentrismistä – heille sosiaalisten ongelmien huomiointi olisi itse asiassa yksi osa ihmiskeskeisyydestä juontuvaa ongelmaa.¹⁴¹ Mickelsson esittääkin, että yksi syy radikaalien syväekologien ulosmarssille Vihreästä Liitosta olivat sosiaalivihreää painotusta ajaneet ”kansalaisyhteiskunnan rakentajat”, jotka halusivat tuoda puolueeseen sosiaalisia teemoja – sen sijaan että olisivat keskittyneet ekokatastrofin torjumiseen.¹⁴² Vihreät puolueet vaikuttavat jääneen ensisijaisesti sosiaalivihreiden puolueeksi, ja se näkyy puolueiden ihmiskäsityksissä vahvasti näissä ensimmäisissä ohjelmissa. Sama sosiaaliekologinen lähtökohta on nimittäin löydettävissä myös Saksan vihreiden ohjelmasta: esimerkiksi tuotantotalouden ongelmat koskevat yhtä lailla ihmisen elämän laatua kuin ympäristönkin hyvinvointia.¹⁴³

Tämän aikakauden keskeiseksi teemaksi voi siis nostaa vuorovaikutuksen ja sen huomioinnin taloudellisen ja yhteiskunnallisen elämän uudelleenjärjestämiseksi. Suomen vihreiden oma malli tuolle uudelleenjärjestelylle kulki nimellä *tasapainotalous* (Saksassa taas *kierrätystalous*), joka keskittyi mm. ympäristöverotuksen lisäämiseen, pelkkien uusiutuvien energiavarojen käyttöön, ja ihmisen toimeentulon osittaiseen irtaannuttamiseen rahataloudesta.¹⁴⁴ Syvempi vuorovaikutus ihmisen ja luonnon välillä sekä ihmisen hyvinvoinnin sitominen osaksi luonnon hyvinvointia toimi keskeisenä premissinä näille tavoitteille. Edelleen talouskasvua, siinä määrin kuin sitä huomioitiin,

¹⁴⁰ Vihreän Liiton puolueohjelma 1990, Esipuhe; Das Bundesprogramm die Grünen 1980, 7.

¹⁴¹ Dryzek 2013, 189.

¹⁴² Mickelsson 2007, 256, 284.

¹⁴³ Das Bundesprogramm die Grünen 1980, 6.

¹⁴⁴ Vihreän Liiton puolueohjelma 1990, Esipuhe, 1.

tuli mitata uudella tavalla siten, että siihen sisältyivät myös tuleville sukupolville aiheutetut sekä sosiaaliset pitkän aikavälin kustannukset. Keinoina *tasapainotalouden* toteuttamiseksi toimivat muun muassa tiukka verotus sekä osittainen mainonnan kieltäminen. Vihreät halusivat myös lisätä kuluttajan informointia esimerkiksi selkeämmillä tuoteselosteilla.¹⁴⁵ Nämä menetelmät näyttävät tulleen lähes sellaisenaan Saksan vihreiltä, vaikka tasapainotalouden periaatteellinen kuvaus hieman tästä poikkeaa. Mainonnan kieltoa painottivat tuohon aikaan myös Saksan vihreät, samoin kuin kuluttajan informointia.¹⁴⁶

Kaiken kaikkiaan ihmiskäsityksen voi siis sanoa olleen pitkälti holistisen syväekologisen ajattelun mukaista, missä ihmiskäsityksen juuret ovat yksilönoikeudet ylittävässä luonnon ja ihmisen yhteyden ja siitä syntyvien velvollisuuksien tunnustamisessa. Ympäristöä kuluttavat yksilönoikeudet tuli hyväksyä ainoastaan ekologisten reunaehtojen puitteissa ja *tasapainotalouden* raamien sisällä. Näillä oletuksillaan (samoin kuin maailmanloppua maalailevilla kuvauksillaan) vihreät niin Suomessa kuin Saksassakin osallistuivat samalla survivalistiseen diskurssiin, jonka oletuksiin kuuluu, ettei rajaton kasvu ole mahdollista rajallisilla resursseilla, ja jonka mukaan tämän säännön rikkomisen seuraukset ovat katastrofaalisia, suorastaan apokalyptisiä.

Yhteneväisiä käsitteitä ja diskursseja Saksan ja Suomen vihreiden kesken voisi listata ainakin seuraavasti:

- Selkeästi esiintuotu talouskasvuvastaisuus.
- ”Ekologiset reunaehdot”, jotka asettuivat vastakkain talouden vaatimusten kanssa ja nousivat niiden yläpuolelle prioriteettina, sekä siihen liittyvät yksilön taloudellisiin oikeuksiin kohdistuvat rajoitteet (Suomessa vielä vahvemmin kuin Saksassa).
- Narratiivi, jossa länsimainen ihminen nähtiin luonnon valloittajana ja alistajana; länsimaisen maailmankuvan sekä siihen liitetyn ”herruusajattelun” tai ”hierarkkisen kilpailuajattelun” kritiikki.
- Vuorovaikutussuhteiden sekä kumppanuuden käsitteistö puhuttaessa ihmisen ja luonnon suhteesta, mutta myös ihmisten keskinäisistä suhteista.
- Survivalistisen diskurssin mukaiset kauhuskenaariot.

¹⁴⁵ Vihreän Liiton puolueohjelma 1990, 2.

¹⁴⁶ Das Bundesprogramm die Grünen 1980, 7-8.

Keskeisin ero liittyi *kierrätystalouden* talouden desentralisoimisen ideaaliin, jolla Saksan vihreät halusivat korvata kasvutalouden. Hajautetun talouden ideaalia ei Suomen vihreiltä löytynyt. Tämä ero liittyy myös erilaiseen käsitykseen *vihreästä kansalaisuudesta*, aiheeseen palataan luvussa 4.2.

Välittömästi näiden ohjelmien kirjoittamista seuranneet vuodet toivat mukanaan ennalta-arvaamattomia muutoksia Suomessa ja koko Euroopassa. Suomen talous romahti syksyllä 1990, Neuvostoliitto hajosi ja Suomi alkoi nopeasti suuntautua kohti EU:ta ja EU:hun liittymistä. Seuraavan kevään eduskuntavaaleissa vihreät nostivat paikkamääränsä neljästä kymmeneen. Samalla Vihreä Liitto kasvoi kooltaan keskisuureksi puolueeksi, ja hallitushaluja alkoi ilmaantua vihreiden omiin keskusteluihin vielä Ahon hallituksen aikana – neuvottelut tosin kariutuivat ympäristönsuojelua koskeviin kysymyksiin.¹⁴⁷ Vuonna 1995 vihreät lähtivätkin mukaan Lipposen sateenkaarihallitukseen, missä he saivat ympäristöministerin salkun.¹⁴⁸ Vuonna 1998 taas Saksan vihreät olivat taistelleet tiensä takaisin *Bundestagiin* ja liittyivät osaksi Gerhard Schröderin hallitusta.¹⁴⁹ Tarkastelen seuraavaksi, miten vihreiden käsitys edellä mainitusta ihmisen ja luonnon välisestä suhteesta kehittyi näinä vuosina, samalla kun puolueiden asema politiikassa muuttui merkittävästi.

3.2. Kohti kestävästä kehitystä (1994-2002)

Vuoden 1995 vaaleissa Suomen vihreät lähtivät mukaan Lipposen sateenkaarihallitukseen ensimmäistä kertaa historiansa aikana. Pekka Haaviston ympäristöministerikautena (1995-1999) toteutettiin mm. luonnonsuojelulain uudistus sekä vanhojen metsien suojeluohjelma.¹⁵⁰ Puolueohjelmia julkaistiin tasaisesti neljän vuoden välein: 1994 oppositiosta, 1998 ja 2002 hallituksesta käsin. Huomattavaa kuitenkin on, että vuonna 1994 ajatus mahdollisesta hallitusvastuusta oli elänyt vihreiden omissa keskusteluissa jo parin vuoden ajan. Voinemme olettaa, että tämä keskustelu oli huomioitu myös tuota puolueohjelmaa kirjoittaessa.

Puolueohjelmia tutkiessa muutoksia aiempaan aikakauteen on löydettävissä. Siinä missä vuosien 1988 ja 1990 ohjelmissa puhuttiin *vuorovaikutuksesta* kahteenkymmeneen otteeseen, pääsääntöisesti ihmisen ja luonnon kumppanuutta korostaessa, niin vuonna 1994 vuorovaikutus mainittiin enää viisi kertaa. Lisäksi huomio oli nimenomaan ihmisten ja ihmisyhteisöjen

¹⁴⁷ Remes 2007, 91, 105; Isotalo 2007, 131-132.

¹⁴⁸ Isotalo 2007, 147-149.

¹⁴⁹ Rüdig 2004, 78.

¹⁵⁰ Isotalo 2007, 149, 153.

keskinäisessä vuorovaikutuksessa, ei enää ihmisen ja luonnon. Luontosuhde ei toki puuttunut ohjelmasta kokonaan vuonna 1994, vaan esimerkiksi luonnonvarojen hyödyntäminen nähtiin yhä ongelmana, ja ”kumppanuus” luonnon kanssa tuli mainituksi, tosin ohimennen. Ihmisestä puhuttiin edelleen ”valloittajana” joka ”ylittää maapallon kestävyys rajat” ja hakkaa ”metsiä nopeammin kuin ne uusiutuvat”, ja jota ovat ohjanneet valloittamisen ja saalistamisen arvot. Silti käy selväksi, että ihmisen ja luonnon välisen kanssakäymisen toisiinsa kytkeytyvä luonne jäi selvästi vähemmälle huomiolle kuin aiemmin. Edelleen ratkaisuna ympäristöongelmiin ei vuoden 1994 ohjelmassa näyttäytynytkään enää esimerkiksi kulutuskäyttäytymisen rajoittaminen: sen sijaan vauraimpien kansakuntien oli kasvettava ymmärtämään ekologiset uhkakuvat, jolloin ”muutos voi toteutua rinta rinnan kansalaisten vallan ja vapauksien lisäämisen kanssa”.¹⁵¹ Vaikka aiemmatkin ohjelmat puhuivat yksilönvapauksista sosiaalisissa kysymyksissä, niitä ei aiemmin sovellettu ekologisiin kysymyksiin.

Erityisen selväksi tämä muutos käy, kun tarkastellaan vihreiden muuttuvaa käsitystä talouskasvusta. Vuosina 1988 ja 1990 vihreät argumentoivat voimakkaasti kasvuvetoista talouselämää vastaan – tarkoittaen ennen kaikkea kulutuksen kasvun mukanaan tuomia ympäristöongelmia. Tässä vaiheessa ohjelmat olivat vielä sitä mieltä, että ”kilpailuyhteiskunta tulee korvata yhteistyön yhteiskunnalla” ja ”määrällinen kasvuajattelu luonnonvarojen ja luonnonarvojen kunnioituksella”. Viidettä ydinvoimalaakin vastustettiin (muiden syiden ohessa), koska vaikka jotkut näkivätkin sen ratkaisuna kasvihuoneilmiöön, se yhä tarkoittaisi ”valintaa energiankulutuksen jatkuvan kasvun puolesta”. Kasvuhakuista taloutta kritisoitiin ylipäättään, koska se teki ihmisen elämästä kireämpää ja rasittavampaa, ja länsieurooppalainen kasvuorientaatio tuomittiin erityisesti.¹⁵² Kaiken kaikkiaan voi sanoa, että Vihreä Liitto ei nähnyt talouskasvun pyrkimystä yhteensopivana heidän ekologisen tasapainotalouden mallinsa kanssa.

Vuodesta 1994 eteenpäin tämä kasvuvastaisuus alkoi laantua. Vaikkakin pelkkä kasvu ilman ekologista kontrollia oli yhä kyseenalaista, ohjelmasta hävisi selvä maininta kasvun ja ekologisen kestävyys täydellisestä yhteensopimattomuudesta. Siinä missä vuonna 1990 ”aineellisen kasvun rajat on saavutettu”, vuonna 1994 sama kannanotto lieveni: nyt ”aineellisen tuotannon ja kulutuksen kasvu ei enää voi jatkua entiseen tapaan”.¹⁵³ Siinä missä vuoden 1990 ohjelma esitti kolme erillistä

¹⁵¹ Vihreän Liiton puolueohjelma 1994, Johdanto.

¹⁵² Vihreän Liiton puolueohjelmat 1988 & 1990, 2, 3, 5.

¹⁵³ Vihreän Liiton puolueohjelmat 1990 & 1994, Johdannot.

argumenttia kasvua vastaan,¹⁵⁴ vuoden 1994 ohjelma ilmaisi miedommin, että kasvu yksinään ei riitä onnellisuuden mittariksi. Kasvun lakkauttamisen sijaan korostui nyt “vihreään markkinatalouteen” siirtyminen, missä Suomen kaltainen edelläkävijämaa voisi uudella ympäristöystävällisellä lainsäädännöllä vieläpä ”varmistaa itselleen paremmat kilpailuasetelmat tulevaisuudessa”.¹⁵⁵ Aikaisemmin kilpailun korostaminen (yhteistyön sijaan) oli ollut ongelma sekä ihmisten hyvinvoinnin että ympäristönsuojelun kannalta.

Kasvun tavoite – vaikkakin se oli yhä riittämätön mittari – nousi siis mukaan yhtälöön hyväksyttäväksi poliittiseksi tavoitteeksi, tosin ympäristövastuun kera. Toisaalta samaan aikaan vuoden 1994 ohjelma esitti, että vaikka “yksityistä omistusoikeutta tulee kunnioittaa, sen sisältöä ja rajoja on voitava muuttaa yhteiskunnan sosiaalisen ja ekologisen kestävyuden niin vaatiessa”.¹⁵⁶ Ohjelma vaikuttaa siis varsin ristiriitaiselta ihmiskäsityksensä suhteen: toisaalta vapaille markkinoille tehtiin aiempaa enemmän tilaa, toisaalta yksilön rajaamattomia taloudellisia oikeuksia ei otettu edelleenkään itsestäänselvyytenä. Ensimmäistä kertaa vihreät nostivat esiin myös *kestävän kehityksen* teeman, jonka asema ympäristöpolitiikan perusperiaatteena vahvistui tulevissa ohjelmissa.¹⁵⁷ Kenties vuoden 1994 ohjelmaa voineekin pitää jonkinlaisena välivaiheen ohjelmana, missä aiemmat radikaalit kannanotot olivat yhä läsnä – joskin aiempaa lievemässä muodossa – mutta missä suuntaus oli selvästi kohti yksilöoikeuksien korostamista ja radikaalimmista näkökannoista luopumista.

Vaikka “kasvun” tavoite ei suoraan kerro ihmiskäsityksestä, niin ympäristöön kohdistuvien velvollisuuksien löysentäminen vähemmän radikaaliin suuntaan – yhdistettynä ihmisen ja luonnon välisen suhteen katoamiseen keskustelusta – merkitsee silti huomattavaa siirtymää myös luvussa 1.3. esitellyn nelikentän sisällä, ennen kaikkea siis siirtymää ideologisen spektrin holistisesta päästä kohti individualistisempaa suuntaa. Ajatus, että kasvua on yhä saavutettavissa ekologisten rajojen puitteissa, korostaa myös ihmisten tarpeiden merkitystä muun biosfäärin tarpeiden yläpuolelle, mistä esimerkiksi kilpaileva Ekologinen Puolue oli huolissaan.

Sama suunta jatkui ja lisääntyi myös tulevissa puolueohjelmissa (1998 ja 2002), jolloin vihreät siis toimivat hallituspuolueena Lipposen hallituksissa. Näissä ohjelmissa he alkoivat painottaa ennen kaikkea *kestävää kehitystä* ympäristö- ja talouspoliittisena ohjenuorana (aiemman

¹⁵⁴ Hieman yksinkertaistaen nämä argumentit esittivät, että rajoittamaton talouskasvu on A) haitaksi ympäristölle, B) kuluttaa ihmisiä ja ihmisten henkistä hyvinvointia, ja C) aiheuttaa vaurauden ja vallan keskittymistä yhteisöissä, mikä synnyttää kansalaisten välille epätasa-arvoisuutta.

¹⁵⁵ Vihreän Liiton puolueohjelma 1994, 2.

¹⁵⁶ Vihreän Liiton puolueohjelma 1994, Johdanto, 2.

¹⁵⁷ Vihreän Liiton puolueohjelma 1994, 3.

tasapainotalouden sijaan). Vuoden 1998 puolueohjelman johdannossa vihreät tosin vielä kertoivat niin Vihreän Liiton kuin sen kansainvälisten sisarpuolueidenkin tavoitteiden perustuvan muun muassa ”ihmisen ja luonnon kumppanuuteen”, tosin myös ihmisten yksilöllisen vapauden aate tuli samassa asiayhteydessä mainituksi. ”Kaikki kasvu ei ole haitallista”, vihreät totesivat tässä vaiheessa: kasvu pystyi nyt olemaan myös ekologisesti kestävä. Suhde kasvuun oli siis höllentynyt entisestään, vaikka sille yhä vaadittiin ekologisia standardeja.¹⁵⁸ Vuoden 2002 ohjelmassa ihmisen ja luonnon välisestä vuorovaikutuksesta ei enää puhuttu lainkaan.¹⁵⁹ Erityisen mielenkiintoista on, että ekologisesti kestävä kasvuun teema oli napattu vasemmistolta: Vasemmistoliitto nimittäin otti *kestävän kehityksen* keskeisenä käsitteenä esiin puolueohjelmassaan jo vuonna 1990 – neljä vuotta ennen vihreitä.¹⁶⁰

Miksi vihreät nappasivat tämän käsitteen käyttöönsä vasemmistolta? Tämän ymmärtämiseksi käsitteen historiallista taustaa on syytä avata hieman. 1980-luvulta alkaen kestävällä kehityksellä on yleensä tarkoitettu talouskasvun, hyvinvoinnin ja ympäristön saattamista sopusointuiseen suhteeseen esimerkiksi vihreän kasvun avulla. Tässä merkityksessä myös Vihreä Liitto vaikutti käyttävän käsitettä. Termi on saanut kuitenkin myös kritiikkiä epämääräisyytensä vuoksi, kestävyys ja kehitys kun voidaan määritellä monin tavoin.¹⁶¹ Aiemmin käsitteellä viitattiin kehitysmaiden kasvun auttamiseen, mutta vuonna 1987 Norjan sosiaalidemokraattinen pääministeri Brundtland lanseerasi termin tässä uudessa tarkoituksessa voidakseen yhdistää sosiaalisen tasa-arvon ja ympäristöliikkeen tavoitteita globaalin kapitalismin tarpeisiin. Myös YK lanseerasi käsitteen tässä merkityksessä globaaliksi tavoitteeksi, mistä käsite rantautui Suomen poliittiseen keskusteluun muutamaa vuotta myöhemmin.¹⁶² Kestävän kehityksen aatteellinen tausta ei siis löydy ekologisista piireistä, vaan vasemmiston pyrkimyksistä löytää kompromissi toisaalta kasvuhakuisen talouden kehityksen, toisaalta sosiaalisen hyvinvoinnin ja ympäristönsuojelun välille. Tämä osaltaan selittää, miksi vasemmistoliitto ehti vihreiden edelle käsitteen käyttöönotossa. Vihreät taas itse ovat ilmeisesti käyttäneet käsitettä toisaalta lähentyäkseen vasemmistoa ja toisaalta pehmentääkseen käsitteen avulla talouden ja ympäristön tarpeiden välistä ristiriitaa omassa ajattelussaan.

Nämä lähtökohdat näkyivätkin puolueohjelmissa vahvasti. Vuonna 1998 kestävä kehityksen yhteiskuntaa kohti siirtyminen tarkoitti vihreille, että luonnonvarojen käyttöä tulisi vähentää, mutta sen ei silti ”tarvitse vähentää hyvinvointia”. Tavoitteena vihreillä oli tässä vaiheessa ”laadullinen

¹⁵⁸ Vihreän Liiton periaateohjelma 1998, Johdanto, 1.

¹⁵⁹ Vihreän Liiton periaateohjelma 2002, Johdanto, *Kestävä kehitys todeksi*.

¹⁶⁰ Vasemmistoliiton Kestävän kehityksen energiapolitiikka –ohjelma, 1990.

¹⁶¹ Laine & Jokinen 2001, 64-65.

¹⁶² Dryzek & Scholsberg 2005, 257-258; Dryzek 2005, 145-148.

kasvu, jossa vähemmän luonnonvaroja ja energiaa käyttäen tuotetaan entistä enemmän”. Tämä edistäisi myös kansainvälistä kilpailua, kun kestävämmistä energiamuodoista tulisi Suomen ”vientivaltteja”. Se tapa, jolla talouselämän järjestämisestä ekologisesti kestäväan suuntaan puhuttiin, korosti siis talouden kasvun tarjoamia mahdollisuuksia käytännön ympäristönsuojelulle. Edelleen ekologista kestävyyttä tukeva verouudistus olisi edistänyt kulutustoiminnan kannustamista kestävämpään suuntaan. Myös tietotekniikan ja tietoverkkojen laajentuminen nähtiin välineenä ympäristöystävällisempiin tuotantotapoihin.¹⁶³

Vuoden 2002 ohjelmassa nämä lähtökohdat olivat entistäkin korostuneemmin esillä: hyvinvointia katsottiin voitavan ylläpitää, jos kulutusta saataisiin muutettua ekotehokkaammaksi, ja tekniikan kehittämisellä oli mahdollista kehittää uudenlaista energiataloutta. Kestävästä kehityksestä oli nyt tehty yksi ohjelman kolmesta pääkohdasta. Samalla kestävä kehitys laajeni käsittämään ympäristöpolitiikan ja ympäristönsuojelun ohessa myös muut yhteiskunnan osa-alueet: se merkitsi muun muassa viihtyisää asumista sekä luomu- ja lähiruoan saatavuutta. Tähän kuului myös talouselämän ohjaaminen ympäristömyönteiseen suuntaan verotuksella sekä vapaaehtoisilla sopimuksilla, jotka motivoivat yrityksiä ”omatoimiseen” ympäristönsuojeluun. Ympäristöystävällisten tuotteiden ”kasvaviin markkinoihin” sekä kulutuskäyttäytymisen muutokseen luotettiin, mutta selväksi ei tullut, miten tähän markkinatoimintaan vaikutettaisiin. (Tässä suhteessa tekstin tavoitteet olivat myös epämääräistyneet: vuonna 1990 vihreät olivat vielä vaatineet esimerkiksi tarkempia tuoteselosteita, jotta kuluttajien olisi helpompi tehdä vihreitä valintoja.)¹⁶⁴

Vihreiden *kestävän kehityksen* tavoite siirsi siis sille annetun merkityksen kautta vihreitä aatteellisesti maltillisempaan suuntaan, missä sen enempää yksilöiden kuin yritystenkään taloudellisen toiminnan vapautta ei enää koettu tarpeelliseksi kyseenalaistaa. Dryzek assosioi kestävä kehityksen teeman samaan kategoriaan ekologisen modernisaation ohjaaman lainsäädäntötyön kanssa. Tässä ajatusmallissa ympäristöliike etsii kompromissihakuista yhteistyötä muun kapitalistisen yhteiskunnan (kuten liike-elämän) kanssa turvatakseen vihreän talouskasvun.¹⁶⁵

On hyvin ymmärrettävää, miksi vihreät seurasivat näinkin paljon vasemmiston jäljessä lanseeratessaan *kestävää kehitystä* politiikan ohjenuoraksi: kestävä kehitys tässä kontekstissa oli lähtökohtaisesti talouskasvumyönteistä, mitä vihreä ajattelu ei vielä vuonna 1990 ollut. Tässä suhteessa vihreiden voi katsoa lähestyneen vasemmistoa merkittävästi vuodesta 1994 alkaen. Mutta

¹⁶³ Vihreän Liiton periaateohjelma 1998, 1, 4.

¹⁶⁴ Vihreän Liiton periaateohjelma 2002, *Kestävä kehitys todeksi*; 1990, 2.

¹⁶⁵ Dryzek 2013, 170-178.

mistä näin suuri muutos voi johtua? Lama on varmasti yksi keskeinen tekijä jonka vuoksi talouskasvun suoranainen vastustaminen ei ole kenties tuntunut järkevältä. Huomattavaa on kuitenkin vihreiden omat pyrkimykset päästä vaikuttamaan ympäristölainsäädäntöön parlamentaarisiin keinoin – tavoite, jota vihreät eivät vakavasti ajaneet vielä 1980-luvulla. Hallitusneuvotteluja käytiin jo Esko Ahon kanssa vuonna 1991, ja kiusallisesta talouskasvukysymyksestä vihreät pääsivät irti kesällä 1992, kun puoluekokouksessa päätettiin, ettei talouskasvu itsessään ollut pahasta, kunhan se oli laadullista ja ekologista kasvua.¹⁶⁶

Vihreä Lanka antaa osuvan kuvan siitä keskustelusta, jota vihreiden piirissä käytiin ennen vuoden 1994 muutosta. Jo vuoden 1990 ohjelmaluonnoksen yksi tekijä (Pauli Välimäki) puolusti ohjelmaa, jota jotkut vihreät syyttivät toisaalta liian radikaaliksi (sillä maltilliset ekologiset modernistit pelkäsivät kansantalouden romahdusta ja teollisuuspakoa), toisaalta liian maltilliseksi (sillä radikaaleille syväekologeille se ei taas tarjonnut riittävän radikaaleja keinoja kapitalistisen tuotantojärjestelmän sekä ylikulutuksen suitsimiseksi). Erilaisia näkemyksiä jouduttiin sovittamaan yhteen jo tuolloin. Tämä samainen ohjelmaluonnos muuttui – mielenkiintoista kyllä – radikaalimmaksi, kun se altistui jäsenäänestykselle: ohjelmaan ilmestyi vasta tuossa vaiheessa esimerkiksi maininta siitä, miten aineellisen kasvun rajat oli ylitetty.¹⁶⁷ Vuonna 1991 lehden palstoilla taas pohdittiin Osmo Soininvaaran johdolla, tulisiko vihreiden pyrkiä haaveettomampaan politiikkaan, sillä ”kaikki-tai-ei-mitään –politiikka johtaa tulokseen ei mitään”. Soininvaara vaati vihreiltä hallitukseen pyrkimistä silloinkin, kun se merkitsisi periaatteista luopumista, jos käytännön ratkaisut saataisiin sillä edes hieman paremmiksi.¹⁶⁸ Kovin vakavasti neuvotteluita Ahon hallituksen kanssa ei käyty, mutta aatteellista keskustelua vihreiden keskuudessa käytiin siis koko ajan.

Tämä keskustelu selittää vuoden 1994 ohjelmassa tapahtuneita muutoksia. Tämän jälkeen vihreät menivät Lipposen hallitukseen vuonna 1995, mikä on epäilemättä vaatinut oman ideologisen position miettimistä suhteessa siihen, kuinka vaikeaksi hallitusyhteistyö menisi päähallituskumppaneiden SDP:n ja Kokoomuksen kanssa, jos vihreät eivät olisi hyväksyneet talouskasvua hallituksen tavoitteeksi. Haaviston ympäristöministerikaudella (1995-1999) toteutui tätä kompromissihakuista strategiaa noudattaen mm. luonnonsuojelulain uudistus sekä laajamittainen vanhojen metsien suojeluohjelma, mitä pidettiin merkittävänä onnistumisena. Toisaalta ympäristöjärjestöt kritisoivat metsien suojeluohjelman suppeutta samalla, kun talouden ja työllisyyden hoidon katsottiin nousevan prioriteettina ympäristönsuojelun edelle. Hallituskumppanit

¹⁶⁶ Remes 2007, 104-105.

¹⁶⁷ *Vihreä Lanka* 25.5.1990, 2; *Vihreä Lanka* 1.6.1990, 5.

¹⁶⁸ *Vihreä Lanka* 21.03.1991, 2.

SDP:n johdolla torppasivat vihreiden energiaverouudistuksen, minkä on täytynyt olla erityisen kivulias tappio vihreille. Jo *Vihreä lanka* nimittäin käsitteli energiaverouudistusta keskeisenä hallitukseen menemisen perusteena, ja se oli kirjattu hallitusohjelmaankin. Hallitukseen mennessä kyseinen lehti innostui jopa kuvailemaan ympäristöystävällisempää energiautopiaa, missä jo kymmenen vuoden päästä tämä (toteutumatta jäänyt) energiaverouudistus olisi mm. vähentänyt yksityisautoilua, muuttanut lämmityksen energiatehokkaammaksi ja muutenkin auttanut ihmisiä vapautumaan sähköisen kulutuskulttuurin ikeestä. Kyseisestä utopiasta on toteutunut lähinnä ympäristöystävällisten lämpöpumppujen yleistyminen.¹⁶⁹

Ympäristönsuojelukysymyksissä vihreät taas joutuivat ristiriitaan Kokoomuksen kanssa, jonka silloinen puheenjohtaja ja valtionvarainministeri Sauli Niinistö kritisoi metsiensuojeluohjelmaa yritykseksi muuttaa metsät läpipääsemättömiksi ryteiköiksi, jotta ”jokainen tupajumi ja torakka saisi viettää monimuotoista ja onnellista elämää”. Näissä oloissa monet vihreiden hallituskauden tavoitteet jäivät rannalle huolimatta edellä mainituista onnistumisista.¹⁷⁰ Vihreät kuitenkin pysyttelivät hallituksessa aina vuoteen 2002 saakka, jolloin eduskunnan päätös rakentaa uusi ydinvoimala kaatoi lopullisesti vihreiden halun jatkaa hallitustyötään. Vuoden 2002 puoluekokouksessa tehtiin sekä päätös uudesta puolueohjelmasta että oppositioon jäämisestä.¹⁷¹

Hallituksessa olo näissä oloissa toi ymmärrettävästi vihreille paljon kritiikkiä, joka koski mm. omasta ideologiasta luopumista. Kritiikkiä eivät esittäneet pelkästään syväekologiset ympäristöjärjestöt. Esimerkiksi *Vihreä Lanka* -lehti hyökkäsi voimalla Vihreän Liiton hallitustyöskentelyä vastaan jo toukokuussa 1995, noin kuukausi hallitusohjelman julkistamisen jälkeen. Vesistöt jäivät lehden mukaan huomiotta suojelulain uudistamisessa, saimaannorpan asema puhutti myös, ja pääkirjoitus 18.5.1995 julisti Robin Hoodin olleen maailman viimeinen vihreä, hän kun vielä otti rikkailta ja antoi köyhille. Nykyvihreät tekivät hallituksessa ollessaan päinvastoin osallistuessaan köyhien kurittamiseen, mistä lehti syytti hallitusta ja samalla siis myös Vihreää Liittoa.¹⁷²

Tähän kritiikkiin vastatessaan silloinen ympäristöministeri Pekka Haavisto käytti samanlaisia käytännön työtä painottavia perusteita, millä ekologista modernismia on yleensäkin puolustettu: hänen mukaansa vihreitä kritisoineiden ympäristöjärjestöjen asenteella ”ei olisi saatu mitään aikaan”. Toinen vihreä vaikuttaja Pekka Sauri toi esiin, kuinka vihreän aatteen puhtaana pitäminen

¹⁶⁹ *Vihreä Lanka* 30.3.1995, 10-11; *Vihreä Lanka* 6.4.1995.

¹⁷⁰ Isotalo 2007, 149, 153, 162; Ylikahri 2007, 189-195.

¹⁷¹ *Tonntti* 2007, 220.

¹⁷² *Vihreä Lanka* 11.5.1995, 2-3; *Vihreä Lanka* 18.5.1995, 2.

olisi käytännössä vaatinut irrottautumista poliittisesta vaikuttamisesta, sillä pieni ryhmä voi vaikuttaa vain kompromissien kautta.¹⁷³ Mielenkiintoista on, että nämä vaikuttajat olivat tiiviisti mukana vihreissä jo aikana, jolloin ohjelmat olivat vielä radikaalimpia. Pekka Sauri oli myös yksi vuoden 1990 ohjelmaluonnoksen kirjoittajista.¹⁷⁴

Vuonna 2002 vihreiden jo lopetellessa seitsenvuotista hallitustaivaltaan enin osa tästä kritiikistä oli laantunut. Kenties vihreiden uudistuneeseen ideologiaan oltiin jo totuttu. Samainen Vihreä Lanka nimittäin antoi tuolloin äänen linjamuutoksen kannattajille: radikalismi ei ollut näivettynyt vaan se oli muuttunut realismiksi, ja ”ekokatastrofin maalailu” oli väistynyt ”asiakysymysten tieltä”. Lehti painotti vihreiden ajavan konkretisoitavissa olevia poliittisia tavoitteita yleisluontoisen radikaalin järjestelmäkritiikin sijaan. Nykyrakenteet, kuten parlamentaarinen poliittinen toiminta tai markkinavetoinen kasvutalous, hyväksyttiin realiteeteiksi, joiden puitteissa oli toimittava ekologisemman yhteiskunnan luomiseksi.¹⁷⁵ On syytä huomata, että Vihreän Langan verkkosivujen mukaan päätoimittaja oli tuolloin vaihtunut, mikä voi osaltaan selittää linjan muutosta: Päivi Sihvola toimi päätoimittajana 1994-1999 ja Jyrki Räikkö 1999-2006.¹⁷⁶

Ihmiskäsityksen muutos poliittisten tavoitteiden läpiviemiseksi vaikuttaa siis samalla olleen irtaantumista vielä 1980-luvulla vallinneesta epäuskosta parlamentaarista päätöksentekoa kohtaan. Maltillistumisprosessin ohessa voisi kenties puhua siis myös parlamentarisoitumisprosessista: vihreät muuttuivat protestipuolueesta puolueeksi, joka halusi aktiivisesti vaikuttaa lainsäädäntötyöhön, ja puolue joutui siksi ”parlamentarisoimaan” sekä toimintaansa että ohjelmaansa. Tämän lisäksi painotettiin, että tavoitteena oli ”väestön enemmistön hyväksyntä”, joka vaadittiin todellisen ekologisoitumisen toteutumiseksi. Vihreän Liiton kansanedustajat olivat huomanneet, että aineellista hyvää ei tällöin voinut poistaa yhtälöstä – se oli vain toteutettava vähemmällä luonnonvaroilla. Hieman kärjistäen voisi sanoa, että vihreät maltillistuivat myös saadakseen asialleen suurten kansanjoukkojen hyväksynnän, ja he maltillistivat sekä poliittiset tavoitteensa että käsityksensä ihmisen ja luonnon suhteesta sen mukaisesti. Erityisen olennaista ihmiskäsityksen kannalta oli, että ihmisen oikeus materiaaliseen hyvään nousi liberaalin individualismin perinteen mukaisesti hyväksyttäväksi lähtökohdaksi ihmisluonnon ymmärtämiseksi. Kenties kuvaavimmin asian ilmaisi vihreiden Tapani Hietaniemi: ”kun meidät otetaan vakavammin, pitää olla tarkempi vaatimuksissaan.” Liika erkaantuminen kollektiivisesti

¹⁷³ Isotalo 2007, 162, 179.

¹⁷⁴ Vihreä Lanka 11.5.1990, 2.

¹⁷⁵ Vihreä Lanka 24.5.2002, 1-2, 9-11.

¹⁷⁶ Ks. ”Mikä Lanka?”, <https://www.vihrealanka.fi/tietosivut/mik%C3%A4-lanka>, luettu 15.5.2018.

jaetuista maailmankuvan malleista, yhteiskunnan aatteellisen ja symbolisen tason *status quosta*, oli pahasta.¹⁷⁷

Myös Saksan vihreät kokivat omaan aatteeseensa vaikuttaneita käännteitä 1990-luvun alussa. Kaksien loistavien vaalien jälkeen Saksan vihreät nimittäin hieman yllättäen tipahtivat 5 %:n kannatuksen alapuolelle vuoden 1990 vaaleissa, mikä Saksassa on alaraja *Bundestag*-edustukseen. Tämän seurauksena valtasuhteet puolueen sisällä muuttuivat: murskaavan vaalitappion jälkeen maltillisuutta kannattava *realos*-puoli Joscha Fischerin johdolla otti vallan puolueessa, ja radikaalimpi *fundis*-puoli (tai ”radikaaliekologit”, kuten he halusivat itseään kutsuttavan) jäivät paitsioon. Tämä tapahtui sen jälkeen, kun Itä- ja Länsi-Saksa olivat yhdistyneet, ja aluksi vain länttä edustanut *Die Grünen* muuttui muotoon *Bündnis 90 / Die Grünen*.¹⁷⁸

Vuoden 1993 ohjelmassa tämä kehitys näkyi vain osittain. Kyseinen ohjelma on sikäli mielenkiintoinen, että talouspoliittinen ohjelma puuttui siitä kokonaan. Tätä selittää luultavasti puolueen sisällä pahasti kärjistynyt ristiriita kasvuvastaisuuden ja vasemmistolaisen hyvinvointivaltioajattelun välillä. Monet konservatiivivihreät olivat vielä 1980-luvulla olleet varsin hyvinvointivaltiokriittisiä, merkitsihän se kasvun jatkumista. 1990-luvulle tultaessa vihreät kilpailivat samoista äänistä SPD:n kanssa, joka vuorostaan oli myös alkanut ”vihertyä”.¹⁷⁹ Kun vihreät halusivat kääntyä hyvinvointivaltion kannattajiksi, mutta samalla eivät olleet vielä luopuneet kasvuvastaisuudestaan, on kenties ymmärrettävää, miksi talouspoliittisiin kysymyksiin ei tällä erää haluttu ottaa kantaa. Kuitenkin taloudesta – silloin harvoin kun teemaa käsiteltiin – puhuttiin samalla sävyllä kuin 13 vuotta aiemminkin: esimerkiksi kasvu ja kulutus olivat ympäristön kannalta edelleen ongelma.¹⁸⁰

Vuonna 1998 *Die Grünen* nousi Gerhard Schröderin hallitukseen. Puolueohjelma uusittiin vuonna 2002, ja jos Suomen esimerkki antaa osviittaa vihreiden suunnasta, voi olla paikallaan hypoteesinomaisesti epäillä, että myös Saksan vihreät ovat kenties maltillistaneet suhdettaan varsinkin taloutta koskeviin kysymyksiin hallitustyöskentelyn mahdollistamiseksi. Tähän viittaa jo se, että edellä mainittu Suomessakin esiintynyt käsite *kestävä kehitys* (*Nachhaltige Entwicklung*) esiintyi jo Johdannossa – aiemmissa Saksan vihreiden puolueohjelmissa käsitettä ei esiintynyt. Sama Suomessakin esiintynyt kestävä kehitys oli otettava ekologisen toiminnan ”maksimiiksi”¹⁸¹ (*Nachhaltige Entwicklung als Handlungsmaxime*). Käsite määriteltiin myös hyvin samalla tavalla

¹⁷⁷ Vihreä Lanka 24.5.2002, 1-2, 9-11.

¹⁷⁸ Mende 2012, 286-287.

¹⁷⁹ Mende 2012, 290-293, 312-313.

¹⁸⁰ Politische Grundsätze Bündnis 90 / Die Grünen 1993, 16.

¹⁸¹ ”Maksiimi” tarkoittaa toimintaa ohjaavaa periaatetta.

kuin Suomessa: siinä oli kyse ”ekologisen, sosiaalisen ja taloudellisen kehityksen” kestävydestä.¹⁸² Siinä korostettiin resurssitehokkuutta sekä uusia kestävämpiä kulutustottumuksia. Talouden kehityksen oli tulevaisuudessa tapahduttava samanaikaisesti päästöjen sekä resurssien käytön vähentämisen kanssa, ja avain tähän oli kuluttajan voima (*Verbrauchermacht*).¹⁸³ Kuluttajasta tuli nyt toimija, jonka tehtäväksi tuli tehdä ekologisia valintoja vapailla markkinoilla ja edistää siten ekologisemman yhteiskunnan kehittymistä. (Tästä kuluttajan aseman korostumisesta lisää luvussa 4.2.)¹⁸⁴

Myös Saksan vihreiden talouspoliittiset linjat olivatkin muuttuneet. Siinä missä 1980- ja 1990-luvun ohjelmissa Saksa puhui ”kierrätystaloudesta”, kritisoiden samalla talouskasvua voimakkaasti, oli vuoden 2002 ohjelma siirtynyt talouskasvumyönteisen ekologisen modernisaation tielle. Kasvua kritisoineen ”dynaamisen kierrätystalouden” tilalle vihreät nostivat ”ekologisen ja sosiaalisen markkinatalouden”¹⁸⁵ (*ökologische und soziale Marktwirtschaft*) – käsite, joka toistuu ohjelmassa lukuisia kertoja – ja ”ekososiaalisesta tuotteesta” (*Ökosozialproduct*) tuli puhua pelkän bruttokansantuotteen sijaan.¹⁸⁶ Suomen tavoin yksi keskeinen käsite oli kestävä (*nachhaltig*) talous. Saksan vihreille sellainen markkinatalous oli kestävä, ”jossa ympäristönsuojelu, sosiaaliturva ja talouden dynaamisuus ovat tasapainossa”¹⁸⁷. Talouden oli kuitenkin hyväksyttävä ekosysteemin antamat rajoitteet viitekehyykseksi taloudelliselle toiminnalle. Maksimaalinen voitontavoittelu ei saanut olla ainoa taloutta ohjaava arvo, vaikka se mukana liikkui.¹⁸⁸

Kenties parhaiten tätä Saksan vihreiden muuttunutta asetelmaa kuvaa seuraava lainaus:

In der Vergangenheit hat vor allem der nachsorgende Umweltschutz im Mittelpunkt der Umweltpolitik gestanden. (---) Die Zukunft gehört jedoch dem produktions- und produktintegrierten Umweltschutz. Nicht die nachträgliche Beseitigung von

¹⁸² ”Nachhaltigkeit bedeutet die zukunftsfähige Verbindung von ökologischer, sozialer und wirtschaftlicher Entwicklung”. Grundsatzprogramm von Bündnis 90 / Die Grünen 2002, 10, 27.

¹⁸³ ”Zukünftig soll die Wirtschaft der hochentwickelten Industriegesellschaften sich so entwickeln, dass gleichzeitig eine deutliche Minderung des Ressourcenverbrauchs und der Emissionen erreicht wird.” Grundsatzprogramm von Bündnis 90 / Die Grünen 2002, 27.

¹⁸⁴ Politische Grundsätze Bündnis 90 / Die Grünen 2002, 28, 45, 50.

¹⁸⁵ Sosiaalinen (*Soziale*) viitanee tässä käsitteenä sosiaalidemokraattiseen hyvinvointivaltioajatteluun ja sen puolustamiseen ekologisella vivahteella varustettuna: Saksassa myös hyvinvointivaltiosta on puhuttu nimenomaan ”sosiaalivaltiona” (*Sozialstaat*). Saksalaiset vaikuttaisivat tämänkin perusteella puhuvan kestävästä kehityksestä nimenomaan sen vasemmistolaisessa kontekstissa, olkoonkin, että *Sozialstaat* on varsinkin perustuslaillisena terminä voitu ymmärtää myös laajojen tavoitteiden kirjona pikemmin kuin tarkkojen toimenpiteiden kuvauksena. Ks. Glaessner 2005, 66-67.

¹⁸⁶ Grundsatzprogramm von Bündnis 90 / Die Grünen 2002, 43-44.

¹⁸⁷ *Nachhaltig ist eine Marktwirtschaft, die Umweltschutz, soziale Sicherheit und wirtschaftliche Dynamik in ein Gleichgewicht bringt.* Grundsatzprogramm von Bündnis 90 / Die Grünen 2002, 43-44.

¹⁸⁸ Grundsatzprogramm von Bündnis 90 / Die Grünen 2002, 43-44.

*Umweltschäden kann unser Ziel sein, sondern vielmehr die Vermeidung von Umweltproblemen durch schadstofffreie und ressourcensparende Technologien und Produkte.*¹⁸⁹

Tuotannon ja kasvun kritiikistä vihreät alkoivat siis liukua kohti maltillista tuotannon ja talouden reformointiin tähtäävää linjaa joka kannusti vihreään tuotantoon ja teknologiaan. Tämä kehitys oli samansuuntaista kuin mitä Suomessa oli jo tapahtunut: vuonna 1994 suomalaiset olivat (hieman ennen hallitukseen menoa) muuttaneet oman ohjelmansa talouskasvumyönteisemmäksi sekä ympäristöystävällisyyden tarjoamia talouskasvumahdollisuuksia korostavaksi. *Kestävän kehityksen* sijaan Saksan vihreät nostivat kuitenkin argumentaationsa käsitteelliseen keskiöön *ekologisen modernisaation* käsitteen (*Ökologische Modernisierung*), kun he ryhtyivät tarkemmin kuvailemaan ekologisen ja sosiaalisen markkinataloutensa mallia. ”Me kannatamme talouden ekologista modernisaatiota. Ekologia avaa tärkeitä kasvualueita”, Saksan vihreät kirjoittivat vuoden 2002 ohjelmansa talouspoliittisessa osiossa.¹⁹⁰ Dryzekin mukaan termi merkitsee lähtökohtaa, missä linkki taloudellisen hyvinvoinnin ja lisääntyvän ympäristörisitteen välillä katkaistaan, jolloin talous voi jatkaa kasvuaan ilman että ympäristö kärsii. Siinä missä syväekologia pyrkii laajempaan maailmankuvan kyseenalaistamiseen, ekologinen modernismi ymmärretään usein täysin teknisenä käsitteenä, mutta se vaatii pitkän aikavälin tietoista strategiaa, missä hallitukset, yritykset, tieteentekijät sekä maltilliset ympäristöpiirit tekevät yhteistyötä mm. ekotehokkaamman tuotannon sekä ympäristöystävällisten tuotteiden markkinoille saamiseksi.¹⁹¹ Ekologinen modernismi merkitsee siis yksinkertaisten ilmaistuna vihreää ja ympäristöystävällistä tuotantoa sekä hiilineutraalia talouskasvua. Vihreiden mainitsema ”tärkeiden kasvualueiden” esiinnostaminen (talouskasvukriittisyyden sijaan) luonnollisesti tukee ekologisen modernismin esiinnostoa retorisesti. Loikka vuodesta 1980, jolloin kasvu oli ylipäättään vanhanaikainen käsite, tai vuodesta 1993, jolloin kasvun rajat oli jo saavutettu, oli siis varsin suuri.

Ekologisen modernismin käsitteen taustat löytyvät Saksan omasta kulttuurista. Martin Jänicke, joka oli 1980-luvun alussa kehittelemässä sosiaalidemokraattien ympäristöohjelmaa Saksassa, ja Joseph Huber, joka oli hylännyt 1970-luvun radikaalin ympäristöliikkeen nähtyään sen toimintamallit

¹⁸⁹ ”Menneisyydessä luonnonsuojelu oli kestävän ympäristöpolitiikan keskiössä (---) mutta nyt tulevaisuus kuuluu tuotannolle ja tuotantoon liitetulle ympäristönsuojelulle. Ympäristötuhojen eliminointi ei välttämättä ole enää tavoitteemme, vaan ympäristöongelmien ehkäisy resurssitehokkaiden ja saasteettomien tuotteiden ja teknologioiden kautta.” Grundsatzprogramm von Bündnis 90 / Die Grünen 2002, 28.

¹⁹⁰ ”Wir stehen für die ökologische Modernisierung der Wirtschaft. Ökologie eröffnet ein wichtiges Wachstumsfeld”. Grundsatzprogramm von Bündnis 90 / Die Grünen 2002, 45.

¹⁹¹ Dryzek 2005, 167-171.

kestämättömänä, kehittivät käsitteen 1980-luvun puolivälissä. Perinteinen radikaali ympäristöliikehän näki teollistumisen, talouskasvun ja kapitalismin ympäristöongelmien syynä ja pyrki eri tavoin joko purkamaan länsimaisen modernisaation aikaansaannoksia, kyseenalaistamaan sen taustalta löytyvää maailmankuvaa, tai vähintäänkin tähtäämään ns. nollakasvulinjalle. Tästä poiketen ekologiset modernistit hyväksyvät länsimaisen modernismin ilmiöt (kuten teollistumisen ja talouskasvun) välttämättöminä ja jopa hyödyllisinä rakennelminä. Nykyjärjestelmän puitteissa pyritään siis säästämään raaka-aineita ja tuottamaan vähemmän saasteita, ja luomaan kestävämpää teknologiaa uusien taloudellisten ja teknisten innovaatioiden kautta. Käsitteen kehittäjä Huber huomautti, että ”ekologia ei voi toteutua sivussa teollisuudesta eikä sitä vastaan”. Ekologinen modernismi onkin suoraan ristiriidassa sen perinteisemmän survivalistisen ympäristöajattelun kanssa, jonka mukaan kapitalistiseen talousjärjestelmään kuuluva ja talouden kasvuvaatimusten ylläpitämä lisätuotannon tarve synnyttää ympäristökatastrofin (ns. ”tuotannon oravanpyöräteoria”). Ekologinen modernismi on myös tästä syystä herättänyt paljon kritiikkiä syväekologisempien ympäristöpiirien keskuudessa.¹⁹² Huomattavaa on, että ekologisen modernismin käsite oli yleistynyt laajasti jo 1980-luvulla. Siitä huolimatta käsitettä ei löydy lainkaan vielä vihreiden vuoden 1993 puolueohjelmasta – tuolloin kun sen lähtökohdat olisivat olleet täysin ristiriidassa talouskasvukriittisen, holistista velvollisuusajattelua korostavan *kierrätystalous*-ideaalin kanssa!

Nämä erot aiempaan talousajatteluun näkyivät Saksassa selvästi myös vihreiden puolueohjelmaan kirjattujen konkreettisten tavoitteiden valossa: keinoina talouden sääntelyyn heillä oli mm. tekniset innovaatiot, haitallisten päästöjen vähentäminen (joita, kuten Dryzek huomauttaa, ekologisen modernisaation mallissa pidetään myös taloudellisesti tehottomana hukkatuotantona¹⁹³), ekologisen taloudellisesti tuottavan liiketoiminnan lisääminen, tuotantoon kohdistuva ekoverotus (joka olikin tuolloin jo toteutettu), sekä desentralisoitu energiantuotanto, joka tuottaisi enemmän työpaikkoja kuin pääomaintensiivinen ydinvoima. Kilpailu kasvusta tuottaisi kyllä taloudellista oikeudenmukaisuutta, mutta ainoastaan, jos yksilön voitontavoittelulle asetettaisiin ekologiset ja sosiaaliset rajoitteet.¹⁹⁴

Ihmiskäsityksen kannalta tämä merkitsi siirtymää pois päin velvollisuuksia ja vuorovaikutusverkostoja korostavasta holismista kohti yksilökeskeisyyttä ja yksilön vapautta. Yksilön ja myös kuluttajan oikeuksia oli samalla korostettu edellisiin ohjelmiin nähden, mikä näkyi mm. liikenteen tuottamista ongelmista puhuttaessa. Liikkumisen vapaudesta oli nyt tullut yksilön

¹⁹² Järvikoski 2009, 94-98.

¹⁹³ Dryzek 2005, 167-168.

¹⁹⁴ Grundsatzprogramm von Bündnis 90 / Die Grünen 2002, 45-46.

oman kehityksen sekä taloudellisen elämän perusedellytys, joka kuului olennaisesti avoimeen yhteiskuntaan. Liikenteen ympäristöongelmiin oli vastattava kustannustehokkailla kuljetushinnoilla sekä paremmalla (oletettavasti vihreämmällä) suunnittelulla, logistiikalla ja teknologialla.¹⁹⁵ Ympäristöön liittyvät velvollisuudet näyttivät siis kadonneen liikkujan itsensä osalta, ja samalla ympäristöongelmien ratkaisusta näyttää tulleen (ekologisen modernismin ihanteiden mukaisesti) enemmän tai vähemmän teknisiä ongelmia, joita ratkaistaan hallinnollisin keinoin. Vielä aiempina vuosikymmeninä nämä ongelmat olivat olleet kasvukeskeisten talousrakenteiden aikaansaamia.¹⁹⁶ Liikkumiseen liittyvien ekologisten velvollisuuksien katoaminen ja vastuun siirtyminen hallinnollisiin toteutuksiin ovat erinomaisia käytännön esimerkkejä siitä, miten *ekologisen modernismin* individualistisista lähtökohdista ponnistava ihanne näkyi käytännön poliittisissa tavoitteissa.

Tämä Saksan vihreiden aatteellinen kehityskulku muodostaa mielenkiintoisia yhtymäkohtia Suomen vastaavan kehityksen kanssa. Suomessa lanseeratun *kestävän kehityksen* voi, kuten edellä on esitetty, käsittää nimittäin myös ekologisen modernisaation ajattelun piiriin kuuluvana käsitteenä. (Suomen vihreät mainitsevat myös tavoitteensa ”yhteiskunnan modernisointiin ekologisesti kestäväälle pohjalle” vuonna 1998 ohimennen, mutta keskeiseksi käsitteeksi ekologinen modernismi ei noussut ja vuonna 2002 käsite oli jälleen hävinnyt puolueohjelmasta.¹⁹⁷) Dryzek korostaa, että *kestävää kehitystä* pidetään usein yhtenä ekologisen modernisaation keskeisenä käsitteenä. Molemmat termit nousevatkin samoista lähtökohdista ja taustaoletuksista: kyse on yhteiskunnan eri instituutioiden – poliittisten, tieteellisten ja taloudellisten muiden muassa – tarpeiden yhteensovittamisesta ekologisesti kestäväällä tavalla. Lähtökohta molemmissa käsitteissä on antroposentrinen, ts. molemmissa tarkastellaan ekologiaa ja ekologisia tarpeita sekä velvollisuuksia ihmisten ja heidän instituutioidensa näkökulmasta, ja luontoa kunnioitetaan koska se on ihmisen tarpeiden kannalta hyödyllistä. Dryzekin mukaan nämä ajattelutavat kohtelevat luontoa ikään kuin ”jättimäisenä jätteenkäsittelylaitoksena”, jonka kapasiteettia ei tule ylittää, sillä se haittaisi ihmisen omaa taloudellista ja sosiaalista toimintaa. Luonnon oma mahdollinen itseisarvo on näissä käsitteissä hävinnyt näkyvistä. Molemmat hyväksyvät kasvun ja vapaiden kapitalistisen markkinoiden kaltaiset individualistisista premisseistä nousevat lähtökohdat, mutta pyrkivät kuitenkin tarkastelemaan yhteiskuntaa laajempien systeemien kannalta: olennainen kysymys on vaikkapa se, kuinka talouskasvun käy pitkällä tähtäimellä, jos talouselämää ei säännellä ekologisten tarpeiden mukaan ja ekokatastrofin annetaan karata käsistä. Tämä toki yhä eroaa reguloimattomia

¹⁹⁵ Grundsatzprogramm von Bündnis 90 / Die Grünen 2002, 35-36.

¹⁹⁶ Näin esim. Das Bundesprogramm die Grünen 1980, 26.

¹⁹⁷ Vihreän Liiton periaateohjelma 1998, Johdanto.

markkinoita kannattavan ajattelutavan ihmiskäsityksestä, jossa ihmisiä tarkastellaan ”atomistisella”, yksilöitä ja heidän erillisyyttään korostavalla tavalla (ns. ekonomiset rationalistit).¹⁹⁸

Äärimmilleen nämä käsitteet eivät siis yksilökeskeisyyttä vie, mutta aiempaan holistiseen näkökulmaan verrattuna molemmat käsitteet vievät vihreää ajattelua individualistisia painotuksia kohti. Molemmat ovat myös selkeän antroposentrisiä termejä, missä ihmisten (eikä vaikkapa biosfäärin eri toimijoiden) toiminta ja tarpeet huomioidaan. *Kestävän kehityksen* YK:n määrittämiin tavoitteisiin on kuulunut käsitteen lanseeraamisesta (1987) saakka ympäristön huomiointi nimenomaan ihmisten tarpeita varten¹⁹⁹, ja tähän antroposentriseen argumentaatioon vetosivat niin Saksan kuin Suomenkin vihreät, tosin on huomattava, että jo aikaisemmissa ohjelmissa vihreiden keskeisimmät argumentit olivat suhteellisen antroposentrisiä. Syyt niin ekologisen modernismin kuin kestävän kehityksen lanseeraamiseen ympäristöpoliittisen toiminnan ohjenuoraksi ovat myös samat: lopputulos on osoittautunut käytännön kannalta hyödylliseksi, ja ekologisen modernismin tavoitteita ajaneet valtiot (kuten juuri Saksa) ovat jatkuvasti kansainvälisten vertailujen kärjessä valtioiden ”vihreyttä” listatessa.²⁰⁰

Termeillä on kuitenkin myös semanttisia eroja: kestävä kehitys toimii yleisenä ja hieman epämääräisenäkin ohjenuorana yhteiskunnan eri toimijoille. Ekologisessa modernismissa taas oletetaan lähtökohtaisesti, että valtio puuttuu lainsäädännöllä ja sääntelyllä muiden instituutioiden toimintaan, ja tyypillisesti ekologisen modernismin tavoitteita onkin ajettu niissä valtioissa, joissa valtio on vahva toimija. Siinä siis määritellään tarkemmin, mitä yhteiskunnassa on tehtävä ja miten markkinajärjestelmää on muokattava, mutta kehityksen suunta on molemmissa käsitteissä joka tapauksessa samankaltainen ja samoista tavoitteista ponnistava.²⁰¹ Siinä mielessä Suomen ja Saksan vihreiden aatteellisissa käänneissä vaikuttaisi olevan kyse hyvin samankaltaisesta liikkeestä, josta puhutaan hieman eri käsitteitä käyttäen (ja osittain samojakin).

Tämän tutkimuksen kannalta on mielenkiintoista havaita myös, että Suomi ei tässä asiassa vaikuttanut ottavan vaikutteita Saksalta. Jo käsitteiden erilaisuus asiasta puhuttaessa paljastaa tämän: saksalaisperäisen *ekologisen modernisaation* sijaan suomalaiset puhuivat samasta asiasta vain *kestävän kehityksen* käsitteen kautta, sitoen itsensä enemmän osaksi pohjoismaista sekä YK:n toiminnan kautta rakentuvaa vihreää ajattelua. Saksalaiset eivät myöskään tällä kertaa ehittäneet Suomen edelle tässä ympäristöpoliittisen ajattelun muutoksessa, vaan päinvastoin: Suomessa jo

¹⁹⁸ Dryzek 2005, 133, 154-157, 167-171.

¹⁹⁹ Dryzek 2005, 156.

²⁰⁰ Dryzek 2005, 162. Huomattavaa on, että Dryzek laskee listaan myös Suomen, vaikka Suomessa puhe koskee enemmän *kestävää kehitystä* – niputtaen nämä kaksi käsitettä näin samaan kategoriaan.

²⁰¹ Dryzek 2005, 170-171.

vuonna 1994 käyttöön otettu linja näkyi Saksan vihreiden puolueohjelmassa vasta vuonna 2002, tosin lienee perusteltua olettaa, että Schröderin hallituksessa nämä linjat ovat olleet käytännön poliittisessa toiminnassa mukana jo ennen kyseistä vuotta. Ylipäättensä vihreiden kansainvälinen kehitys on sidottava osaksi laajempaa poliittista kontekstia 1990-luvulla. Vasemmisto oli kriisissä ympäri Eurooppaa ja etsi itseään uudelleen toisaalta neoliberaalin oikeiston, toisaalta vanhanaikaisena pidetyn kalliin hyvinvointivaltion välillä. Saksan sosiaalidemokraattinen liittokansleri Gerhard Schröder ja Britannian työväenpuolueen pääministeri Tony Blair hahmottelivat yhdessä keskustalaista ”kolmannen tien” ohjelmaa, mikä tähtäisi kalliin hyvinvointivaltion sijaan esimerkiksi maltillisiin veronalennuksiin rakenteellisen työllisyystilanteen helpottamiseksi, sekä osallistumaan vaativaa sosiaaliturvaa.²⁰² Huomattavaa on myös, että Saksassa äänestäjäkunta alkoi hyväksyä vallitsevat tuloerot, mikä osaltaan selittänee SPD:n hakeutumisen ns. kolmatta tietä kohti. Tuloeroja piti vuonna 2000 (alati lisääntyvien tuloerojen aikana) ongelmallisina enää vain 32 % saksalaisista, kun luku vielä 1980-luvulla oli ollut yli 40 %.²⁰³ Ainakin Saksassa vihreiden kannattajakunnassa oli tapahtunut samaan aikaan selvää siirtymää vasemmistoa kohti vihreiden siirtyessä myös hyvinvointivaltion puolustajiksi – mihin viittaa myös aiemmin mainittu ”ekologisen ja sosiaalisen markkinatalouden” käsite.²⁰⁴ Kuinka paljon vihreät ovat suhteuttaneet aatettaan sosiaalidemokraatteihin, sitä on vaikea sanoa, mutta varmasti yleiseurooppalainen vasemmiston aatteellinen liike on vaikuttanut myös vihreisiin molemmissa tutkittavissa maissa.

Oletettavaa on, että hallitusvastuu lienee joka tapauksessa luonut Saksan vihreille paineen maltillistaa ohjelmaansa radikaalimmasta sosiaali- ja ekofeminismistä ekologisen modernisaation suuntaan. Vihreät itsekin perustelevat aatteellista muutostaan vuoden 2002 ohjelmassaan: he eivät halunneet enää olla puoluepolitiikan vastainen puolue, vaan yhteiskuntaa reformoiva puolue, jolla oli tarve myös menestyä puoluepolitiikassa päästäkseen vaikuttamaan.²⁰⁵ Edelleen he korostivat, että ekologisen politiikan oli oltava sellaista, että ihmiset voivat sen hyväksyä. Tällöin se ei saanut astua ihmisten valinnanvapauden edelle.²⁰⁶ Vihreät menivät jopa niin pitkälle, että puhuivat vapauskeskeisestä talousjärjestelmästä (*Eine freiheitsorientierte Wirtschaftsordnung*) ja itsemääräämisoikeudesta (*Selbstbestimmung*), joka nouseekin keskeiseksi käsitteeksi kansalaisten

²⁰² Hübner 2004, 108-109; Seeleib-Kaiser 2004, 127.

²⁰³ Reutter 2004, 31.

²⁰⁴ Poguntke 1993, 64; Grundsatzprogramm von Bündnis 90 / Die Grünen 2002, 43-44.

²⁰⁵ ”Inzwischen sind wir nicht mehr „Anti-Parteien-Partei“, sondern die Alternative im Parteiensystem. Die entscheidende Veränderung war, dass wir uns zu einer Reformpartei entwickeln wollten und mussten, um erfolgreich zu bleiben. Unsere politischen Visionen und Ziele wollen wir heute durch eine langfristig angelegte Reformstrategie erreichen.” Grundsatzprogramm von Bündnis 90 / Die Grünen 2002, 21.

²⁰⁶ Grundsatzprogramm von Bündnis 90 / Die Grünen 2002, 26.

vapautta kuvatessa. He painottavat mm. innovaatiomarkkinoita keinona paitsi tuottaa ympäristöystävällisempää energiaa, myös pärjätä kilpailussa energiamarkkinoilla. Nämä sanavalinnat tuntuvat ensi alkuun yllättäviltä: käsitteet ovat kuin regulaatiovastaisen ekonomisen rationalistin suusta. Toisaalta käsitteiden merkitystä oli myös sovellettu ekologisen modernismin tavoitteisiin: niihin kuului muun muassa tuotannon hajauttaminen laajemmille kansalaispiireille sekä ylipäättään reilumpi omistajuuden jakautuminen. Puheaktin tavoitteena lienee ollut osittain näiden käsitteiden uudelleenmäärittely ekologisesti kestävämmällä tavalla kuin miten tätä diskurssia yleensä käydään, mutta markkinamyönteisiä nämä käsitteet kiistatta olivat.²⁰⁷ Ihmiskäsityksen kannalta tämä tarkoittaa (Suomen vastaavan siirtymän tapaan) selvää siirtymää holistisesta lähtökohdasta kohti yksilön kulutuksen ja tuotannon vapautta korostavaa, yhteiskunnan aatteellista *status quota* tukevaa individualistista perspektiiviä.

Saksan vihreiden aatteellista kehitystä tutkinut Wolfgang Rüdik antaa tukea tälle tulkinnalle. Aivan samoin kuin suomalainen sisarpuolueensa muutamaa vuotta aiemmin, myös *Die Grüne* alkoi varautua hallitukseen menoon jo etukäteen, tekemällä ennen vuoden 1998 vaaleja aatteellisia kompromisseja poliittiseen ajatteluunsa. Tästä seurasi monta vuotta kestänyt vihreiden sisäinen puolueohjelmallinen debatti, joka huipentui vuoden 2002 ekologista modernismia julistavaan ohjelmaan. Tavoite tässä prosessissa oli yksiselitteisesti päästä eroon fundamentalismista ja hakea ”paradigmaattista muutosta”, sekä muuttua käytännölliseksi puolueeksi, joka voisi näistä lähtökohdista myös tehdä kompromisseja SPD:n suuntaan mikäli hallitustie aukeaisi. Joscha Fischerin epävirallisesti johtama maltillisuutta kannattama *realo*-siipi, joka oli ottanut puolueessa vallan 1990-luvun alussa, huolehti siitä, että kaikki etukäteen esitetyt varoitukset ”vihreiden ennalta-arvaamattomasta ja destabiloivasta vaikutuksesta” hallitustyöskentelyyn olisivat perusteettomia. Ruohonjuuritasolla toimiva ympäristöliike ei tästä yllättäen esiin kaivetusta maltillisuudesta luonnollisestikaan pitänyt.²⁰⁸

Yhteistyö Schröderin kanssa tuotti kuitenkin poliittisia tuloksia: vihreät saivat läpi joitakin tavoitteitaan, kuten kansallisuuslain joka mahdollisti kaksoiskansalaisuuden, ekoveron, seksuaalivähemmistöjen liitot tunnustavan lain, sekä ydinvoiman lakkautuspäätöksen, johon liittyi myös (sittemmin toteutunut) aikomus korvata ydinvoima uusiutuvalla tuuli- ja aurinkoenergialla. Ns. eko-vero on tyyppiesimerkki *ekologisen modernismin* käytännön ilmenemismuotona. Sen tavoite oli kannustaa (ilman pakkoa tai laajempaa paradigmanmuutosta) niin kuluttajia kuin tuottajiaakin ekologisempiin ratkaisuihin verotuksen avulla. Ratkaisua on pidetty siltä osin

²⁰⁷ Grundsatzprogramm von Bündnis 90 / Die Grünen 2002, 45-48.

²⁰⁸ Rüdig 2002, 78-84.

onnistuneena, että sen avulla pienennettiin Saksassa hiilipäästöjä nopeasti ilman, että esimerkiksi työllisyys kärsi ratkaisusta, toisin kuin monet pelkäsivät etukäteen.²⁰⁹

Toisaalta puoluetta kritisoitiin valtavasta kompromissien määrästä. Vihreiden suunnittelema liikennepolitiikan muutos ”jätettiin kokonaan huomiotta” ja torpattiin SPD:n puolelta, helpotukset turvapaikanhakuprosessiin pysähtyivät SPD-läiseen sisäministeriin, Nato-vastaiset vihreät päätyivät hyväksymään Kosovon Nato-operaatiot ilman YK:n hyväksyntää (mikä karkotti rauhanliikkeen puolueesta) ja lopulta ydinvoiman lakkautuskin sovittiin tapahtuvan hyvin pitkällä aikavälillä ja yhteistyössä teollisuuden kanssa, mikä suututti vihreiden hyvin ydinvoimavastaiset tukiryhmät. Keskustelu siitä, mentiinkö aatteellisuuden ja toiminnan välisessä kompromissihakuisuudessa liian pitkälle, velloi yhtä vahvana Saksan vihreiden keskuudessa kuin Suomessakin, ja monet ”pitkän aikavälin aktivistit päättivät lähteä vihreistä kokonaan” – Saksan vihreiden taustalla oli rauhanliike sekä ydinvoiman vastainen liike vielä vahvempana kuin Suomessa, kuten luvussa 2 nähtiin. Monet näkivät vihreät pelkkänä Schröderin ja SPD:n tukipuolueena. Kuvaavaa tälle asetelmalle oli, että kesällä 1999 Saksan vihreä ympäristöministeri torppasi EU:ssa vanhojen autojen kierrätystä koskevan direktiivin suoraan kansleri Schröderin käskystä, mikä aiheutti suoranaisen kohun myös vihreiden sisällä. Schröderin käsky nimittäin oli seurausta saksalaisen autoteollisuuden lukuisista ”interventioista”, kansleri kun halusi pitää hyvät välit teollisuuteen.²¹⁰

Talouspolitiikassa punavihreä hallitus suosi yksityistä yrityssektoria ja kasvatti tuloeroja rikkaiden ja yritysten eduksi tavoitteenaan työllisyyden parantaminen, mutta päätyi ajamaan valtion taloudellisen katastrofin partaalle jättimäisillä veroalennuksilla, joille valtio ei saanutkaan odotettua vastinetta talouskasvun kautta.²¹¹ Monikulttuurista yhteiskuntaa edistävä kaksoiskansalaisuuslaki taas muutti muotoaan *Bundesratissa*²¹². Hallituksen aloittaessa toimintansa 1998 radikaalitkin lakiehdotukset olisivat voineet läpäistä ylähuoneen, sillä SPD:llä oli siellä enemmistö, mutta vuoden 1999 osavaltiovaaleissa hallituspuolueet kokivat tappion juuri maahanmuutto- ja kaksoiskansalaisuuslainsäädäntövuoksi. Tämän jälkeen laista meni (pienen liberaalioppositiopoolue FDP:n tuella) läpi vihreiden mielestä aivan liian maltillinen versio, joka mahdollisti vain

²⁰⁹ Rüdig 2002, 93-99.

²¹⁰ Rüdig 2002, 85, 94-99.

²¹¹ Hübner 2004, 112-114.

²¹² On syytä lyhyesti selvittää *Bundesratin* merkitys lainsäädäntötyölle Saksan kaksikamarisessa lainsäädäntöelimessä. *Bundesrat* edustaa Saksan kuudentoista osavaltion hallituksia, ja sen tehtävä on huolehtia osavaltioiden eduista liittovaltion lainsäädäntötyössä, olkoonkin että toisinaan siitä on tullut myös opposition työkalu hallituksen lainsäädäntötyön jarruttamiseksi. *Bundesratilla* on nimittäin veto-oikeus kaikkiin *Bundestagin* tekemiin lakiesityksiin, jos ne koskevat osavaltioita. Ks. Glaessner 2005, 71-72.

väliaikaisen kaksoiskansalaisuuden Saksassa syntyneille ulkomaalaisille.²¹³ Vaikeaa vihreille oli myös periaatteellinen päätös nostaa kansalliset taloudelliset intressit politiikanteon keskiöön. Saksan punavihreän hallituksen ensimmäistä kautta (1998-2002) tutkinut Werner Reutter on huomauttanut, että on suoranaista historian ironiaa, miten ulkoministeri Joscha Fischerin kaltaiset entiset 1970-luvun radikaalit – jotka taistelivat Helmut Schmidin (SPD) politiikkaa vastaan 1970-luvulla – olivat tekemässä juuri sellaista politiikkaa, jota he itse olisivat raivokkaasti vastustaneet 25 vuotta aiemmin.²¹⁴

Vihreät itse siis perustelivat linjanmuutostaan käytännön reformistisilla tavoitteilla. Syyt ovat voineet liittyä myös jonkinlaiseen epäonnistumisen pelkoon: Rüdigin tuo esiin, kuinka vihreiden hallitukseen meno voitiin nähdä uskottavuuden mittarina vihreälle politiikalle ylipäättään ja sen mahdollisuuksille onnistua reformoimaan yhteiskuntaa, kriitikot kun syyttivät vihreillä olevan ”destabiloiva vaikutus” politiikkaan. Epäonnistumista hallitustyöskentelyssä siis pelättiin ilmeisen vakavasti, eivätkä vihreät siksikään halunneet enää haastaa taloudellisen ja poliittisen elämän perusteita.²¹⁵ Toisaalta mielenkiintoista on myös, kuinka *Die Grünen* julistautui olevansa koko ekologisen liikkeen poliittinen edustaja näistä ekologisen modernismin lähtökohdistaan käsin.²¹⁶ Rüdigin mukaan vihreiden toiminta kuitenkin herätti kummastusta ja vastalauseita niin kansalaisyhteiskunnan (ennen kaikkea rauhanliikkeen ja ydinvoimavastaisen liikkeen) kuin oman puolueenkin sisällä.²¹⁷

Yksi maltillistumiseen liittyvistä suurista kysymyksistä koski talouden ja ympäristön suhdetta, kuten edellä on nähty. Saksan vihreiden aatehistoriaa tarkastellut Silke Mende tuo esiin, että ympäristöliikkeen alkuaikoina talouskasvu ja ekologia nähtiin (1970-luvun globaalille ympäristöliikkeelle tyypillisesti) saman spektrin kahdessa vastakkaisessa päässä – varsinkin vihreiden perustajien ”konservatiivisessa verkostossa”: tuolloin rajoittamattomat yksilönvapaudet ja teollisuuden ympäristöä tuhoava pysäyttämätön kasvu nähtiin kulkevan käsi kädessä, ja Herbert Gruhlin kaltaiset perustajajäsenet olivat vaatimassa tiukkoja rajoitteita omistusoikeuteen, mikä näkyikin sitten vuoden 1980 varsin radikaalissa ohjelmassa. Maltillisemmille sosiaalivihreille kysymys oli vaikeampi – sosiaalisen hyvinvoinnin kun usein katsottiin vaativan jonkinasteista talouskasvua jota jakaa, ja 1960-luvun edistysusko eli myös vahvana joidenkin vihreiden ajattelussa. Gruhlin johtamat oikeistokonservatiiviset vihreät jättivät puolueensa vuonna 1982,

²¹³ Rüdig 2002, 91-93.

²¹⁴ Reutter 2004, 6-10.

²¹⁵ Rüdig 2002, 78-80.

²¹⁶ Grundsatzprogramm von Bündnis 90 / Die Grünen 2002, 16.

²¹⁷ Rüdig 2002, 84, 94-97.

minkä jälkeen puolue omaksui hieman vasemmistolaisemman, talouskasvua maltillistamaan (pikemminkin kuin poistamaan) pyrkivän lähestymistavan, mikä alkoi lähentää vihreitä kohti vasemmistoa – aivan samoin kuin Suomessa taas kävi 1990-luvun alkuvuosina. Samaan aikaan vasemmiston ”ei-dogmaattinen” laita alkoi lähestyä vihreitä tiedostamalla aiempaa vahvemmin, ettei teollisuuden ja talouden kasvu ollut yhteensopiva ekologisten tavoitteiden kanssa. Tämä 1980-luvulla käyty keskustelu jäi tuossa vaiheessa vielä hyvin ambivalentiksi, sillä vihreät eivät toisaalta halunneet luopua ekologisesta viitekehyksestä sekä teollisuuteen kohdistuvasta kasvukritiikistään, mutta toisaalta eivät myöskään halunneet irrottautua sosiaalivihreistä linjauksistaankaan.²¹⁸

Tämä aatteellinen hämmennys ilmeni myös hyvin ambivalentissa muodossa vihreiden puolueohjelmassa vielä vuonna 1993, mistä talouspoliittinen ohjelma puuttui lopulta kokonaan, kuten edellä on nähty. Vaikuttaa siis siltä, että Suomen vihreiden siirtyessä maltillisempaan suuntaan samaa keskustelua käytiin myös Saksassa, mutta lopputulos tästä keskustelusta ei näkynyt puolueohjelmassa vielä tuolloin johtuen tästä aatteellisesta hämmennyksestä. 1990-luvun kuluessa vaaka kallistui hitaasti mutta vakaasti maltillisempaan suuntaan, minkä seurauksena vihreät lähtivät 1998 vaaleihin ja Gerhard Schröderin hallitukseen jo hyvin maltilliselta, talouskasvun hyväksyvältä pohjalta. Vuoden 2002 ohjelmassa tämä maltillistuminen heijastui paitsi talouskysymyksiin myös kysymyksiin kuluttajuudesta sekä kuluttajan oikeuksista. Silke Menden sanoin, entisestä puoluevastaisesta puolueesta oli tullut ”ekologinen reformipuolue” (*ökologische Reformpartei*).²¹⁹

Näin vihreiden näkökulma vaikuttaa siirtyneen tasaisesti laajamittaisesta aatteellisesta, poliittisesta ja yhteiskunnallisesta kritiikistä konkreettisten poliittisten tavoitteiden ajamiseen. Samalla kysymys ihmiskäsityksen muutoksesta ja ihmisen ja luonnon suhteen muuttumisesta holistisempaan suuntaan häivyttiin pois kuvasta: sen enempää Saksan kuin Suomenkaan vihreiden vuoden 2002 puolueohjelmaa ei juurikaan voi enää pitää ristiriidassa liberaalin individualistisen ihmiskäsityksen kanssa hallitusvuosien jälkeen. Perusteina valinnoilleen vihreät itsekkin käyttivät käytännön lainsäädännön läpivientä, ja juuri luonnonsuojelulainsäädännön uudistamista pidettiin Pekka Haaviston ympäristöministerikauden (1995-1999) suurena onnistumisena.²²⁰ Saksan vihreiden saavutuksiin taas kuului mm. ekovero, ydinvoiman lakkautuspäätös ja seksuaalivähemmistöjen huomiointi.²²¹ Nämä lait tuskin olisivat nähneet päivänvaloa ilman vihreitä hallituksessa.

²¹⁸ Mende 2012, 290-293.

²¹⁹ Mende 2012, 314.

²²⁰ Isotalo 2007, 149.

²²¹ Rüdig 2002, 93-99.

Vihreän Liiton 20-vuotishistoriikki esittää, että Haaviston aikana ”havahduttiin ehkä siihen, että jos toimii järjestelmän sisällä, voi tehokkaasti toimia vain sen ehdoin.”²²² Tähän voisi lisätä myös jo edellä mainitun tarpeen toimia yleispuolueena, ts. lisätä ekologisuutta tavalla, jonka suurin osa kansasta voisi hyväksyä. Mielenkiintoista on samalla havaita, että käytännön toiminnan ja aatteellisten taustojen ristiriitoja ei kuitenkaan pelkästään kuitattu harmillisena realiteettina jonka kanssa on elettävä, vaan koko aatteellista taustaa (maailmankuvan ja ihmiskäsityksen perusoletuksia) lähdettiin muuttamaan käytännön tarpeiden mukaisesti. Näyttää siltä, että maailmankuva ja ihmiskäsitys ei pelkästään ohjaa poliittista toimintaa, vaan vuorovaikutussuhde toimii myös toisinpäin: maailmankuvaa suhteutetaan omaan toimintaan jatkuvasti. Aatteen mukauttaminen käytännön toimintaan voi usein olla helpompi ratkaisu, kuin vaikkapa ristiriidan hyväksyminen oman aatteen ja oman toiminnan välillä.²²³

Vihreiden puolueiden matka hallituspuolueiksi on siis edellyttänyt vihreiltä tietoisia kompromisseja myös ihmisen ja luonnon välistä suhdetta arvioitaessa. Tämän voi nähdä ympäristöliikkeiden taustasta nousevan ideologian ja käytännön poliittisten realiteettien sanelemien kompromissien yhteensovittamisen prosessiksi, jonka seurauksena vihreät maltillistuivat merkittävästi. *Tasapainotalouden korvaantuminen kestäväällä kehityksellä* (Suomi) tai *kierrätystalouden korvaantuminen ekologisella modernisaatiolla* (Saksa) on skinneriläisittäin ilmaistuna ”puheakti”, jonka ilmeinen intentio oli saada vihreiden ohjelmasta aiempaa maltillisempi ennen kaikkea talouskasvukriittisyyden osalta. Spekuloiden voi toki kysyä myös, oliko vihreiden tavoitteena hallituspaikasta haaveillessaan myös maltillisten äänestäjien houkutteleminen vihreisiin esimerkiksi vasemmiston piiristä. Selkeä ääneen lausuttu tavoite oli joka tapauksessa myös tehdä ympäristöliikkeestä aiempaa hyväksytympi liike suurten äänestäjäjoukkojen keskuudessa. Samalla vihreiden käsitys ihmisestä sekä ihmisen ja luonnon suhteesta otti merkittävän loikan pois päin aiemmasta holistisuudesta ja velvollisuuksien painottamisesta. *Kestävän kehityksen ja ekologisen modernismin* käsitteet tulee nähdä välineinä, joilla tätä siirtymää radikaalista vihreydestä kohti maltillista reformismia toteutettiin käytännön poliittisessa kielessä. Maltillistumisprosessissa lienee ollut Saksan osalta kyse myös kannatuksen takaisinsaamisesta vuoden 1990 katastrofaalisen vaalitappion jälkeen. Maltillisemmilla linjoilla *Die Grünen* pääsi takaisin parlamenttiin vuonna

²²² Remes 2007, 130.

²²³ Psykologiassa käytetään ns. ”kognitiivisen dissonanssin” käsitettä. Tällä tarkoitetaan sitä, että yksilöt tuntevat olonsa ristiriitaiseksi ja psyykkisesti kuormitetuksi jos oma toiminta ja omat arvot ovat ristiriidassa. Ristiriita ratkaistaan yleensä muuttamalla omia arvoja toiminnan mukaiseksi. Ks. Smith & Mackie 2003, 319-322.

1994 ja vuonna 1998 myös Schröderin hallitukseen, mutta sisäiset kiistat *realosin* ja radikaaliekologioiden välillä jatkuivat edelleen (kuten ne ovat jatkuneet 1980-luvun alusta saakka).²²⁴

Suomen ja Saksan vihreiden ihmiskäsityksen muutoksessa voidaan jo analyysin tässä vaiheessa nähdä yhtäläisyyksiä, jotta kyse voisi olla sattumasta. Kenties ohjelmien samankaltaisuus johtuu samankaltaisesta taustasta: Saksan vihreäthän olivat alun perin syntyneet hyvin moninaisen mutta suhteellisen yhteneväiset arvot jakavan *uutta politiikka* ajavan nuorisoliikkeen varaan, ja Suomen vihreät syntyivät hyvin samankaltaisten ryhmien toiminnan seurauksena. Ryhmät ovat oletettavasti jakaneet 1970-luvulla saman globaalin ympäristöherätyksen alarmistisen diskurssin kautta, ja myöhemmin politisoiduttuaan olleet osa laajempaa kehityskaarta, missä ympäristöliikkeeseen on tullut *kestävän kehityksen* ja *ekologisen modernisaation* kaltaisia maltillisempia teemoja. Näiden ajatusten voi olettaa levinneen myös kansainvälisillä yhteistyöfoorumeilla missä niin (alunperinkin globaali) ympäristöliike kuin vihreät puolueetkin ovat kohdanneet. Epäilemättä puolueet kokivat tällaisten uusien ajatusten eteenpäin viennin poliittisesti hyödylliseksi monestakin syystä.

²²⁴ Rüdig 2002, 78-82.

4. Kenen hyvinvoinnista huolehdittiin?

4.1. Oikeuksien kohteiden määrittely

Vihreiden puolueiden ihmiskäsityksiä tarkkaillessa huomio on kiinnitettävä myös siihen, liikkuvatko ihmiskäsitykset ihmiskeskeisissä vai biokeskeisissä lähtökohdissa. Tällöin on kysyttävä, keiden hyvinvoinnista huolehditaan ja keihin (tai mihin) poliittiset oikeudet rajautuvat. Edellä on jo tullut esiin, etteivät yksilöoikeudet ja –vapaudet olleet keskeinen elementti puolueohjelmissa ainakaan taloudellisista ja ekologisista kysymyksistä puhuttaessa, vaikka käsiteltävän aikakauden loppua kohti vihreiden politiikan ristiriitoja yksilöoikeusajattelun välillä tasoiteltiin merkittävästi. Kun yksilöoikeuksista harvoin puhuttiin, niin pyrkimys oli varsinkin vihreiden puolueiden alkuaikoina rajoittaa yksilön oikeuksia esimerkiksi kulutuksen tai omistamisen suhteen ympäristösyistä. Sama ilmiö oli nähtävissä myös Saksan vihreiden ajattelussa. Holistisen ihmiskäsityksen mukaisesti yksilöoikeudet ja vapaudet eivät olleet vihreän politiikan keskiössä, vaikka lopulta myös vapauksia rajoittavasta velvollisuusajattelusta pyrittiin irtaantumaan.

“Yksilöstä” tai yksilöllisyydestä puhuttiin ylipäätään missään muodossa Suomen vuosien 1988 ja 1990 ohjelmissa yhteensä vain viisi kertaa (joka 2301. sana). Yksilöstä puhuttiin viisi kertaa myös vuoden 2002 ohjelmassa, joten puhettavassa ei tässä suhteessa tapahtunut muutoksia vihreiden hallituskautellakaan: yksilöt ja heidän oikeutensa eivät nousseet keskustelun keskiöön edes siinä vaiheessa, kun vihreät alkoivat luopua radikaaliudestaan.²²⁵ Vertailun vuoksi sanottakoon, että selvästi lyhyemmässä puolueohjelmassaan vuodelta 1993 Kokoomus puhuu yksilöistä tai yksilöllisyydestä kaikkiaan 46 kertaa (joka 61. sana), painottaen nimenomaan yksilöoikeuksia tai –vapauksia 12 kertaa.²²⁶ Selvästi nämä puolueet käyttivät täysin erilaista kieltä puhuessaan ihmisistä ja heidän hyvinvoinnistaan.

Tämä ei silti tarkoita, että ihmiskeskeisyys olisi täysin korvattu biosfäärin tarpeilla vihreiden ohjelmissa. Onkin mielenkiintoista tarkkailla, koskeeko hyvinvoinnin huoli ensisijaisesti ihmisiä, vai haluttiinko ympäristöä auttaa esimerkiksi biodiversiteetin ylläpitämiseksi. Kysymys siitä, kenen oikeuksista huolehditaan, on yksi ympäristö- ja yhteiskuntafilosofian keskeisimpiä, ja se on myös keskeinen kriteeri sille, käsitetäänkö politiikka lähtökohdiltaan antroposentrisenä vai biosentrisenä. Maltillisimmillaan ympäristöajattelu lähtee ympäristöstä huolehtimisesta ihmisten hyvinvoinnin takaamiseksi (esim. ajattelu, jossa puhdas ympäristö nähdään ihmisoikeutena tai jopa toimivan taloudellisen elämän perusedellytyksenä); radikaaleimmillaan kasvit ja jopa luonnonkohteet kuten

²²⁵ Vihreän Liiton puolue- ja periaateohjelmat 1988, 1990 & 2002.

²²⁶ Kokoomuksen periaateohjelma 1993.

metsät ja joet on haluttu nähdä oikeuksien haltijoina.²²⁷ Kysymys on toki filosofisesti ja aatehistoriallisesti jo itsessään mielenkiintoinen, mutta myös käytännön poliittiselta merkitykseltään se on kaikkea muuta kuin semanttinen: on todettu, että ilmastonmuutoksen hillitseminen ihmisten hyvinvoinnin vuoksi kasvutalouden viitekehyksen sisältä käsin johtaa erilaiseen ympäristöpolitiikkaan, kuin pyrkimys koko biodiversiteetin hyvinvoinnin asettaminen yhteiskunnan tarpeiden edelle. Saasteita (kuten hiilidioksidia) on paikoin onnistuttu vähentämään kun politiikkaa on toteutettu kasvutalouden antroposentrisistä lähtökohdista käsin, mutta sen sijaan luonnolliset resurssivarannot – esimerkiksi maaperä tai metsäpeite – ovat jatkaneet tasaista heikkenemistään.²²⁸

Vihreän Liiton vuoden 1990 puolueohjelma usein argumentoi ympäristönsuojelun puolesta ihmisten hyvinvoinnin puitteilla. Ympäristöä rasittava kulutuskeskeisyys oli muuttanut myös ihmisten elämän ”kireämmäksi ja rasittavammaksi”. ”Kun tupien tarinankertajat siirrettiin vanhainkoteihin ja korvattiin televisioilla”, ohjelma väittää provosoivaan sävyyn, ”kansantuote kasvoi monta pykälää”. ”Mutta kasvoiko hyvinvointi?” ohjelma jatkaa. Ja vaikka ympäristön kestävyys mainittiin myös kasvusta vapaan ekologisen talouselämän perusteena, suurin osa puitteista keskittyi ihmisten sosiaalisiin tarpeisiin, pelkoihin ja jopa itsemurhatilastoihin. Myös tulevat sukupolvet mainitaan useaan kertaan – heidätkin oletettiin poliittisten oikeuksien haltijaksi.²²⁹

Vuoden 1991 vaalivoiton jälkeen Suomen vihreiden antroposentrisen näkökulma korostui entisestään, tosin vuoden 1994 ohjelmassa provokatiivinen ilmaisutapa oli laantunut: itsemurhien määrän kasvua ei enää mainittu materiaalsen kasvun seurauksena, vihreät puhuivat pelkästään turvattomuudesta, merkityksettömyydestä ja yksinäisyydestä. Nämäkin ongelmat ovat yhä ihmisten eivätkä muiden eliölajien ongelmia.²³⁰ Vuoteen 2002 tultaessa puhutapa oli muuttunut entistä maltillisemman kuuloiseksi, mutta idea oli sama: ekologisuus ei tarkoittanut ihmisten (sosiaalisten tai kulttuuristen) näkökulmien väheksymistä, vaan kestävässä kehityksessä ”ne kulkevat käsi kädessä”.²³¹ ”Hyvinvointi” oli tärkein argumentti myös ekologisen kriisin hoidolle. Kenties selkein havainnollistaja tälle lisääntyneelle antroposentrismille ei kuitenkaan ole käytetyt sanamuodot, vaan painotukset: kun vihreät vuonna 1990 kirjoittivat puolueohjelmansa, keskittyi huomio lähes tyystin ekologisiin kysymyksiin, joita argumentoitiin niin ihmis- kuin biosentrisestikin. Vuonna 2002 ekologiset teemat kattoivat enää vain yhden vihreiden kolmesta painotuksesta (*Kestävä kehitys todeksi*), ja sekin sisälsi täysin ihmislähtöisen sosiaalipolitiikan kuvauksen. Itse asiassa

²²⁷ Oksanen 2012, 169-170.

²²⁸ Buttel 2010, 41-42.

²²⁹ Vihreän Liiton puolueohjelma 1990, Johdanto, 1, 2.

²³⁰ Vihreän Liiton puolueohjelma 1994, 2.

²³¹ Vihreän Liiton periaateohjelma 2002, *Kestävä kehitys todeksi*.

sosiaalipolitiikan kuvaus (alaotsikolla *Tärkeintä on hyvä arki*, 818 sanaa) sisälsi varsin runsaasti sosiaalipoliittisia teemoja aina päivähoiton kehittämisestä opiskelija-asuntolapolitiikkaan ja päihdeongelmaisten tukemiseen, ja se oli yli viisi kertaa laajempi kokonaisuus kuin uusiutuvaa energiaa painottava energiapoliittinen pohdinta (alaotsikolla *Uusiutuvaan energiaan*, 150 sanaa). Sosiaaliset kysymykset olivat siis selvästi korostuneet ekologiin kysymyksiin nähden 12 vuoden kuluessa.²³² Poikkeuksia ihmislähtöiseen lähestymistapaan löytyi kuitenkin ekologisista kysymyksistä puhuttaessa, joskin suhteellisen pienissä määrin: metsien suojelua esimerkiksi perusteltiin lajien monimuotoisuuden säilymisellä Suomessa niin vuonna 1990 kuin 1998 – joskaan ei enää vuonna 2002. Tällöin tosin monien kompromissien kautta kulkenut Natura-metsänsuojeluohjelma oli jo toteutettu.²³³

Saksassa tämä antroposentrisyys näkyi vielä voimakkaammin kaikkina vuosikymmeninä. Se kulminoitui huoleksi tulevien (ihmis)sukupolvien hyvinvoinnista. Vuonna 1980 saksalaiset hämmästelivät, miksi ”annamme tuleville sukupolville kauhistuttavan perinnön”.²³⁴ Vahingoittumaton ympäristö tuli säilyttää tai palauttaa, ”jos tulevien sukupolvien kunnias selviäminen halutaan varmistaa”.²³⁵ Vasta luonnonsuojelualueista puhuttaessa vihreät vetosivat biodiversiteetin säilyvyyteen sen lisäksi, että niistä on hyötyä ja iloa myös ihmisille. Antroposentrismiä korostaen vihreät painottavat, että luonnonsuojelualueet on tuotava juuri ihmisten lähelle, ts. asutuskeskusten liepeille. Myös ilmansaasteista ja liikenteestä tuli olla huolissaan ihmisten hyvinvoinnin ja esimerkiksi äänisaastan vuoksi.²³⁶ Vuoden 1993 ohjelmassa sama tuleviin sukupolviin vetoaminen jatkui keskeisimpänä argumenttina ympäristöaatteelle. Luonnon monimuotoisuudella oli kylläkin ”arvoa itsessään”, jonka asettamaa rajoitetta ”taloudelliselle aktiivisuudelle ja kulutukselle” oli vahvistettava. Silti meillä oli teoissamme velvollisuus nimenomaan ”tulevaisuuden sukupolvia kohtaan”. Itse asiassa koko johdannossa mainitaan ”ihmisen sivilisaation selviytyminen” tai ”selviytymiskysymys” (*Überlebensfrage der menschlichen Zivilisation*) kolmeen otteeseen ensisijaisena perusteena ilmasto-ongelmien

²³² Vihreän Liiton puolue- ja periaateohjelmat 1990, 2002.

²³³ Vihreän Liiton puolueohjelma 1990, 3; Ylikahri 2007, 189.

²³⁴ ”Wir burden den nachfolgenden Generationen eine unheimliche Erbschaft”. Das Bundesprogramm die Grünen 1980, 4.

²³⁵ ”Eine biologisch intakte Umwelt muß erhalten oder wiederhergestellt werden, wenn ein menschenwürdiges Überleben unserer zukünftiger Generationen gesichert werden soll.” Das Bundesprogramm die Grünen 1980, 22.

²³⁶ Das Bundesprogramm die Grünen 1980, 23-26.

pysäyttämislle.²³⁷ Myös 2002 ohjelma ilmoitti peräti neljään kertaan keskeisimmäksi premissiksi ympäristönsuojelulle juuri tulevien sukupolvien oikeudet.²³⁸

Myös Suomen vihreät toistivat *tulevien sukupolvien* käsitettä jonkin verran: Saksan mallin mukaisesti he esimerkiksi kauhistelivat nyt käynnissä olevaa tulevien sukupolvien elinmahdollisuuksien riistämistä.²³⁹ Suomessa perusteita haettiin myös muualta, eikä tulevat sukupolvet nousseet ainoaksi keskeiseksi syyksi ympäristöstä huolehtimiselle kuten Saksassa: esimerkiksi vuonna 1998 energiauudistusta ja kestäväää tuotantorakennetta kannatettiin kyllä tulevia sukupolvia ajatellen, mutta myös siksi, että ne edistivät luonnon kestävyyttä ja tarjoaisivat lisäksi kilpailuedun tämän päivän yhteiskunnalle.²⁴⁰ Tulevista sukupolvista huolehdittiin siis myös Suomessa, mutta sitä voi pitää keskeisenä käsitteenä nimenomaan Saksan vihreiden poliittisessa puheessa, missä juuri muita (varsinkaan biosentrisiä) premissejä ei puolueohjelmaan edes kirjattu.

Käsite toimi mitä ilmeisimmin välineenä siirtää ympäristöteemat vallitsevan maailmankuvan piiriin, tehdä niistä ongelmia myös antroposentrisestä näkökulmasta. Siinä on kuitenkin ongelmansa: kysymys biodiversiteetin säilyttämisen tärkeydestä sen itsensä vuoksi jää tällöin avoimeksi. Spekuloida voi, tehtiinkö tämä painotus ideologisista syistä, vai kenties siksi, että vihreät tavoitteet olisivat helpommin yhteensopivia suurten äänestäjäjoukkojen luontosuhteen kanssa. Martell on esittänyt, että hyvin tyypillisesti ympäristöpoliittisessa argumentoinnissa ekologiset tavoitteet puetaan antroposentriseen asuun juuri tästä syystä.²⁴¹ Joka tapauksessa niin Suomen kuin vielä korostetummin Saksan vihreiden argumentaatio heijastaa sosiaalivihreille tyypillistä antroposentristä linjaa, missä ihmisten hyvinvointi on ensisijainen huolehtimisen kohde myös ympäristöasioista puhuttaessa. Liika ihmiskeskeisyys on myös puhuttanut Saksan vihreitä vuosien varrella: jo aiemmin tuli mainituksi biosentristen vihreiden ulosmarssi puolueesta 1980-luvulla, ja vuonna 1985 eräs radikaalimman *fundis*-puolen edustaja marssi ulos puolueesta, kun puolue ei riittävän yksiselitteisesti tuominut eläinkokeita.²⁴² Merkittävää muutosta puhettavassa ei valmiiksi antroposentrisen Saksan osalta näkynyt.

²³⁷ "Das Bewußtsein und der Wille, daß der dauernde Erhalt des ökologischen Gleichgewichts und die Vielfalt der Gattungen und Arten einen untaschbaren Selbstwert besitzen, der den menschlichen Aktivitäten des Wirtschaftens und Konsumierens Grenzen setzt, müssen gestärkt werden. Unser gesamtes Handeln steht in der ökologischen Verantwortung für die nachfolgenden Generationen." Politische Grundsätze Bündnis 90 / Die Grünen 1993, Johdanto, 24.

²³⁸ Grundsatzprogramm von Bündnis 90 / Die Grünen 2002, 11, 26, 62, 117.

²³⁹ Vihreän Liiton yleisohjelma 1988.

²⁴⁰ Vihreän Liiton periaateohjelma 1998, 1.

²⁴¹ Martell 2004, 78-79.

²⁴² Dryzek 2005, 204.

Täysin ihmiskeskeisiä Saksankaan vihreät eivät silti olleet. Jokainen Saksan vihreiden ohjelmista muodosti nimittäin lähes matemaattisen täsmällisesti yhden poikkeuksen antroposentriseen argumentaatioon: jokaisessa ohjelmassa oli n. sivun mittainen osuus omistettu biodiversiteetin hyvinvoinnille sekä eläinten oikeuksille. Suomen tapaan tässä oli mittaluokaltaan pienen skaalan poikkeama yleisestä linjasta: kuvaavaa on, että esimerkiksi vuoden 1980 ohjelmassa omistettiin neljä sivua kansalaisyhteiskunnan käsittelylle, kun taas ympäristöliikkeelle perinteiset eläinoikeus- ja biodiversiteettikysymykset saivat palstatilaa puoli sivua aihetta kohti. Näiden aiheiden merkitys ohjelmassa jäi siis varsin vähäiseksi, pitäen argumentaation painopisteen antroposentrisissä teemoissa.²⁴³ Kun Saksassa puhuttiin aiheesta jo vuonna 1980, niin Suomen Vihreän Liiton vuoden 1998 ohjelmassa taas eläinten oikeudet nousivat kokonaan uutena teemana esiin. Vertailun vuoksi sanottakoon, että Britanniassa (joka USA:n ohella toimi eläinoikeuskeskustelun syntymämaana²⁴⁴) eläinten oikeuksista alettiin keskustella jo 1960-luvulla tehotuotantolaitosten yleistyttyä toisen maailmansodan jälkeen.²⁴⁵ Teema nousee puolueohjelmissa niin tärkeäksi, että sen taustaa on syytä avata tarkemmin.

Ekososiaalinen ja ekofeministinen lähtökohta, jota niin Saksan kuin Suomen vihreät vaikuttavat enimmältä osin edustaneen, mielletään yleensä toki antroposentriseksi ajatussuuntaukseksi, mutta eläinten oikeuksien ajaminen ei välttämättä silti ole ristiriidassa ekososiaalisen näkökulman kanssa. On helppo kuvitella, että varsinkin Suomen vihreissä vaikuttaneeseen ekofeminismiin kuuluisi myös eläinten hyvinvoinnin huomiointi, onhan eläinmaailma tyyppiesimerkki ”toiseudesta” joka on alistettu ihmisen tarpeille. Feministiseen teoriaan on usein kuulunutkin länsimaisen luontokäsityksen laajempi kritiikki, missä eläin on haluttu nähdä hyödynnettävänä koneena, usein enemmän mekaanisena kuin tuntevana oliona. Feministisen eläinfilosofian mukaan valistuksen ajattelussa koko todellisuutta katsottiin kone-metaforan näkökulmasta, ja esimerkiksi Descartesin mielestä eläimet (ei-mentaalisisina elämänmuotoina) toimivat kuin koneet. Tämä oli myös argumentaation tapa, jonka perusteella alempiarvoinen feminiininen ei-rationaalinen luonto voitiin ottaa hallintaan ylempiarvoisen maskuliinisen rationaalisen sivilisaation toimesta.²⁴⁶ Edelleen feminiinisempiin luontoarvoihin kuuluu heikommista huolehtiminen, ja juuri eläimet on nähty kohteena josta on huolehdittava. Eläimet ovat tuntevia olentoja, eivät koneita. Eläimet tarvitsevat hoivaa. Eläimet ovat kivoja. Ja varsinkin tehdasmaisissa tuotantolaitoksissa, missä eläimet kasvavat pääsääntöisesti kykenemättä esimerkiksi kääntämään kylkeä niin halutessaan, eläinten kohtelu on

²⁴³ Das Bundesprogramm die Grünen 1980, 27, 28-31.

²⁴⁴ Jamieson 2013, 232-236.

²⁴⁵ Lyytikäinen 2015, 16.

²⁴⁶ Donovan 2013, 94-97.

tästä näkökulmasta näyttäytynyt moraalittomana. Lähtökohta joka tapauksessa on tällöin selvästi (ja muuhun argumentaation nähden poikkeuksellisesti) biosentrinen. Ihmiskeskeisestä lähtökohdasta ongelma ei näyttäydy erityisen merkittävänä: täyteen ahdetut ”tehdasfarmit”, *factory farmit* (missä eläimiä kirjaimellisesti *tuotetaan* tehdasmaisissa olosuhteissa) nimittäin auttavat pitämään ruoan hinnan alhaalla ja edistävät siten myös alempien sosiaaliluokkien mahdollisuuksia saada ruokaa lautaselleen. Kysymys eläinten oikeuksista on kuitenkin kasvanut myös kysymykseksi siitä, mitä tunteville olennoille ylipäättään voi taloudellisen tuottavuuden nimissä tehdä.²⁴⁷ Eeva Lyytikäinen on omassa pro gradu –työssään tuonut esiin, kuinka ainakin Britanniassa eläinten oikeuksia pidettiin ongelmallisina paitsi talouden tuottavuuden vuoksi, myös (ihmis)yksilöiden ja kuluttajan oikeuksien sekä vapauksien kannalta.²⁴⁸

Eläinten oikeuksien lisäämistä perusteltiin vihreiden puolueohjelmassa vuonna 1998 ennen kaikkea eettisenä ratkaisuna, ts. niistä huolehtimisena, jotka eivät itse kyenneet tuomaan kärsimyksiään esiin.²⁴⁹ Tämä ei kuitenkaan vielä selitä, miksi vihreät alkoivat puhua eläinten oikeuksista Suomessa juuri vuonna 1998, kun samaan aikaan ympäristöajattelun yleinen suuntaus liikkui kohti lisääntyvää ihmiskeskeisyyttä. Vuonna 2002 sama linja jatkui, kun vihreät vaativat tiukempaa eläintensuojeluohjelmaa ja eläimillä tuli myös olla oikeus ”lajityypilliseen käyttäytymiseen”.²⁵⁰ Saksalaiset ehättivät tässä asiassa suomalaisten edelle: jo vuonna 1980 *Die Grünen* puolueohjelma vaati, että esimerkiksi eläinkokeet oli lopetettava, ja toivat esiin eläinten huonot olot tuotantolaitoksissa.²⁵¹

Eläinoikeuskeskustelua lukuun ottamatta puolueiden keskeiset argumentit rakentuivat siis antroposentristen premissien varaan. Selvittämättä on vielä, miten ne ihmiset, joiden hyvinvoinnista ollaan huolissaan, tarkkaan ottaen rajattiin ja määriteltiin. Tässä asiayhteydessä voi nostaa esiin myös tasaisesti lisääntyvän kansainvälisyyden, sillä se kertoo myös siitä, määritelläänkö huolenpidon kohteena olevat ihmiset osaksi omaa kansaansa vai jotakin laajempaa kokonaisuutta. Vaikka rajat ylittävän liikkumisvapauden lisääminen oli teemana Suomen vihreillä jo 1988, oli tuo teema vielä vain ohimennen mainittu sivujuonne ympäristöpoliittisesti painottuneissa ohjelmissa.²⁵² Vuonna 2002 kansainvälisyys ei ollut enää ohjelman sivujuonne, vaan yksi ohjelman kolmesta keskeisestä temasta (kaksi muuta olivat kestävä kehitys ja moniarvoisuus). Kuvaavaa on, että

²⁴⁷ Robbins, Hintz & Moore 2013, 66-67.

²⁴⁸ ”Erityisesti tehotuotannon sallimiseen on huomattu vaikuttavan paljon tuottajien, maatalouden ja kuluttajien oikeudet ja vapaudet, joka tuli ilmi parlamenttidebateissakin”, Lyytikäinen kirjoittaa. Ks. Lyytikäinen 2015, 111.

²⁴⁹ Vihreän Liiton periaateohjelma 1998, 1, 3.

²⁵⁰ Vihreän Liiton periaateohjelma 2002, *Kestävä kehitys todeksi*.

²⁵¹ Das Bundesprogramm die Grünen 1980, 27.

²⁵² Vihreän Liiton yleisohjelma 1988.

yhteisvastuullisuuttakin tuli ajaa nimenomaan ”globaalın markkinatalouden oloissa”.²⁵³ Kansainvälisyys ja kasvutalous korostuivat näissä kuvauksissa. Kansalaisoikeudet sekä kansalaisjärjestöjen toiminta oli lisäksi ”taattava kaikkialla maailmassa”, ja niin paikalliset kuin maahanmuuttajienkin kulttuurit oli otettava vastaan rikkautena.²⁵⁴

Suomessa tämä kansainvälisyyttä painottava linja vahvistui tasaisesti, kun taas Saksassa sama linja oli ollut nähtävissä jo vuodesta 1980 saakka, missä kansainvälisyyttä katsottiin kehitysmaa-aate edellä: varsinkin voitonhakuinen tuotanto kehitysmaissa tuomittiin kulttuuria, ympäristöä ja taloudellista kehitystä tuhoavana. Yhteistä eurooppalaista yhteistyötä kannatettiin, mutta yhteistä kasvutaloutta ja Natoa ei,²⁵⁵ ja esimerkiksi ulkomaalaisten, romanien ja seksuaalivähemmistöjen syrjinnästä oltiin huolissaan jo tuolloin.²⁵⁶

Tässä suhteessa Saksan vihreät esiintyivät alusta saakka liberaalien kansainvälisten arvojen edustajina ja suomalaiset seurasivat heitä perässä. Tämä mielikuva syntyy puolueohjelmia tarkastelemalla, mutta tavallaan se on vain näennäinen: Poguntke on osoittanut, että alun perin Saksan vihreissä oli mukana myös varsin konservatiivisia kantoja ja puolueen kannatuspohja oli ideologisesti varsin laaja sekä riitaisa vielä 1980-luvun alussa, vaikka nämä ristiriidat eivät välitykään puolueohjelmia lukiessa. 1980-luvun kuluessa (ja varsinkin maltillisemmän *realos-*ryhmittymän ottaessa puolueen kontrolliin) radikaalit oikeistokonservatiiviset syväekologit jättäytyivät puolueesta pois, kun he vielä 1980-luvun alussa olivat muodostaneet varsin suuren osan puolueen kannatuspohjasta.²⁵⁷ Toisaalta nämä konservatiivit toimivat selkeästi vähemmistönä Saksan vihreissä eivätkä siis saaneet ääntänsä juuri kuuluviin puolueohjelmaa kirjoittaessa, mikä varmaan osaltaan selittää heidän tarpeensa jättää puolue.

Sen sijaan Suomessa vihreät olivat laajemminkin olleet vahvasti kriittisiä taloudellista globalisaatiota ja myös vapaakauppapainotteista EU:ta kohtaan. (Tässä löytyy myös selkeä ero Saksan vihreisiin nähden, joille eurooppalainen yhteistyö oli jo vuonna 1980 potentiaalinen väline yhteiseen rauhanpolitiikkaan)²⁵⁸. Keskeinen kysymys kuului Suomessa vielä 80- ja 90-lukujen vaihteessa, kuinka vapaakauppaunionissa voisi muka käydä enemmän vapaakauppaa, mutta kuitenkin vähentää kulutusta samanaikaisesti. Vuoden 1990 ohjelma ilmaiseekin suoraan, että ”Euroopan talousalueen sosiaaliset ja ekologiset seuraukset eivät sovi yhteen vihreiden tavoitteiden

²⁵³ Vihreän Liiton periaateohjelma 2002, *Ajattele maailmanlaajuisesti, toimi paikallisesti*.

²⁵⁴ Vihreän Liiton periaateohjelma 2002, *Moniarvoisuus lähtökohtana*.

²⁵⁵ Das Bundesprogramm die Grünen 1980, 17-21.

²⁵⁶ Das Bundesprogramm die Grünen 1980, 38-39.

²⁵⁷ Poguntke 1993, 64.

²⁵⁸ Das Bundesprogramm die Grünen 1980, 19.

kanssa”, eikä vihreät siksi kannattaisi EY-yhteistyötä, jollei tästä vapaakauppapainotuksesta päästäisi eroon. Tämä asennoituminen muuttui täysin 1990-luvun kuluessa. Muutos ei ollut kivuton. Puolueen johtohahmot tosiasiaa kannattivat EU-jäsenyyttä, mutta suurin osa kenttäväestä vastusti. Vuonna 1994 EU:sta puhuttaessa vihreät päätyivät jopa tekemään kantaaottamattoman kompromissin.²⁵⁹ Vihreiden sisäistä keskustelua kuvannut Vihreä Lanka –lehti esitti jopa, että vuonna 1994 Vihreä Liitto oli mahdollisesti hajoamassa EU-kysymykseen: EU-vastaisilla piireillä oli jo tiedote, jossa he olisivat ilmoittaneet ”järjestäytyvänsä” uudelleen, mutta vihreät ottivat tuolloin aikalisän eivätkä tehneetkään pysyvää päätöstä EU-liittymisen kannattamiseksi.²⁶⁰ Kun EU:hun lopulta liityttiin vuonna 1995, vihreät sujahtivat nopeasti EU-myönteisten puolueiden leiriin – edelleen puolueen johtohahmojen johdolla. Esimerkiksi kirjaus euroon liittymisestä hallitusohjelmassa hyväksyttiin lopulta sellaisenaan.²⁶¹

Vihreiden kansainvälistymistä ohjattiin siis ainakin osittain ylhäältä käsin, puoluejohdon toimesta. Vuonna 2002 EU nähtiin jo ennen kaikkea mahdollisuuksien tarjoajana ylikansalliselle yhteistyölle (juuri kuten Saksan vihreät olivat Euroopan yhdentymisen hahmottaneet 1980-luvun alusta saakka), tosin liittovaltiokehitystä vihreät eivät kannattaneet.²⁶² Suhde kansainvälisyyteen muuttui muutenkin liberaalimmaksi. Vaikka Suomen vihreät pyrkivätkin kansainvälisiin painoituksiin alusta asti, niin alkuaikoina puolueessa ei silti vallinnut täyttä yksimielisyyttä esimerkiksi pakolaisten vastaanottamisesta, jota puolueen syväekologisempi siipi vastusti – tuotiinhan siinä ihmisiä matalan ekojalanjäljen maista korkean kulutuksen maihin, mikä oletettavasti lisäisi heidän hiilipäästöjään.²⁶³ Näiden ristiriitojen ratkeaminen liberaalin linjan voittoon näkyi voimakkaasti myös ohjelmien painopisteiden siirtymisessä: vuonna 1990 kansainväliset teemat saivat vain lyhyen maininnan ohjelmassa, joka keskittyi pitkälti ekologisten ja taloudellisten ristiriitojen ratkomiseen; vuonna 2002 puolestaan kansainvälisyyspainotus oli läsnä EU-myönteisyyden lisäksi monilla muillakin tavoilla aina maailmantalouden, pakolaisongelman hoidon kuin monikulttuurisuusarvojen painotuksessakin. Esimerkiksi luonnonsuojelusta puhuttaessa vihreät nostivat vuonna 2002 vahvasti esiin kansainväliset yhteistyöjärjestöt.²⁶⁴ Edelleen siinä missä vuonna 1990 sellaisia (nykyisinkin tapetilla olevia) käsitteitä kuten *suvaitsevaisuus* tai *monikulttuurisuus* ei mainita kertaakaan, ovat kyseiset käsitteet mainittu vuoden 2002 ohjelmassa yhteensä 11 kertaa.

²⁵⁹ Remes 2007, 97-98, 101-102.

²⁶⁰ Vihreä Lanka 24/1994, 4.

²⁶¹ Isotalo 2007, 140-142.

²⁶² Vihreän Liiton periaateohjelma 2002, *Ajattele maailmanlaajuisesti, toimi paikallisesti*.

²⁶³ Sohlstén 2007, 72-73.

²⁶⁴ Vihreän Liiton periaateohjelma 2002, *Kestävä kehitys todeksi*.

Lisääntyvää kansainvälisyyttä ja EU-myönteisyyttä voi selittää varmasti ainakin Neuvostoliiton hajoamisella ja Suomen kääntymisellä länttä kohti. Vihreän Langan uutisoinnista tulee ilmi, kuinka vihreät päätyivät tekemään yhteistyötä muiden EU-maiden vihreiden kanssa ja ottamaan muun muassa voimakkaasti kantaa markkinaliberaaleja vapaakauppasopimuksia vastaan yhdessä heidän kanssaan.²⁶⁵ Yhteistyö on epäilemättä tuonut kansainvälisyyspainotuksia ohjelmiinkin. Saksassa kansainvälisyyspainotukset olivat vahvemmin mukana jo 1980, joten voi myös olla, että vaikutteita on tullut siitä suunnasta.

Näiden mahdollisten syiden lisäksi on syytä pohtia julkista poliittista sanomaa keinona rakentaa ulospäin näkyvää identiteettiä ja roolia suhteessa muuhun yhteiskuntaan ja äänestäjiin. Tämä on näkynyt jo luvussa kolme, kun vihreät itse pyrkivät hyväksymään ”aineellisen hyvän” osana ympäristönsuojelua pikemminkin kuin sen vihollisena – taustalla tässä 1990-luvun linjanmuutoksessa ei vaikuttanut niinkään ideologia, vaan vihreiden omienkin vaikuttajien mukaan kyse oli pyrkimyksestä tehdä ekologisesta asiasta aate, jolle voisi saada väestön enemmistön hyväksynnän, vaikka se sitten tarkoittikin aatteellisia kompromisseja.²⁶⁶ Saksan vihreät ilmoittivat sitoutuvansa tähän lähtökohtaan avoimesti puolueohjelmassaan, kuten on nähty.²⁶⁷

Ei lieneäkään yllätys, että myös kansainvälisyys-, maahanmuutto- ja eläintensuojelukysymyksissä vihreät seurasivat nimenomaan oman kannattajakuntansa arvomaailman muuttumista pikemmin kuin sitä aatteellista pohjaa, jonka varaan he vielä 1980-luvulla lähtivät rakentamaan parlamentaarista työskentelyään. Vihreän Liiton 20-vuotishistoriikissa esitetään nimittäin yhtenä EU-ristiriidan taustatekijänä, että jo vuonna 1995 vihreän liikkeen katsottiin käyttävän paitsi ympäristöliikkeen ääntä, ”myös sen kansainvälistyneen kaupunkilaisnuorison ääntä, joka häilyy vihreyden ja sitoutumattomuuden välimaastossa” – ja varmastikin pyrki myös kilpailemaan tuon äänestäjäryhmän äänistä muiden puolueiden kanssa. Ympäristöperusteiden näkökulmasta tarkasteltuna kasvuhakuinen EU oli siis huono asia, avoimuus- ja kansainvälisyysperusteiden näkökulmasta taas hyvä asia, joten ei ihme jos aihe vaati debattia.²⁶⁸ Suomen vihreissä oltiin jo vuoden 1991 vaalien jälkeen haluttu profiloitua nimenomaan kaupunkilaisnuorison puolueeksi, sillä silloisen vaalivoiton yhteydessä huomattiin, että puolueen äänestäjien ikä oli keskimääräistä nuorempi. Edelleen vuoden 1995 eduskuntavaaleissa vaalimainontaa suunnattiin tietoisesti nuorille kaupunkilaisille, ja eritoten naisille.²⁶⁹ Nämä tekijät ovat oletettavasti vaikuttaneet esimerkiksi

²⁶⁵ Vihreä Lanka 2.4.1998, 3.

²⁶⁶ Vihreä Lanka 24.5.2002.

²⁶⁷ Grundsatzprogramm von Bündnis 90 / Die Grünen 2002, 26.

²⁶⁸ Isotalo 2007, 140-141.

²⁶⁹ Remes 2007, 91-92; Isotalo 2007, 143; Ylikahri 2007, 186-188.

siihen, että vihreät olivat hallituspuolueena lopulta kannattamassa muun muassa euroon liittymistä, vaikka eurojärjestelmää pidettiin ympäristöä tuhoavan markkinaliberalismin aiheena ja vaikka monet vihreiden kansanedustajatkin kuvasivat eurotaloutta ”mustana taloutena” pikemmin kuin vihreänä. Kansanedustaja Rosa Meriläinen tosin lisäsi tähän, että vaikka euro olikin ympäristöarvoiltaan musta, myös kansallisen tason valuutta olisi sitä yhtä lailla.²⁷⁰

Voisi olettaa, että juuri kaupunkilaisnuoriso piti tästä kansainvälistymistendenssistä, vaikka syväekologit eivät sitä välttämättä kannattaneet. Käsiteltävänä aikana tapahtuikin merkittäviä muutoksia nuorison asenteissa suhteessa kansainvälisyyteen. Esimerkiksi maahanmuuton rajoittamista kannattavien määrä laski 1990-luvulla pääkaupunkiseudun korkeastikoulutetun nuorison keskuudessa todella rajusti. Siinä missä vielä vuonna 1995 peräti 66 % korkeakoulutetuista nuorista näki maahanmuuttajat sosiaalituen väärinkäyttäjinä, vuosikymmenen lopussa enää 41 %:lla korkeakoulutetuista oli tällainen mielikuva maahanmuuttajista.²⁷¹ Kansainvälisyysarvojen tasainen painottuminen vihreitten puolueohjelmissa voi siis selittyä heidän kannattajakuntansa arvojen muutoksella. Halu vedota korkeasti koulutettuihin voi johtua siitäkin, että korkeasti koulutettujen määrä yhteiskunnassa oli räjähdysmäisessä kasvussa 1990- ja 2000-luvuilla.²⁷²

Wolfgang Rüdik tuo esiin, että myös Saksan vihreät tavoittelivat nimenomaan nuorten ääniä. Hieman Suomen vihreiden tapaan myös Saksassa vuoden 1990 vaalitappion jälkeen aiemmin ympäristöpiirien ja ”fundamentaali vihreiden” vihreät olivat hitaasti mutta tasaisesti hivuttaneet itseään maltillisempaan suuntaan, pyrkien samalla muokkautumaan nuorten liberaalien monikulttuurista modernisaatiota kannattavien äänestäjien puolueeksi, mikä huipentui vuodesta 1999 alkaneeseen ohjelmalliseen debattiin ja lopulta vuoden 2002 täysin uusiksi kirjoitettuun periaateohjelmaan.²⁷³ Sekä Vihreän Liiton että *Die Grünen* voi nähdä hakeneen siirtymää kohti yleispuolueen asemaa, missä oma sosiaalinen rooli määrittyi kaikkien nuorten kaupunkilaisten puolueena, ei pelkästään yhden asian syväekologisena liikkeenä. Tähän prosessiin kuului ihmiskäsityksen siirtymä syväekologisesta ja ekososiaalisesta holismista kohti korkeasti koulutetun kaupunkilaisnuorison individualismia ja liberaalia ekologista modernismia.

²⁷⁰ Vihreä Lanka 15.1.1998.

²⁷¹ Hellsten & Martikainen 2001, 31.

²⁷² Kauhanen 2017, 156-157. Vuonna 2015 korkea-asteen koulutettuja oli Suomen työikäisistä 37,8 %, kun vastaava lukema vuonna 1970 oli ollut 11,4 %. 1990-luku oli vielä merkittävää kasvun aikaa korkeastikoulutettujen määrässä. (Nuorempien ikäpolvien keskuudessa korkeasti koulutettujen osuus on kuitenkin kääntynyt laskuun 2010-luvulla.)

²⁷³ Rüdig 2002, 100-103.

Tämä selitysmalli auttaa ymmärtämään myös, miksi aiemmin mainitut eläinten oikeudet nousivat esiin Suomessa vuoden 1998 ohjelmassa. Pääkaupunkiseudun alle 30-vuotiaiden nuorten keskuudessa peräti 57% kertoi pitävänsä eläinten oikeuksien puolustamista erityisen tärkeänä vuonna 1999, joten vihreiden aatteellinen kehitys näyttää tässäkin suhteessa yhtäpitävältä heidän keskeisimmän äänestäjäkuntansa aatteellisen kehityksen kanssa.²⁷⁴ Vuonna 2002 tosin puolueohjelman kirjoitustyötä johti Rosa Meriläinen, joka itsekin edusti jo uudempaa sukupolvea vihreissä – vuorovaikutussuhde on siis voinut mennä myös niin päin, että uudet sukupolvet toivat uusia arvoja mukanaan puolueeseen.²⁷⁵

Eläinoikeuskeskustelu saattoi nousta vihreiden agendalle osin myös siksi, että media alkoi käydä tuota keskustelua 1990-luvun puolivälissä: ennen kaikkea Eläinten vapautusrintama ja Oikeutta eläimille –järjestöt lisäsivät kannatustaan radikaalien nuorten keskuudessa pitkin 1990-lukua, ja turkistarhaiskut puhuttivat noin vuosivälillä 1995-1997, mikä kenties pakotti vihreät ottamaan oman kantansa asiaan myös hälventääkseen assosiaatiot vihreistä tällaisen radikaalin aktivismin tukipuolueena. Vihreiden 20-vuotishistoriikin mukaan he tuomitsivatkin julkisuudessa turkisiskut säännöllisesti, vaikka samaan aikaan pyrkivät itse eläinten oikeuksien lisäämiseen omalla poliittisella toiminnallaan. Aktivistien annettiin myös pyrkiä vihreiden listoilta eduskuntaan, tosin vasta pitkän keskustelun päätteeksi.²⁷⁶ Vihreän Langan palstoilla uutisointi eläinoikeuskysymyksestä muuttui myös: 90-luvun puolivälissä teema nousi keskustelun kohteeksi myös lehden palstoilla, mutta aiheutti vielä vuonna 1995 debattia myös vihreiden sisällä, olihan esimerkiksi turkistarhaiskut vaikea ja paljon ristiriitoja herättävä puheenaihe.²⁷⁷ Kolme vuotta myöhemmin esimerkiksi turkistarhauksesta puhuttiin jo paljon syyttävämpään sävyyn (otsikon *Turkistarhaajat rikkovat lakia* alla).²⁷⁸ Aiemmin samana vuonna lehden palstoilla pohdittiin, kuinka lihansyönti voi muuttua paheksuttavaksi, kun humanistiset ihanteet ulotetaan myös eläimiin.²⁷⁹

Saksassa muutos ei ollut aivan yhtä suuri, sillä puolue oli jo valmiiksi kansainvälisyyttä kannattava. Myös eläinoikeuskysymys oli mukana vihreiden ohjelmassa vuonna 1980, poistui puolueohjelmasta kenties hieman yllättäen vuonna 1993, ja palasi jälleen keskusteluun vuonna 2002. Myös Saksassa profiloituminen nuorisopuolueeksi eritoten vuoden 1990 vaalikatastrofin jälkeen voi olla vahva selittävä tekijä kehitykselle, sillä Rüdigin mukaan vihreät halusivat vedota myös Saksassa nuoriin äänestäjiin noiden vaalien jälkeen. Tämä selittää osaltaan myös Saksan vihreiden jo ohjelmaan

²⁷⁴ Hellsten & Martikainen 2001, 56.

²⁷⁵ Tontti 2007, 228.

²⁷⁶ Ylikahri 2007, 194-197.

²⁷⁷ Vihreä Lanka 25.5.1995, 3.

²⁷⁸ Vihreä Lanka 2.4.1998, 4.

²⁷⁹ Vihreä Lanka 15.1.1998, 10.

kirjattujen kansainvälisyys- ja arvoliberalitavoitteiden korostumista vuosina 1993 ja 2002 – sen lisäksi, että konservatiivivihreät olivat pikku hiljaa hävinneet puolueesta.²⁸⁰ Saksan vihreitä tutkinut Poguntke toi esiin jo vuonna 1993, että Saksan vihreiden äänestäjäkunta koostui vasemmistolaisittain ajattelevista korkeasti koulutetuista suurten kaupunkien keskiluokkaisista nuorista sekä opiskelijoista, joiden arvot olivat varsin liberaaleja sekä ”postmaterialistisia”.²⁸¹ Toisaalta monet näistä linjauksista (kuten 1980-luvulla vielä varsin radikaali eläinoikeuskysymys) olivat jossakin muodossa mukana aivan alusta saakka, toisin kuin Suomessa. Syy tähän saattoi olla toki myös se, että vuonna 1980 vahvasti biosentriset syväekologit olivat yhä mukana ohjelman valmistelussa. Vuonna 2002 eläinoikeudet palautuivat kenties keskusteluun lyhyen poissaolon jälkeen, koska teemaa ei enää tuolloin nähty radikaalina, vaan teema oli tullut osaksi kaupunkilaisnuorison arvomaailmaa. Tämä on kuitenkin pitkälti spekulatiota.

Mitä tämä kehitys sitten merkitsee ihmiskäsityksen kannalta? Vahvasti individualistisia arvoja kannattavan nuorisokulttuurin mukailu vei tietenkin vihreitä pois holistisen ajattelun piiristä. Esimerkiksi yksilön vapaiden kulutusvalintojen painottaminen muutoksen keinona sekä liberaalien oikeuksien laajentaminen ihmisistä eläinmaailmaan edustavat nuorten korkeakoulutetun nuorison ajattelutapaa, joka osuu hyvin lähelle Dryzekin kuvailemaa ”*lifestyle greens*” –diskurssia. Tälle diskurssille tyypillistä on korostunut konsumerismi (pikemminkin kuin kasvun rajoittaminen) ja yksilöoikeuksien korostaminen.²⁸² Esimerkiksi eläinoikeuksista on tässä kontekstissa kyse liberaalista taustasta ponnistavan ”suvaitsemisen etiikan” ulottamisesta ihmisyksilöistä myös eläimiin. Syväekologisesta holismia painottavasta näkökulmasta vihreä konsumerismi nähdään suorastaan ongelmallisena, sillä se edellyttää (syväekologien mielestä tuhoisan) kasvuajattelun kannattamista, tai ainakin sen sietämistä.²⁸³

Ei siis ihme, että eläinoikeuksien korostuminen on herättänyt debattia perinteisemmän ympäristönsuojeluaatteen kannattajien keskuudessa, he kun saattoivat nähdä eläinoikeudet myös ristiriidassa muiden ympäristötavoitteiden kanssa. Eläinoikeusajattelun taustoja tutkinut Jamieson kuvaa tätä eroa jotakuinkin sellaisena, että eläinetiikka korostaa liberaalin individualistisen etiikan ulottamista eläimiin, ympäristöetiikka taas lähtee laajempien verkostojen, elottomien entiteettien ja ekosysteemien arvostamisesta ihmis- tai eläinyksilöiden yläpuolelle. Näinpä esimerkiksi jotkin bakteerit, jotka ovat biodiversiteetille hyödyllisiä, voivat syväekologisesta näkökulmasta olla arvokkaampia tai vähintään yhtä arvokkaita kuin vaikkapa ihmiselle rakas koirayksilö. (Jamieson

²⁸⁰ Rüdig 2002, 100, 103.

²⁸¹ Poguntke 1993, 53-63.

²⁸² Dryzek 2005, 189-190.

²⁸³ Martell 1995, 52, 68-69.

huomauttaa kuitenkin myös, että perinteisemmästä angloamerikkalaisesta traditiosta kumpuavan eläinoikeusliikkeen ja mannermaisen, liberaalimpaa lähtökohtaa kyseenalaistavan syväekologisen ympäristöajattelun tavoitteet ovat kuitenkin yhtäläiset.)²⁸⁴ Tämän tutkimuksen kannalta olennaista on hahmottaa, että niiden taustapremisseistä löytyvä käsitys ihmisen ja luonnon suhteesta on erilainen: liberalistinen eläinoikeusliike korostaa yksilön moraalien oikeuksien levittämistä ihmisistä eläinyksilöihin, siinä mielessä se sitoutuu paljon tiukemmin perinteisen liberalismiin individualismia korostavaan traditioon, ja tyypillisesti tähän ajattelumalliin kuuluvat myös mm. vähemmistöjen oikeuksien painottaminen samassa oikeuksia laajentavassa hengessä.²⁸⁵ Antroposentrisiksi näitä suuntauksia tuskin voi sanoa, sillä molemmat pyrkivät levittämään moraalisten oikeuksien haltijan piiriä pois päin pelkistä ihmisistä, joten näiltä osin vihreiden puolueohjelma irtaantuu antroposentrisistä lähtökohdistaan, mutta jatkaa samalla liikettä liberaalista traditiosta kumpuavaa individualistista ajattelutapaa kohti.

Vihreillä oli siis argumentaatioissaan läsnä yhtä lailla ihmisten hyvinvointia painottavia kuin myös biosfäärin hyvinvointia painottavia argumentteja. Vihreiden positio ihmiskeskeisyys – biokeskeisyys –skaalalla liikkui aihepainotusten osalta kuitenkin hieman ihmiskeskeisyyttä (ennen kaikkea sosiaalipolitiikkaa) kohti, kun puhutaan siitä, kenen hyvinvoinnista huolehditaan. Lähtökohta sisälsi kuitenkin poikkeuksia mm. lisääntyvällä huolella eläinten hyvinvoinnista, joten yksiselitteistä tämä siirtymä ei ollut. Tämä ajattelutapa on jälleen tyypillistä sosiaalivihreille sekä ekofeministeille, joiden ihmiskäsitys rakentuu holistisuuden varaan, mutta jotka eivät näe antroposentrismiä samanlaisena ongelmana kuin radikaalit syväekologit.²⁸⁶ Sen sijaan holismi – individualismi –skaalalla vihreiden position muutos on todella merkittävä: selkeän holistisesta suunnasta 1980-luvulla ponnistanut vihreä puolue oli vuosituhaten vaihteeseen mennessä siirtynyt tukemaan liberaaleja arvoja sekä individualistista (ts. yksilön oikeuksia sekä esimerkiksi vapaata kuluttamista korostavaa) ihmiskäsitystä. Muutoksen syynä näyttäisi vaikuttaneen ainakin vihreiden kannattajakunnan arvojen muutos, sekä ylipäättään oman kannattajakunnan profiloituminen nuoriin korkeasti koulutettuihin kaupunkilaisiin.

²⁸⁴ Jamieson 2013, 232-236.

²⁸⁵ Kuvaavaa on modernin eläinoikeusliikkeen ”isän” Singerin ajatus siitä, että eläinoikeusliikkeessä on kyse pitkästä jo 1700-luvulla käynnistyneestä humanistisesta vapautusliikkeen perinteestä, missä yksilön oikeuksia on ensin laajennettu köyhiin, sitten naisiin, sitten etnisiin vähemmistöihin ja nyttemmin myös seksuaalivähemmistöihin, eikä Singerin mielestä ole mitään syytä miksi eläimet ei olisi seuraava luonnollinen oikeuksien laajentamisen kohde. Ks. Singer 2013, 69-70.

²⁸⁶ Dryzek 2013, 189.

4.2. Vihreä kansalaisuus

Jos ”yksilö” ei ole käsite, jolla edellämainitusta vihreiden kansainvälisestä toimijasta puhutaan, niin mikä sitten on? Keskeinen poliittisten oikeuksien haltijaa kuvaava käsite molemmille vihreille puolueille kautta koko käsitellyn ajanjakson oli *kansalainen*.

Kansalaisuudesta puhuttaessa on heti alkuun syytä huomauttaa, että käsitteellä on hieman erilainen historia Suomessa ja Saksassa. Perinteisessä länsimaisessa kontekstissa (johon saksan *Bürger* ja myös englannin *citizen* kuuluvat käsitteinä selvästi vahvemmin kuin suomen *kansalainen*) kansalaisen on nähty tarkoittavan nimenomaan yksilöllisten vapauksien haltijaa. Sellaisessa käyttöyhteydessä termin voisi kuvitella pitävän sisällään individualistisen ihmiskäsityksen lähtökohdat. Käsitettä tutkinut Heater tuokin esiin, että kansalaisuuden (*citizenship*) liberaali määritelmä on valistuksen ajoista saakka yhdistänyt kansalaisuuden yksilönvapauksiin: se lähti siitä ymmärryksestä, että kaikki ihmiset olivat ”tasa-arvoisia, autonomisia olentoja”.²⁸⁷ Myös muita tapoja ymmärtää kansalaisuuden käsite on kuitenkin esitetty. Saksan *Bürger*, kirjaimellisesti *kaupunkilainen*, on historiallisesti viitannut kaupunkilaisen taloudellisiin toimiin ja oikeuksiin, eikä poliittiset oikeudet ole aina automaattisesti sisältyneet käsitteeseen. Suomessa *kansalaisuus* on taas nimensä mukaisesti määrittänyt ihmisen jonkin kansan osaksi, ja kansan osana kansalaisilla on samat oikeudet ja velvollisuudet kuin muillakin saman kollektiivisen kokonaisuuden jäsenillä. Saksassa termi on siis selkeän yksilöllinen, kun taas Suomen selvästi kollektivistisempi *kansalainen* viittaa alun perin tasa-arvoiseen asemaan omassa kielellis-etnisessä ryhmässä. Yksilökohtaisiin poliittisiin oikeuksiin tai vastuisiin käsite ei ottanut Suomessa kantaa ainakaan aluksi, vaan käsite oli hyvin epäpoliittinen.²⁸⁸

Vihreässä ajattelussa *kansalaisuudesta* on usein kuitenkin puhuttu hieman eri merkityksessä kuin eurooppalaisessa liberalistisessa tai suomalaisessa nationalistisessa perinteessä. Vihreän kansalaisuuden on toisinaan katsottu viittaavan ennemmin maailmanlaajuiseen kommunaaliseen osallistumiseen kuin yksilöllisyyteen ja yksilön oikeuksiin.²⁸⁹ Heaterin mukaan kansalaisuuden ”kertomus” lännessä on usein kuvausta kansalaisoikeuksien kehittymisestä, mutta vihreä kansalaisuus ”ei istu helposti liberaaliin traditioon.” Vihreän kansalaisuuden traditiossa käsite sisältää yksilöoikeuksia, mutta myös tarkkaan rajatut velvollisuudet sekä yhteisöjä että ympäristöä kohtaan. Näihin velvollisuuksiin kuuluu ainakin ruohonjuuritason yhteiskunnallinen aktiivisuus,

²⁸⁷ Heater 1999, 6-7.

²⁸⁸ Stenius 2003, 322, 338-339, 358-359.

²⁸⁹ Dobson 2005, 601-603.

moraalisuus sekä jopa kansalaistottelemattomuus. Individualismia ei niinkään ole poistettu yhtälöstä (sillä kansalainen on yhä yksilö), mutta käsitettä on laajennettu sen ”perinteisten rajojen yli”.²⁹⁰ Jotkut (kuten esim. Yorkin yliopiston Kerri Woods) ovat jopa huomauttaneet, että vahvasti luontokeskeinen, kommunitaarinen ja velvollisuuksista lähtevä ote *kansalaisuuteen* saattaa olla ristiriidassa yksilönoikeusajattelun kanssa, ja toisaalta sitoutuminen yksilön oikeuksiin tekee (ainakin näennäisesti) vaikeaksi ja ristiriitaiseksi hyväksyä velvollisuussävytteisen kansalaisuus-käsitteen holistisempaan ihmiskäsitykseen kuuluvat lähtökohdat, missä vaikka kulutusta ja tuotantoa koskevia oikeuksia on kavennettu.²⁹¹

Myöskään suomalaiseen kansalaisuus-käsitykseen vihreiden määritelmä kansalaisuudesta ei istu helposti, sillä jonkin kansan osana olemisen sijaan sekä oikeudet että velvollisuudet määrittyvät kansallisuudesta riippumatta. Kansallisvaltio, joka perinteisesti suomalaisessa traditiossa nähtiin kansalaisten synnyttämänä toimijana, ilmeni negatiivisessa valossa vihreille: vuonna 1988 sen nähtiin ajavan ”lyhytnäköisiä etuja ja hallintapyrkimyksiä”, ja vuonna 1998 ylikansallista yhteistyötä tarvittiin, sillä kansallisvaltiot eivät toimijoina kyenneet ratkaisemaan omia ongelmiaan.²⁹²

Vihreään kansalaisuuteen kuuluu korostetusti ruohonjuuritason aktiivisuus, ja kansalaisdemokratia olikin Suomen vihreille keskeinen käsite alusta saakka: jo vuoden 1990 puolueohjelmassa kansalaisuudesta puhutaan 49 kertaa (samaa aikaan kun yksilöistä puhutaan vain muutaman kerran, kuten edellä on esiin tullut). Kansalaisuuteen kuului aktiivinen osallistuminen kansalaisyhteiskuntaan: tavoitteena oli ”suorien vaikutusmahdollisuuksien lisääminen ja sosiaalisen vuorovaikutuksen rikastaminen”, jotta ”ihmisten riippuvuus rahataloudesta vähenee ja heidän sosiaaliset siteensä vahvistuvat”.²⁹³ Puhdas ympäristö nähtiin kansalaisoikeutena, ja kansalaisten ruohonjuuritason toimintaa tuli edistää myös kansainvälisesti. Tähän tavoitteeseen kuuluivat myös kansalaisen velvollisuudet ympäristöä kohtaan: vahvempi kansalaisyhteiskunta edellytti *yhteisvastuuta*.²⁹⁴ Myös sukupuolten tasa-arvo ja vähemmistöjen oikeudet tuotiin esiin ”kansalaisyhteiskunnan” yhteydessä, ja sukupuolten sekä eri ikäryhmien tasa-arvon katsottiin edistävän kaikkien kansalaisten mahdollisuutta olla edustettuina yhteiskunnassa.²⁹⁵ Vaikka puhe kansalaisuudesta väheni vuoteen 2002 tultaessa (siitä puhutaan 25 kertaa), oli kansalaisuus, kansalaisyhteiskunta sekä kansalaisoikeudet teemana edelleen selvästi vahvemmin esillä kuin yksilö

²⁹⁰ Heater 1999, 28-29, 32-33.

²⁹¹ Woods 2010, 126-127, 98-99.

²⁹² Vihreän Liiton yleisohjelma 1988; Vihreän Liiton puolueohjelma 1998, 5.

²⁹³ Vihreän Liiton puolueohjelma 1990, Johdanto, 1.

²⁹⁴ Vihreän Liiton puolueohjelma 1990, 3, 5, 1.

²⁹⁵ Vihreän Liiton puolueohjelma 1994, 6.

tai yksilön vapaudet. Jopa ”väkivallaton, avoin kansalaistottelemattomuus” oli toisinaan hyväksyttävää. Kansalaisoikeudet kuuluivat varsinkin myöhemmissä ohjelmissa koko maailmalle: vuonna 2002 ei riittänyt että puhuttiin ”maan hiljaisista”, piti puhua myös ”maailman hiljaisista” ja heidän kansalaisoikeuksistaan.²⁹⁶ Kansalaisuuspuhe yhdistyi näin kansainvälisiin teemoihin eikä rajoittunut koskemaan vain oman maan kansalaisia.

Kansalainen (*Bürgerin* und *Bürger*) oli keskeinen käsite kuvatessa sitä yksikköä joka toimii ja jota kohtaan toimitaan politiikassa, ja jo vuoden 1980 ohjelmassa kansalaiset mainittiin yhteensä 21 kertaa. Sen sijaan *yksilöt* mainittiin yhteensä kolme kertaa. Toisin kuin aktiivisesti politiikassa ja taloudessa toimiva *kansalainen*, *yksilö* oli passiivinen hahmo joka toimi politiikan seurauksena: esimerkiksi matkustavat yksilöt voisivat kulkea junalla energiasäästön vuoksi, jos politiikkaa kohdennettaisiin oikein.²⁹⁷

Saksassa *kansalaisuus* oli Suomea enemmän yksiselitteisen kansainvälistä alusta saakka. Etniseen taustaan termillä ei viitata, ja Saksan vihreät halusivatkin tarjota kansalaisoikeudet kaikille ulkomaalaisille työntekijöilleen jo vuonna 1980. Näille kansa-kansalaisille (*Mitbürger*) vaadittiin esimerkiksi äänioikeutta heti maahan tultuaan.²⁹⁸ 1993 Saksan vihreät kritisivat, miksi kokoontumisoikeus oli varattu ainoastaan Saksan kansalaisille. Sekä talous että valtio nähtiin uhkana valtion rajoista riippumattomalle maailmankansalaiselle.²⁹⁹ Puhe kansalaisista vain lisääntyi uudelle vuosituhannele tultaessa. Vuoden 2002 ohjelma mainitsi kansalaiset peräti 112:ssa asiayhteydessä (joka 393. sana),³⁰⁰ yleensä ennen kaikkea kansalaisoikeuksista ja suorasta kansalaisedemokratiasta puhuttaessa. Valtion oli tarjottava kansalaisilleen sosiaaliturvaa ilman holhousa, mihin liittyen Saksan vihreät esittelivät myös hieman epämääräiseksi jäävän perustulomallinsa (jonka ilmoitettiin kuitenkin olevan tarveharkintainen, toisin kuin Suomen vihreiden kaavailuissa).³⁰¹ Kansalaisen käsitteen asema jatkui siis samalla tapaa vahvana kuin Suomessakin. On kuitenkin huomattava, että Saksassa kansalaisen velvollisuudet (tai em. ”yhteisvastuu”) eivät korostuneet edes vuonna 1980 läheskään samassa mittakaavassa kuin Suomen vihreiden puheessa. Saksan *kansalaisuuden* perinteinen yksilönoikeuskeskeinen painotus voi vaikuttaa tähän.

²⁹⁶ Vihreän Liiton periaateohjelma 2002, *Kestävä kehitys todeksi*.

²⁹⁷ Das Bundesprogramm Die Grünen 1980, 11.

²⁹⁸ Das Bundesprogramm Die Grünen 1980, 38.

²⁹⁹ ”Staatliche Willkür, wirtschaftliche Übermacht”. Politische Grundsätze Bündnis 90 / Die Grünen 2002, 22-23.

³⁰⁰ Olen laskenut usein käytetyn *Bürgerinnen und Bürger* -termin yhdeksi kerraksi.

³⁰¹ Politische Grundsätze Bündnis 90 / Die Grünen 2002, 64-67, 119-120.

Suomen vihreiden alkuaikojen kuvausta kansalaisuudesta voi selkeästi luonnehtia edelläkuvatun kaltaisena perinteisistä malleista poikkeavana *vihreänä kansalaisuutena*, mutta jatkuiko sama kehitys myös hallitusvuosina? Vuoteen 2002 tultaessa kansalaisuuspuhe oli kansainvälisyyspainotuksen lisäksi hieman siirtynyt velvollisuuksista kohti oikeuksien korostamista: kansalaisella oli mm. oikeus saada tietoa, oikeus palveluihin, ja kansalaisoikeuksien rajoittamista vastustettiin.³⁰² Kenties vielä kuvaavampaa oli vuoden 2002 ohjelmaan ilmestynyt kannanotto siihen, että yksilö toteuttaa kansalaisuuttaan (tai ”äänestää”) myös euroillaan. Tuotteista olisi tällöin saatava tietoja esimerkiksi niiden ympäristövaikutuksista, sillä ”reilujen markkinoiden kannalta” on olennaista, ”että ihminen tietää mitä ostaa”. Kansalainen vaikuttaa siis ympäristöönsä tekemällä yksilöllisiä, vastuullisia kulutuspäätöksiä, kunhan markkinat informoivat häntä riittävän hyvin – tämä ajattelumalli on melko kaukana siitä vuoden 1990 keskustelusta, missä yksilön vapaan kuluttamisen rajoittamista vielä pohdittiin.³⁰³

Lisäksi vihreät määrittivät vuonna 2002 kansalaisoikeudet kansainvälisyysarvojensa mukaisella tavalla, joka korosti käsitteen globaalia, etnisestä taustasta riippumatonta luonnetta: heille ”kansalaisoikeuksien on ensisijaisesti määräytyttävä tosiasiallisen asuinpaikan mukaisesti”.³⁰⁴ Kansalaisuudella oli siis valtion rajat ylittäviä egalitaristisia painotuksia tavalla, mikä eroaa merkittävästi perinteisestä suomalaisesta kansallisuuskäsityksestä. Vuonna 1998 uusi käsite *monikulttuurisuus* oli ilmestynyt tarkoittamaan Vihreälle Liitolle yhtä lailla alkuperäisväestön kuin maahanmuuttajaväestönkin kulttuurien keskinäistä kunnioittamista sekä moniäänisyyttä – tarkoituksena nimenomaan edistää ”demokratiaa ja tasa-arvoa”. Monikulttuurisuus oli siis myös tasa-arvoiseen kansalaisuuteen liittyvä uusi arvo.³⁰⁵ Kontrasti aiempaan keskusteluun oli varsin suuri: vuonna 1990 sorretuista kansoista ja vähemmistökulttuureista puhuttiin pääasiallisesti ulkopoliittisten ongelmien yhteydessä. Vähemmistöjen sekä maahan muuttaneiden oikeudet vaadittiin kyllä silti turvattavaksi täälläkin, ja rikoslakiin vaadittiin niin etnisiin kuin seksuaalivähemmistöihinkin kohdistuvan syrjinnän kieltoa. Seksuaalivähemmistöjen kohdalla vihreät puhuivat nimenomaan omaehtoisesta kulttuurin sekä identiteetin määrittelystä, joka seksuaalivähemmistöille oli suotava.³⁰⁶ Kuvaavaa on kuitenkin, että vuoden 1990 ohjelmassa maahanmuuttajien, pakolaisten ja erilaisten etnisten ryhmien oikeuksia kuvailtiin parilla rivillä. Vuoden 2002 ohjelmassa yksi kolmesta pääotsikosta on nimeltään *Moniarvoisuus lähtökohtana*, monikulttuurisuuden ollessa yksi kantava teema tässä ohjelmassa.

³⁰² Vihreän Liiton periaateohjelma 2002.

³⁰³ Vihreän Liiton periaateohjelma 2002, *Moniarvoisuus lähtökohtana*.

³⁰⁴ Vihreän Liiton periaateohjelma 2002, *Ajattele maailmanlaajuisesti, toimi paikallisesti*.

³⁰⁵ Vihreän Liiton periaateohjelma 2002, *Moniarvoisuus lähtökohtana*.

³⁰⁶ Vihreän Liiton puolueohjelma 1990, 5–6.

Vihreän kansalaisuuden määritelmässä huomio siirtyi siis alkuvaiheen yhteisvastuun korostamisesta kohti kansainvälisillä oikeuksilla varustettua maailmankansalaisuutta. Tämä luonnollisesti muutti merkittävästi yksilön ekologisen vastuun luonnetta: valtiovallan ei vastaavassa määrin odotettu enää puuttuvan kuluttajanoikeuksien rajoittamiseen vuonna 2002, vaan yksilön odotettiin toimivan autonomisesti, kunhan talouselämä toimisi riittävän läpinäkyvästi.

Myös Saksan vihreillä *kansalainen* jatkoi asemaansa keskeisenä toimijana, mutta myös Saksassa muutoksia toimijuudessa oli nähtävissä. Vuoden 2002 ohjelmassa korostui nimittäin toinenkin termi (tosin hieman pienemmässä mittakaavassa) tavalla, joka kertoo paljon Saksan vihreiden muuttuvasta ihmiskäsityksestä. Keskiöön nimittäin nousi *kuluttajan (Verbraucher)* käsite. Aiemmin kuluttajasta ei joko puhuttu lainkaan (kuten vuoden 1993 ohjelmassa), tai jos puhuttiin (kolme kertaa vuoden 1980 ohjelmassa), niin positiiviseksi toimijoiksi kuluttajat eivät yltäneet. He olivat joko toiminnan kohteena, tai sitten heistä puhuttiin negatiivisessa (ts. ympäristöä tuhoavassa) merkityksessä, kuten energian kuluttajina, joille annettiin liikaa myönnytyksiä tariffien kautta.³⁰⁷

Uudella vuosituhanella *kuluttajan* asema oli kuitenkin olennaisesti muuttunut: kuluttajasta oli tullut aktiivinen ja positiivinen toimija, joka mainitaan ohjelmassa 40 kertaa. Usein käsitteeseen liitettiin positiivinen määre, kuten puhuttaessa ”kuluttajan voimasta” (*Verbrauchermacht*), jota tukemalla pystyttäisiin lisäämään lähiruoan tuotantoa. Kuluttajaa haluttiin auttaa tekemään eettisiä kulutusvalintoja lisäämällä myytävien tuotteiden eettisyyden läpinäkyvyyttä. Tämä nähtiin vastuullisen kuluttamisen edellytyksenä, mutta mitä ilmeisimmin vihreät myös uskoivat kuluttajien kykyyn ja haluun tehdä eettisesti vastuullisia valintoja saadessaan riittävästi tietoa tuotteista. ”Vapauskeskeisessä talousjärjestelmässä” yksilö haluttiin nähdä vapaana toimijana reiluilla markkinoilla, ja sen ajatuksen varaan myös kuluttajuusdiskurssi vaikuttaa rakentuneen.³⁰⁸ Vihreää konsumerismia ylipäätään korostettiin reilusti enemmän kuin Suomessa (vaikka, kuten edellä on nähty, vihreä konsumerismi oli mukana myös Suomen keskustelussa). Kuluttajuuden korostaminen kertoo paitsi antroposentrismistä ja yksilön merkityksen lisääntymisestä ja siirtymisestä yhä vahvemmin individualistisia premissejä kohti politiikanteon lähtökohtana, myös korostuneesta uskosta oikealla tavalla säänneltyihin markkinoihin ja niiden kykyyn ratkaista ympäristöongelmia. Siirtymä kohti yksilökeskeisyyttä näkyi vahvana molemmissa, mutta Saksassa yksilöllisen kansalaisen ja kuluttajan rooli kasvoi vielä merkittävämmän kuin Suomessa tutkittavalla ajanjaksolla.

³⁰⁷ Das Bundesprogramm Die Grünen 1980, 11.

³⁰⁸ Politische Grundsätze Bündnis 90 / Die Grünen 2002, 28, 45, 50.

Vihreä kansalaisuus määrittyi nyt paitsi yksilönoikeuksien kautta, ne voitiin arvoliberaalin egalitarismin hengessä nähdä kansalliset rajat ylittävänä ilmiönä: huoli muualta tulleista ja heidän kansalaisoikeuksistaan ilmestyi vihreiden ajatteluun vuosituhannen vaihteessa. Tämäkin kehitys vaikuttaisi yhtäpitävältä sen ihmiskäsitystä koskevan muutoksen kanssa, missä ihmisen rooli ekologisen ympäristönsä rajoittamana toimijana jää tasaisesti vähemmälle huomiolle. Myös näiden kasvavien individualististen painotusten korostuminen vihreässä kansalaisuudessa selittynee ainakin osittain vihreiden kannattajakunnan arvoilla: nuorten aikuisten keskuudessa oli kasvanut usko individualismiin ja markkinoihin, toisaalta myös sitä kautta, että markkinoiden kautta voitiin vaikuttaa poliittisesti esimerkiksi ostopäätöksiä tekemällä. Kehitysmaakahvin ostajan on katsottu ostopäätöksellään kritisoidan epätasa-arvoista liberaalia maailmankauppaa, ja vegaanisen ruoan ostaminen yhdistyy usein yksilön haluun edistää eläinten hyvinvointia ostopäätöksillään. Yksilön kulutusvalinnoista oli siis tullut nuorille politikointia.³⁰⁹ Tämä kuluttamisen korostuminen vaikuttamisen keinona näkyi kaikkialla länsimaissa: ennen 1990-lukua kulutusta pidettiin pitkälti yksityisenä ilmiönä, mutta 1990-luvulta alkaen ensin nuorisokulttuurissa ja sitten (2000-luvun puolella) julkisessa keskustelussa laajemmin levisi uusi käsitys kuluttajuudesta julkisena toimintana, kansalaisvaikuttamisena. Näin kansalaisen ja kuluttajan käsitteet saivat yhteneväisiä merkityksiä: kansalaisuutta toteutettiin kuluttamisen kautta. Yhtenä syynä tälle kehityskaarelle on esitetty, että globalisaation myötä perinteinen kansallisvaltioidonkansalaisuus ei ulottunut ihmisen arkielämän siihen osaan (ja se lienee varsin suuri osa), johon kuluttajuus yllirajaisena ja globaalina ilmiönä kuuluu.³¹⁰

Voi toki kysyä, halusivatko vihreät seurata 1990-luvulla kantaansa muuttavan nuoren äänestäjäkuntansa näkemyksiä tekemällä näitä muutoksia ohjelmiinsa, vai alkoiko vihreisiin liittyä enemmän nuoria aikuisia, jotka toivat nuo arvot mukanaan. Luultavasti kyse on ollut molemmista kehityssuunnista, missä molemmat prosessit ovat myös ruokkineet toisiaan. Tähän viittaisi se, että voimakkaan arvoliberaali vuoden 2002 puolueohjelma oli nuoremman sukupolven vihreiden (tuolloin alle 30-vuotiaiden) kasaama.³¹¹ Vihreä Lanka –lehdessä tuotiin esiin, kuinka ohjelmaluonnoksen korostuneen arvoliberaalit linjaukset jopa maltillistuiivat vuoden 2002 puoluekokouksessa, missä käsiteltiin peräti 250 muutosehdotusta ohjelmaan.³¹² Uuden sukupolven mukaantulo puolueeseen näyttäisi siis aiheuttaneen jonkinasteisen murroksen puolueen sisällä. Vaikka tämä tutkimus ei käsittele vuoden 2002 jälkeistä aikaa, on syytä tuoda esiin, että Vihreän

³⁰⁹ Hellsten & Martikainen 2001, 86-90.

³¹⁰ Soper & Trentmann 2008, 1-2, 13-14.

³¹¹ Tontti 2007, 228.

³¹² Vihreä Lanka 19.4.2002, 6.

Langan uutisoinnin mukaan vuonna 2006 arvoliberaalius sekä siihen liitetyt feminismin, monikulttuurisuuden ja vähemmistöjen oikeuksien teemat tulisivat nousemaan vihreiden keskeisimmäksi teemaksi – ohi esimerkiksi kestävän kehityksen teemojen.³¹³ Näiden teemojen nousua voi osaltaan selittää myös vuotuisten maahanmuuttajien määrän tasainen kasvu. Vuonna 2004 vuosittaisten maahanmuuttajien määrä ylitti ensimmäistä kertaa 20 000:n rajan.³¹⁴

Monet näistä Suomen vihreille uusista painotuksista olivat Saksan vihreillä mukana jo aiemmin. ”Monikulttuurinen demokratia” ja ”monikulttuurinen yhteiskunta” (*multikulturellen Demokratie, Gesellschaft*) ilmestyivät keskeisinä käsitteinä Saksan vihreiden puolueohjelmaan tosin vasta vuonna 2002.³¹⁵ Kuitenkin jo vuonna 1980 vihreät kuvailivat puolueohjelmassaan erilaisten kulttuurien ymmärtämisen ja hyväksymisen tärkeyttä osana hyvinvoivaa kulttuurielämää, mikä laajentaa kulttuurin määritelmän käsittämään yksilöille kuuluvia toiminnan ja olemisen tapoja (perinteisen taide- ja tiede-elämän kuvailun sijaan).³¹⁶ Saksan vihreiden aatehistoriaa tutkineen Silke Menden mukaan Saksan vihreät lanseerasivat ”monikulttuurinen yhteiskunta” (*multikulturellen Gesellschaft*) –käsitteen käyttöönsä poliittiseen keskusteluun itse asiassa jo 1980-luvun alussa, vaikkei se puolueohjelmissa vielä näkynytäkään. Käsitteellä oli paitsi puolueidentiteettiä rakentava, myös yhteiskuntaa polarisoiva vaikutus Saksassa jo tuolloin. Monikulttuurisuus-käsitteen avulla ulkomaalaisten vähemmistöjen oikeuksia voitiin ajaa periaatteellisella tasolla (eikä vain yksittäisen kansanryhmän yksittäisenä ongelmana), mutta samalla se herätti paljon periaatteellista vastustusta: konservatiivipiireille käsite antoi selkeän ja helpon vastustettavan kohteen.³¹⁷ Silke Mende antaa virheellisesti ymmärtää, että käsite olisi saksalaista alkuperää. Poliittisena terminä *monikulttuurisuus* (*multiculturalism, multiculturalisme*) on ollut käytössä 1960-luvun lopusta saakka Kanadassa, jolloin kanadalaista kaksikielisyyttä ja –kulttuurisuutta pohtiva komissio lanseerasi termin käyttöönsä poliittisena tavoitteena eri etnisten ryhmien tukemiseksi. Käsite levisi sieltä muutamassa vuodessa ympäri maailman, ensimmäisten joukossa mm. Australiaan ja Neuvostoliittoon. Käsite oli siis 1980-luvun alkuun tultaessa jo varsin yleinen.³¹⁸

³¹³ Vihreä Lanka 26.5.2006, 14-16.

³¹⁴ Suomen virallinen tilasto (SVT): Muuttoliike [verkkojulkaisu] 2014. Vertailun vuoksi sanottakoon, että vuodesta 2013 alkaen 30 000 vuosittaisen maahanmuuttajan raja on ylittynyt joka vuosi. Nettomaahanmuuton tahti on siis jatkanut kiihtymistään uudella vuosituhannella.

³¹⁵ Grundsatzprogramm von Bündnis 90 / Die Grünen 2002, 13.

³¹⁶ Das Bundesprogramm die Grünen 1980, 37, 42.

³¹⁷ Mende 2012, 123.

³¹⁸ Mielenkiintoisesti Kanadan etniset ryhmät (ukrainalaisten johdolla) ajoivat monikulttuurisuutta alun perin myös *monikielisyyden* (*multilingual*) periaatteen kautta, mutta tämä tavoite torjuttiin kielipoliittisista syistä: monikulttuurisuus-käsitteen lanseeraamisessa poliittiseen käyttöön oli siis kyse vähemmistöjen aseman ja kulttuurien

Saksassa monikulttuurinen liberaali kansainvälisyys oli siis läsnä osana vihreää kansalaisuutta jo 1980-luvulla. Vähemmistöjen ja ulkomaalaisten oikeuksia painottava kansalaisoikeuksien laajentamisen teema olikin ollut esillä vihreää liikettä edeltäneen nuorisokulttuurin keskuudessa jo 1960-luvulta alkaen. Tämä linja korostui Saksan vihreiden ajattelussa 1980-luvun kuluessa maahanmuuttokysymysten noustessa keskeisesti tapetille turkkilaisten maahanmuuton lisääntyessä voimakkaasti Saksassa. Vuosituhannen vaihteen hallituskauden tavoite, kaksoiskansalaisuus maassa asuville ulkomaalaisille, oli vihreiden tavoitteena jo 1980-luvun lopulla. Tähän tavoitteeseen kuului julistus valtioiden rajoista riippumattomasta asumisoikeudesta peruuttamattomana ihmisoikeutena, jonka vihreät ottivat asialistalleen vuonna 1989. Tämä tavoite läpäisi puoluekokouksen todella täpärästi, joten yksiselitteistä kannatusta tälle kansalaisuuden laajentamiselle ei Saksan vihreiden keskuudessa vielä tuolloin kuitenkaan ollut. Päätöstä syytettiin puolueen sisältä käsin vaikeiden asioiden yli-yksinkertaistamisesta ideologisista perusteista. Sitten vihreät on kuitenkin opittu näkemään Saksassa (ja oletettavasti Suomessakin) juuri vastaavien arvoliberaalien arvojen ja globaalien egalitarismin kannattajina lähes yksiselitteisesti.³¹⁹

Suomeen tämä maailmanlaajuisesti jo varsin yleinen käsite ja puhetapa näyttää levinneen 1980- ja 1990-lukujen taitteen paikkeilla, vaikka Vihreän Liiton puolueohjelmaan monikulttuurisuus ilmestyi jopa muutama vuosi ennen Saksan sisarpuoluetta. Voi olla, että Saksan maahanmuuttopoliittinen tilanne vaikutti kannanottojen eroavaisuuksiin: siinä missä turkkilaistaustainen suuri maahanmuuttoaalto ilmaantui Saksaan jo 1970-luvulla, niin Suomeen ilmiö rantautui vastaavassa mittakaavassa vasta myöhemmin, joten myös tarve laajemmalle monikulttuurisuuskeskustelulle oletettavasti rantautui tänne vasta myöhempänä ajankohtana. Tilastokeskuksen väestötiedoista käy ilmi, että lukuun ottamatta muutamia poikkeusvuosi (kuten vuotta 1991) maahanmuuttajien määrä pysyi n. 10 000 vuosittaisen maahanmuuttajan pinnassa aina 2000-luvun taitteeseen asti, jolloin maahanmuuttajien vuosittainen määrä alkoi kasvaa nopeaa tahtia.³²⁰

Kaiken kaikkiaan Suomessa näkyy siis selkeä kehitys velvollisuuspainotteisen *vihreän kansalaisuuden* liukumisesta kohti oikeuspainotteista liberaalia kansalaisuuskäsitettä, missä kansalaisoikeudet haluttiin laajentaa koskemaan asuinpaikan mukaan määräytyen myös muualta tulleita yksilöitä sekä kulttuureita. Tämä kehitys näkyi sekä Saksan että Suomen vihreiden ajattelun kehityksessä, mutta vielä korostuneemmin Suomessa: Saksassa liberaali oikeuspainotteinen ajattelu

turvaamisesta, mutta nimenomaan kansallisten kielten tarjoamassa kontekstissa. Ks. Zeytinoglu 2010, 480; Wayland 1997, 46-47.

³¹⁹ Mende 2012, 297-302.

³²⁰ Suomen virallinen tilasto (SVT): Muuttoliike [verkkojulkaisu] 2014.

sen sijaan oli alusta saakka suuremmissa roolissa kuin Suomessa, mahdollisesti koska Saksan poliittinen tilanne oli erilainen.

Vihreään kansalaisuuteen kuului myös itseohjautuvuuden (*selbstämning*) tai – suomalaista käsitettä käyttäkseni – *omaehtoisuuden* teema. Vihreän kansalaisen tuli olla aktiivinen omaan elämäänsä vaikuttava toimija.³²¹ Kaikissa puolueohjelmissaan Suomen Vihreä Liitto korosti ruohonjuuritason kansalaisliikkeitä demokratian perusedellytyksenä – edustuksellisen demokratian tehtävä taas oli käydä vuoropuhelua kansalaisyhteiskunnan kanssa.³²² Vuoden 2002 ohjelmassa jopa väkivallaton kansalaistottelemattomuus katsottiin hyväksyttäväksi vaikuttamisen keinoksi.³²³ Saksan vihreitä tutkineen Poguntken mukaan vihreään kansalaisuuteen kuuluu myös poliittisen ja taloudellisen itseohjautuvuuden ideaali – eli ajatus siitä, että yksilö ei ole sen enempää valtion kuin suuryritystenkään kontrollissa. Poguntke kuvailee, kuinka vihreällä kansalaisella tuli olla oikeus määrätä tuottajina mitä tuottaa ja kuluttajana mitä kuluttaa; valtion lisäksi kuitenkin myös suuryritysten valta kansalaisiin nähden oli tuomittavaa (kun taas perinteinen angloamerikkalainen liberalismi, jota Saksassa on edustanut mm. liberaalipuolue FDP, on usein nähnyt yksilöoikeuksien toteutuvan juuri vapaan yritystoiminnan kautta).³²⁴ Huomattavaa on, että Suomessa tämä itseohjautuvuus (tai ”oman elämänsä sankarius” vuoden 1994 puolueohjelman dramaattisempaa ilmausta mukaillen³²⁵) liikkuu ennen kaikkea poliittisen sekä ihmisen omaan lähiympäristöön vaikuttavan ruohonjuuritason toiminnan piirissä, eikä niinkään esimerkiksi talouselämässä. Tuotannosta ja kulutuksesta puhuttaessa kansalaisten vaikutusmahdollisuudet mainittiin vain ohimennen. Tosin työelämässä kansalaisen mahdollisuuksia vaikuttaa omaan elämäänsä tuli lisätä esimerkiksi perustulon avulla, jolloin kantaaottava osallistumattomuus ekologisesti tai eettisesti haitalliseen työhön mahdollistuisi kansalaisille.³²⁶ Myös perustulo oli mukana edelleen vuonna 2002 ”omaehtoisen” elämän edellytyksenä.³²⁷

Saksassa tämä itseohjautuvuus näkyi vielä Suomea selkeämmin. Kansalaisoikeuskysymyksissä vihreät asettivat kansalaisoikeudet vastakkain sekä yritysvetoisen markkinatalouden (joka edusti ”kynänpäiden vapautta”) että vahvan valtiovallan kanssa.³²⁸ Edelleen pelkkä suoran demokratian hyväksyminen ei riittänyt, vaan valtiovallan tehtäväksi tuli aktiivisesti myös tukea sitä.

³²¹ Heater 1999, 28-29, 32-33.

³²² Vihreän Liiton puolueohjelma 1990, 4, 6; 1994, 4, 6; .

³²³ Vihreän Liiton periaateohjelma 2002, *Moniarvoisuus lähtökohtana*.

³²⁴ Poguntke 1993, 111-117.

³²⁵ Vihreän Liiton puolueohjelma 1994, 4.

³²⁶ Vihreän Liiton puolueohjelma 1990, 4.

³²⁷ Vihreän Liiton periaateohjelma 2002, *Kestävä kehitys todeksi*.

³²⁸ ”Marktfreiheit, die Freiheit des Ellenbogens.” Grundsatzprogramm von Bündnis 90 / Die Grünen 2002, 11, 125.

Kansalaisoikeuksien käsite toistui myös ja tarkoitti varsin laajaa oikeuksien kirjoa, vuonna 2002 Saksan vihreät laskivat siihen mukaan mm. oikeuden tietoverkkoihin pääsyyn.³²⁹

Kansalaisuuteen liitetty keskeinen käsite oli Saksan vihreillä lisäksi itsemääräämisoikeus (*Selbstemmung*). ”Vapauskeskeinen talousjärjestelmä” ei ohjelman mukaan saanut tarkoittaa taloudellisen vallan kasautumista harvojen käsiin, omistajuuden ylipäättään tuli olla reilu ja mahdollista laajemmille kansanryhmille, ja myös yritysten työntekijöillä tuli olla vaikutusmahdollisuuksia liiketoimintaan. Tämän kansalaisuuden, jossa korostui (toisin kuin Suomessa) myös taloudellinen aktiivisuus, tuli tarkoittaa myös hajautettua energiantuotantoa. Tällöin energian tuotanto siirtyisi pois pääomaintensiivisestä ydinvoimasta takaisin kansalaisten pariin. Tämä (vaikka jääkin ohjelmassa äänen lausumatta) tietenkin tarkoittaisi valtion tukijärjestelmän kontrollin kautta sellaisen yritystoiminnan tukemista, jolla ei olisi suurpääomaa takanaan. Tämä lähtökohta nousi keskeiseksi premissiksi muun muassa ydinvoiman ja myös muiden pääomaintensiivisten energiantuotantomuotojen vastustamiselle: desentralisoitu energiantuotantojärjestelmä nähtiin kansalaisten kannalta turvallisemmaksi vaihtoehdoksi.³³⁰ Vaikka tämä diskurssi korostui vuoden 2002 ohjelmassa, se oli mukana jo vuonna 1980: tällöin tuotannon desentralisointia vaadittiin, jotta pienet kansalaisten tuotantolaitokset pärjäisivät markkinoilla ja suuremmat talouseliitin edustajat eivät voisi sanella markkinoiden ehtoja. Kansalaiset ja heidän oikeutensa asetettiin siis alusta saakka vastakkain keskitetyn talouselämän ja – eliitin kanssa.³³¹

Vihreään kansalaisuuteen kuuluva itsemääräämisoikeus laajeni siis Saksassa ruohonjuuritason poliittisista oikeuksista myös talous- ja tuotantoelämään, ja tähän nojaten Saksan vihreät argumentoivat Suomeen nähden varsin toisella tavalla myös omaa ydinvoimavastaisuuttaan: ydinvoima (pääomaintensiivisenä tuotantomuotona) tarkoitti keskitettyjen tuotantolaitosten monopolia energiantuotannossa, ja oli siksi uhka demokratialle ja kansalaisvapauksille.³³² Missään muualla kuin Saksassa ydinvoimavastaisuus ei ollut yhtä lailla yhdistetty käsitykseen autonomisesta, vapaasta ja itseohjautuvasta kansalaisesta. Ydinvoimakeskustelu nousi ylipäättään suureksi teemaksi juuri Saksassa, jopa siinä määrin että ydinvoiman puolesta lobbaava teollisuus leimasi ydinvoimavastaisuuden puhtaasti saksalaiseksi ilmiöksi. Väite oli Radkaun mukaan väärä, mutta Saksassa ydinvoimavastaisuus nousi vahvemmin kuin yhdessäkään muussa maassa: vihreä liike nousi Saksassa pitkälti ydinvoimavastaisen liikkeen yhdistäessä erilaiset uuden

³²⁹ Grundsatzprogramm von Bündnis 90 / Die Grünen 2002, 108.

³³⁰ Grundsatzprogramm von Bündnis 90 / Die Grünen 2002, 31, 45-48.

³³¹ Das Bundesprogramm die Grünen 1980, 7.

³³² Das Bundesprogramm die Grünen 1980, 10.

nuorisokulttuurin edustajat, ja mielenosoitukset ydinvoimaa vastaan keräsivät jopa 120 000 osallistujaa. SPD:n irtaantuminen ydinvoimamyönteisyydestä Tšernobylin jälkeen oli osaltaan vaikuttamassa *Die Grünenin* putoamiseen koko valtiopäiviltä vuoden 1990 vaaleissa.³³³

Myös Silke Mende esittää, että ydinvoima nähtiin Saksassa ja eritoten vihreiden toimesta kysymyksenä valtion ja kansalaisen suhteesta: valtio oli vihreille suuri ”mega-laite” (*unkontrollierbare Megamaschine*) joka pyrki rajoittamaan kansalaisiaan, ja yksi rajoittamisen muoto vihreiden silmissä oli ydinvoimamyönteinen keskitetty energiapolitiikka.³³⁴ Saksan ydinvoimakeskustelua tutkineen Miina Kaarkosken mukaan ydinvoimakeskustelu kiihtyi Saksassa 1990-luvun puolivälissä. Tuolloin laajoihin ydinjättekuljetusten vastaisiin protesteihin reagoitiin poliisivalvonnalla, mikä sai vihreät tuomaan myös parlamenttikeskusteluissa esiin, kuinka ydinvoiman käyttö voisi ajaa valtion käyttämään äärimmäistä voimaa kansalaisiaan vastaan ja vetäytymään demokratian periaatteista. Debatti paljasti myös kilpailevat käsitykset siitä, mitä demokratian periaatteisiin kuului: vihreille kyse oli oikeudesta ruohonjuuritason vaikuttamiseen, esimerkiksi konservatiiviset kristillisdemokraatit taas vetosivat legalistiseen enemmistöparlamentarismiin demokratian pohjana.³³⁵ Vihreille ydinvoimasta ja sen vastustamisesta näytti tulleen symboli kansalaisten oikeudelle ruohonjuuritason vaikuttamiseen, ja myös oikeuteen vaikuttaa itse energiantuotantoon desentralisoidussa taloudessa. Kysymys nähtiin samalla osana laajempaa turvallisuuskeskustelua: jo 1970-luvulla ”atomivaltion” pelättiin seuraavan poliisivaltion ja SS-valtion teemaa sellaisen valtiovallan muotona, jossa kansalaisoikeuksia on jouduttu supistamaan keskitetyn valtiovallan ja/tai talouselämän vuoksi.³³⁶ Tämä *Atomstaat*in pelko mainitaan myös Die Grünen vuoden 1980 puolueohjelmassa seurauksena rajattoman kasvun tavoitteesta rajallisessa maailmassa.³³⁷ Kaarkosken mukaan nämä perusteet näkyivät vahvasti myös 1990-luvun parlamenttikeskusteluissa, jotka edelsivät ydinvoimasta luopumispäätöstä Saksassa.³³⁸

Tuotantoyksikköjen hajauttamisen tavoitetta Suomen vihreät eivät ole listanneet tavoitteisiinsa. Tämä on yllättävää, sillä sitä voinee pitää varsin keskeisenä ydinvoimavastaisuuden kriteerinä globaalissa mittakaavassa. Suomessa ydinvoimaa vastustettiin vuonna 1990 talouskasvua vastustavin perustein,³³⁹ vuonna 2002 (jolloin talouskasvuvastaisuudesta oltiin jo luovuttu) sitä vastustettiin kertomatta sen tarkemmin syytä vastustukselle – ydinvoiman vain todettiin olevan

³³³ Radkau 2011, 211; Rüdiger 2002, 78-82.

³³⁴ Mende 2012, 295.

³³⁵ Kaarkoski 2016, 148, 154.

³³⁶ Jung 1995, 644.

³³⁷ Das Bundesprogramm die Grünen 1980, 4.

³³⁸ Kaarkoski 2016, 173-176.

³³⁹ Vihreän Liiton puolueohjelma 1990, 3.

vanhanaikaista.³⁴⁰ Saksassa sen sijaan on vihreillä (mutta myöhemmin myös esimerkiksi sosiaalidemokraateilla) ollut ydinvoimavastaisuudessa mukana *Bürgerenergi*-tavoite: tämän seurauksena kansalaisyhteiskunnan rooli on Saksassa energiantuotannossa merkittävästi suurempi kuin Suomessa, ja noin 50 prosenttia uusiutuvista energiamuodoista on yksittäisten kansalaisten tai kansalaisjärjestöjen hallinnassa. Tämä on johtanut ydinvoima- ja hiilipohjaisesta tuotannosta laajaan tuuliturbiinien kehittämiseen. Kysymys kansalaisten asemasta energiantuotannossa on osoittautunut yllättävänkin merkittäväksi. Ratinen & Lund esittävät nimittäin empiiristä näyttöä, jonka mukaan³⁴¹ juuri lisääntyvä kansalaisosallistuminen energiantuotannossa (viitaten juuri edellämainittuun *Bürgerenergiin*) on syynä tähän kehitykseen Saksassa. Suomessa vastaavaa kehitystä ei olla nähty – Suomessa kun keskitetyssä energiantuotannossa ei olla nähty vastaavanlaisia ongelmia, eikä keskitetyillä energiantuottajilla (eli niillä neljällä suuryrityksellä jotka Suomessa energiaa tuottavat) ole intressejä kalliisiin uusiutuviin energiamuotoihin kohdistuviin investointeihin. Saksassa taustalla on myös ollut juuri Schröderin hallituksen aikaan tehty periaatepäätös ydinvoiman asteittaisesta alasajosta, mikä Rüdigin mukaan on yksi Saksan vihreiden suurista onnistumisista, ja sen korvaamisesta uusiutuvilla energiamuodoilla. Uusiutuvien energiamuotojen tuotanto on tämän jälkeen myös ollut moninkertaisesti Suomen vastaavaa kehitystä nopeampaa kansalaisyhteiskunnan mukaan ottamisen seurauksena.³⁴² Kenties juuri tästä syystä Saksan vihreät painottivat lisääntyneen kansalaisosallistumisen olevan myös osa ympäristöstävällistä kestävästä kehityksestä.³⁴³

Vaikka siis *vihreän kansalaisen* käsite muotoutui molempien valtioiden vihreissä puolueissa samankaltaiseksi, valtiokohtaiset erot käsityksissä kansalaisen sekä valtion roolista vaikuttivat merkittävästi eroihin kansalaisuuden käsitteellistämässä. Aiheeseen vaikuttavat toki muutkin poliittiset ja taloudelliset tekijät ja toimijat kuin vihreiden kansalaisuuskäsitys, mutta kansalaisuuskäsitys antaa silti osviittaa siitä suunnasta mitä kohti energiapolitiikkaa on haluttu kehittää. Kansalaisenergia on siis nähty Saksassa paitsi ympäristö-, myös demokratiakysymyksenä, ja tätä kansalaisenergiakeskustelua myös Saksan vihreät pyrkivät edistämään. Kansalaisten oikeus tuotannolliseen itseohjautuvuuteen (ja siitä juontuvaan tuotannon desentralisointiin) toimi heille keskeisenä premissinä sille, miksi uusiutuvia energiamuotoja on tuettava ja esimerkiksi ydinvoimaa vastustettava. Suomessa vihreän kansalaisuuden tavoitteita ei viety näin pitkälle, sillä kansalaisen autonomian tukeminen rajoittui pitkälti poliittisen ruohonjuuritason toiminnan ja sen tukemisen

³⁴⁰ Vihreän Liiton periaateohjelma 2002, *Kestävä kehitys todeksi*.

³⁴¹ Ratinen & Lund 2015, 137-138.

³⁴² Salo 2015, 48-49, 126-131; Rüdig 2002, 93-99.

³⁴³ Grundsatzprogramm von Bündnis 90 / Die Grünen 2002, 129.

piiriin. Kansallisia eroavaisuuksia voi osaltaan selittää esimerkiksi Saksan jo aiemmin mainittu taloudellisia oikeuksia painottava käsitys kansalaisuudesta.³⁴⁴

Entä miten tämän itseohjautuvan desentralisoidussa taloudessa elävän kansalaisen ideaalin voi hahmottaa ihmiskäsityksen kannalta? Saksan vihreiden desentralisoidun talousjärjestelmän tavoitteet pohjaavat voimakkaasti ”vihreän radikalismiin” holismia painottavaan diskurssiin: Martellin mukaan desentralisoimisen tavoite vihreässä ajattelussa on ollut alueellisen yhteisöllisyyden lisääminen luonnon asettamien rajoitteiden puitteissa (tavoitteena siis ehkäistä esimerkiksi jatkuvaa luontoa kuormittavaa matkustamista).³⁴⁵ Dryzek vuorostaan esittää, että tällaisen desentralisaatiota painottavan vihreän ajattelun muodon ensisijainen tavoite on ”bioregionaalisen tietoisuuden” herättäminen, ts. yksilön ymmärryksen synnyttäminen omasta ekosysteemistä ja siihen kuulumisesta - kapitalistisen talouden harjoittaman alueellisen identiteetin purkamisen sijaan.³⁴⁶ Martell huomauttaakin, että desentralisaatio itsessään ei suoraan toimi ongelmanratkaisun keinona ympäristöongelmiin. Päinvastoin, monet ympäristöongelmat vaativat keskitettyä koordinaatiota, jos tavoitteena olisi vain ongelmanratkaisu.³⁴⁷

Ekologisen modernisaation kannalta desentralisaatio ei välttämättä siis vaikuta järkevältä lähestymistavalta, mutta holistisessa vihreässä ajattelussa vaikuttaa usein olevan kyse laajemmasta bioregionaalisen luontoa kunnioittavan ajattelutavan kehittämisestä ympäristöongelmien ratkaisun keinona. Mielenkiintoista onkin, että holistisen ajattelun tästä puolesta Saksan vihreät eivät olleet luopuneet vuoteen 2002 tullessa, vaikka individualistiset kannanotot olivat muilla osa-alueilla valloittaneet puolueohjelman. Myös Suomessa puhe kansalaisen oikeudesta osallistua poliittiseen elämään oli läsnä koko tutkittavana ajanjaksona, mutta Suomessa käytännön sovellukseen ei kuulunut vastaavaa autonomisen tuotannon tai desentralisoidun talouden korostamista, eikä esimerkiksi ydinvoimaa nähty ongelmana samasta kansalaisuuteen ja kansalaisoikeuksiin liitetystä syistä.

Kysymys kuluttajuudesta, tuottajan asemasta ja kansalaisuudesta kulkevat siis käsi kädessä Suomen ja Saksan vihreiden ohjelmissa, ja tässä vaikuttaa olevan kyse velvollisuus-pohjaisen *vihreän kansalaisuuden* liukumisesta kohti kuluttamisen kautta vaikuttavaa kansalaisuutta. Vihreään kansalaisuuteen on kuulunut myös itseohjautuvuuden ideaali, mikä korosti niin poliittista ruohonjuuritason toimintaa kuin (varsinkin Saksassa) tuotannon ja kulutuksen riippumattomuutta.

³⁴⁴ Stenius 2003, 322.

³⁴⁵ Martell 1995, 52.

³⁴⁶ Dryzek 2005, 188-189.

³⁴⁷ Martell 1995, 52-56. Esimerkkinä keskitetyn ohjauksen tarpeellisuudesta Martell mainitsee haposateet, joiden pysäyttäminen vaatii valtioiden välistä regulaatiota.

Vaikuttaa todennäköiseltä, että Suomen ruohonjuuritason kansalaistoiminnan painotuksessa on otettu ylijärjaisia vaikutteita Saksasta: esimerkiksi angloamerikkalaisessa traditiossa, mistä ympäristöajattelu lähti leviämään globaalisti muualle 1970-luvun alussa, tällaista ruohonjuuritason kansalaisuutta ei nähty merkittävänä kansalaisuuskeskustelun kannalta. Saksassa se sen sijaan nähtiin.³⁴⁸ Kuitenkaan kansalaista ei Suomessa nähty (kenties työmarkkinoilla toimimista lukuun ottamatta) samalla tapaa aktiivisena talouteen osallistujana ja varsinkaan autonomisena *tuottajana* kuin Saksassa, kuten ydinvoima- ja energiakeskustelu paljastaa, vaikka politiikassa ruohonjuuritason toiminta korostuikin. Kenties Suomen linja onkin ollut sekoitus amerikkalaista survivalistisesta diskurssista nousevaa passiivisemmän toimijan korostamista³⁴⁹ ja saksalaista itseohjautuvan kansalaisen ideaalia. Valtiokohtaiset diskurssierot lienevät näissä kehityskaarissa taustalla: Saksassa kysymys ydinenergian ja kansalaisuuden suhteesta oli ollut tapetilla jo kauan ennen vihreiden organisoitumista puolueeksi, kuten edellä on nähty. Kansalaisen käsitteenkin tausta oli Saksassa historiallisesti viitannut itsenäiseen taloudelliseen toimijaan, mikä lienee näkynyt käsitteen käytön kansallisissa eroissa.³⁵⁰ Myös vihreiden taustaryhmät Saksassa olivat voimakkaan ydinvoimavastaisia alusta saakka.³⁵¹

³⁴⁸ Radkau 2011, 140-143.

³⁴⁹ Survivalistisessa diskurssissa, joka oli voimissaan angloamerikkalaisessa maailmassa 1970-luvulla, painotettiin ympäristöongelmien ratkaisemista ylhäältä käsin mieluummin kuin ihmisten oman autonomisen toiminnan kautta. Ks. Dryzek 2005.

³⁵⁰ Stenius 2003, 322.

³⁵¹ Poguntke 1993, 3.

5. Vihreiden puolueiden maltillistumisprosessin vertailu

Puolueohjelmia tarkastelemalla on mahdollista luoda suhteellisen selkeä kuva niistä muutoksista, joita vihreiden puolueiden ihmiskäsityksissä tapahtui vuosina 1980-2002. Ihmiskäsitysten positiota ja muutosta luvussa 1.3. esitellyssä nelikentässä voi hahmottaa seuraavasti.

Vielä 1980-luvulla sekä Suomen että Saksan vihreät tekivät selkeän holistisesta lähtökohdasta lähteviä kannanottoja: ihmisen tuli ymmärtää olevansa vuorovaikutuksessa luonnon (sekä muun yhteiskunnan) kanssa, ja liika reguloimaton taloudellinen vapaus aiheutti sosiaalisia sekä ympäristön hyvinvointiin liittyviä ongelmia. Länsimainen maailmankuva ja ihmiskäsitys sai osakseen avointa kritiikkiä: puhuttiin ”herruusajattelun” ja ”hierarkisen kilpailuajattelun” kritiikistä. Saksan vihreät eivät kylläkään menneet holistisissa kannanotoissaan yhtä pitkälle kuin Suomen sisarpuolueensa, sillä esimerkiksi kuluttajan asemaa ja oikeuksia varottiin kyseenalaistamasta. Siinä missä Suomen vihreät voi edellä osoitetun perusteella luokitella selkeästi holistiselle akselille (tosin ei aivan sen ääripäähän – syväekologinen vihreistä irtaantunut Ekologinen puolue meni siinä suhteessa vielä pidemmälle), niin Saksan vihreät näyttivät hakevan kompromissia vihreän radikalismien sekä maltillisemmän individualistisen ajatusmaailman välillä.

Vuosituhanneen vaihteen hallitusaika merkitsi molemmilla puolueilla suhteellisen nopeatahtista aatteellista muutosta, siirtymää Suomessa kohti *kestävää kehitystä* ja Saksassa kohti *ekologista modernismia*. Varsinkin Suomessa tämä muutos vaikuttaa käynnistyneen vuoden 1991 voitokkaiden eduskuntavaalien jälkeen, jolloin keskustelu maltillistumistarpeista käynnistyi ensin puolueen sisäisenä debattina. Vaikkei ihmiskäsitys tällöin liikkunutkaan individualistisen akselin ääripäähän (sieltä voisimme löytää esimerkiksi *homo economicukseen* uskovat ekonomiset rationalistit), olivat poliittiset kannanotot jo selkeästi individualistisesta perinteestä nousevia vuoteen 2002 tultaessa. Länsimaisen maailmankuvan kritiikki oli kadonnut, kannanotot taloudellisen vapauden rajoittamiseksi olivat lieventyneet merkittävästi, ja ympäristöongelmien ratkaisu löytyi nyt nykyisen järjestelmän ja maailmankuvan sisältä. Ympäristöystävällisyydestä tuli kilpailuvaltti, joka kannatti huomioida tuotannossa, ja esimerkiksi vapaat kuluttajat voisivat nyt yksilöinä ”äänestää euroillaan” ympäristön tilan parantamiseksi, kuten Suomen vihreät ehdottivat. Saksalaiset taas puhuivat ”kuluttajan voimasta” ympäristöongelmien ratkaisukeinona – yksilöllisestä kuluttajasta oli tullut uusi toimija ympäristöajattelussa (kansalaisen ohessa ja sijaan). Saksassa tämä kuluttajuusdiskurssi vietiin vielä pidemmälle, toisaalta Saksassa korostettiin myös joitakin holistisia painotuksia – esimerkiksi desentralisoidun talouden ideaalin kautta – enemmän

kuin Suomessa. Kokonaisuudessaan puolueiden voi kuitenkin sanoa edustavan jotakuinkin samaa ihmiskäsitystä 2000-luvulle tultaessa.

Vihreä kansalaisuuden käsite lähti Suomessa liikkeelle velvollisuuksista varsinkin ekologista ympäristöä kohtaan, tosin sosiaalivihreän ajattelun hengessä myös oikeuksia korostettiin ihmisyhteisöjen sisällä. Myös ekologisessa viitekehyksessä oikeudet nousivat ajan kanssa keskeisemmäksi elementiksi, vieden vihreitä tässäkin suhteessa kohti perinteisempää liberaalin individualismin traditiota. Saksan osalta position arviointi on kompleksisempää. Saksan vihreiden taustoja kartoittanut Poguntke esittää, että huolimatta ”holistista ajattelua” painottavasta retoriikasta heidän suhtautumisensa juuri kansalaisuuskytymykseen oli alusta saakka pohjimmiltaan yksilökeskeinen – joskaan tämä ei näkynyt liberaalin mallin mukaisesti vapaan suuryrityskeskeisen massatuotannon vaan vapaan yksilökohtaisen tuottamisen ja kuluttamisen kautta.³⁵²

Poguntke on osittain oikeassa, mutta nähdäkseni hän vetää johtopäätöksensä Saksan vihreiden individualismista liian pitkälle, kun puhutaan Saksan vihreiden alkuaikojen ajattelusta. Esimerkiksi Saksan vihreiden kovaan ääneen vaatima ympäristöregulaatio, tuotannon rajoitukset ja mainonnan kieltä tarkoittavat väistämättä lisääntyneitä valtion kontrollia yksilön yli, suhtautuminen yksilölliseen vapauteen oli siis vähintäänkin ambivalentti. Poguntken analyysi koskee ennen kaikkea Saksan vihreitä, ja Saksassa puolueen ideologia oli alusta saakka tosiaan ollut vähemmän ristiriidassa perinteisemmän individualistisen lähtökohdan kanssa; se näytti pikemminkin kompromissilta holistisen ja individualistisen lähestymistavan välillä, pyrkien ekologisten painotusten ohessa myös suojelemaan kuluttajan oikeuksia ja tuomaan kansalaisen vahvan toimijuuden talouden piiriin. Toisaalta tähän kompromissihakuisuuteen kuului myös vahva yksilöihin ja yrityksiin kohdistuva holististen velvollisuuksien vaatimus. Esimerkiksi suora tavoite mainonnan rajoittamiseksi sekä vaikkapa sähkölämmityksen täyskielto ovat nähdäkseni jonkinasteisessa ristiriidassa yksilön vapautta painottavan ideaalin kanssa.³⁵³ Myös desentralisoitu talousjärjestelmä edusti pikemmin holistista kuin individualistista lähtökohtaa, kuten edellä on nähty, ja ajattelunsa tästä puolueesta *Die Grüne* ei luopunut hallituskaudellaankaan, vaikka muuten heidän ajattelunsa maltillistui merkittävästi. Tästä kompromissihakuisuudesta johtuen alkuaikojen *Die Grüne* täytynee joka tapauksessa sijoittaa nelikentässä lähemmäs holismin ja individualismin rajapintaa kuin Suomen Vihreä Liitto.

³⁵² Poguntke 1993, 111-117.

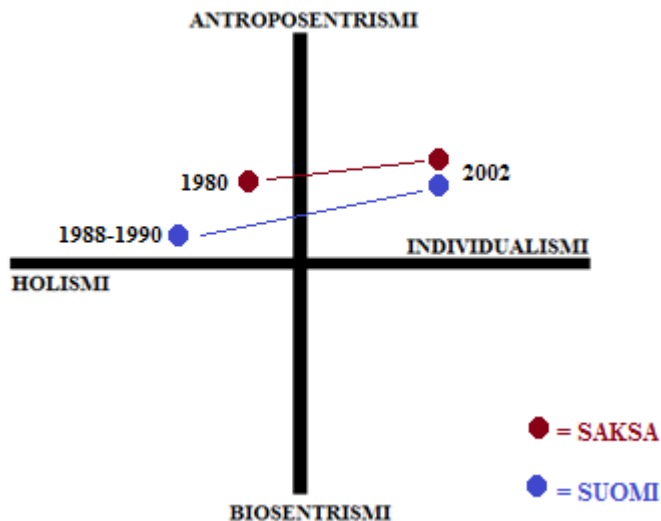
³⁵³ Das Bundesprogramm die Grünen 1980, 11.

Antroposentriset kannanotot tosin lisääntyivät lievästi molemmissa puolueissa – Suomessa hieman enemmän, sillä lähtökohdiltaan argumentaatio oli ollut Suomessa välimaaston hakemista ihmis- ja biokeskeisyyden välillä – mutta lähtökohtaisesti molemmat puolueet olivat jo 1980-luvulla olleet antroposentrismien piirissä, mikä suututti syväekologeja niin Suomessa kuin Saksassakin. Varsinkin *tulevat sukupolvet* ja heidän tarpeensa nousivat ekologisten tarpeiden rinnalle Suomessa, mutta aivan eritoten Saksassa, missä tulevat sukupolvet olivat pääasiallinen ekologisten oikeuksien kohde. Vuosituhannen vaihteessa myös talouden tarpeet ilmestyivät keskusteluun mukaan, vieden keskustelua antroposentrisempään suuntaan. Toisaalta ympäristön tarpeiden huomiointi ei missään vaiheessa hävinnyt täysin näköpiirissä, vain tapa, jolla niistä puhuttiin, muuttui kompromissihakuisempaan suuntaan. Suomessa eläinoikeuskysymys ilmestyi mukaan uutena keskustelunaiheena 1990-luvulla, Saksassa se oli ollut mukana alusta saakka. Myös lisääntyvään antroposentrismiin limittyi siis biosentrisempiäkin lähtökohtia, joten muutos – vaikka sitä voikin pitää merkittävänä – ei ollut täysin yksiselitteinen.

Kun näitä vihreiden ihmiskäsitysten muutoksia tarkastellaan luvussa 1.3. esitellyn vihreän ihmiskäsityksen nelikentän avulla, niin voimme todeta sekä Suomen että Saksan siirtyneen tutkittavalla ajanjaksolla pois päin *holismin ja antroposentrismien* lähtökohdista – mikä kuului, kuten luvussa 1.3. nähtiin, ekofeministiseen ja ekososiaaliseen lähtökohtaan. Varsinkin talouskasvumyönteisen *kestävän kehityksen* lanseerauksella he siirtyivät nelikentässä *individualismin ja antroposentrismien* lähtökohtiin. Nämä taustat toimivat lähtökohtina 1980-luvulla kehittyneelle ekologisen modernisaation ympäristöfilosofiselle suuntaukselle. Saksassa tämä siirtymä ilmaistiin käsitteiden tasolla niin suoraan, että *ekologinen modernisaatio* otettiin keskeiseksi käsitteeksi tämän uuden lähtökohdan kuvaamiseen.

Kysymys siitä, kenen hyvinvoinnista huolehditaan ja kenellä mielletään olevan oikeuksia, on mielenkiintoinen, mutta sen sisällä ei tapahtunut aivan yhtä merkittävää siirtymää. Lisäksi monet antroposentrisemmät sosiaalivihreät lähtökohdat – kuten tasa-arvo ja varsinkin Suomessa perustulon ajaminen – edustivat jatkuvuutta ohjelmissa, niitä korostettiin ajan kuluessa aina vain vahvemmin.

Aatteellista siirtymää nelikentässä on sikäli haastavaa hahmottaa, että siirtymät eivät olleet yksiselitteisiä ja muutosta saattoi tapahtua useampaan suuntaan. Summittaista kokonaiskuvaavaa aatteellisesta siirtymästä voisi kuitenkin havainnollistaa seuraavasti:

Poikkeuksista huolimatta kokonaiskuvassa aatteellinen murros on ollut varsin merkittävä tutkittavana aikana. Nähdäkseni tämän muutosprosessin syitä voi löytää ainakin kolme. Ensiksikin ympäröivät poliittiset tapahtumat, kuten lama ja EU:hun liittyminen Suomessa, ovat todennäköisesti vaikuttaneet puolueiden linjanvetoihin. Laman myötä talouskasvun kritiikki kävi vaikeammaksi, ja Neuvostoliiton hajoamisen ja EU:hun liittymisen myötä Suomi suuntautui kohti länttä, kansainvälisyyttä ja globalisaatiota. Saksassa kylmän sodan päättyminen, Itä-Saksan liittyminen länteen ja Neuvostoliiton hajoaminen ovat todennäköisesti tuoneet yhtä lailla tarpeen arvioida oma positio uudelleen.

Toisekseen aivan yhtä suuri (ja vihreiden omien keskustelujen perusteella kenties suurempikin) merkitys tälle siirtymälle on mitä ilmeisimmin löytynyt halusta osallistua käytännön politiikan tekoon aiempaa vahvemmin. Vielä 1980-luvulla vihreät näkivät itsensä eräänlaisina protestipuolueina, joiden tehtävänä ei ollut niinkään muuttaa lainsäädäntöä, vaan tehdä ihmiset puoluepolitiikan(kin) avulla tietoisemmaksi ympäristöasioista ruohonjuuritasolla. Hallitusneuvottelujen sijaan vihreät keskittyivät siis vallitsevan järjestelmän kritisointiin ja uusien näkökulmien esiintuontiin: tähän lähtökohtaan voi katsoa liittyvän niin 1980-luvun edustajien erikoislaatuiset tempaukset eduskunnassa kuin puolueohjelmien puheet talouskasvun lopettamisestakin. Tästä lähtökohdasta radikaalimmat premissit politiikan teolle, kuten vaikkapa ihmisen holistinen luontosuhde ja talouskasvun lopettaminen, ovat istuneet luontevasti vihreään poliittiseen puheeseen. Kun tavoitteeksi tuli hallitusvastuuseen osallistuminen 1990-luvulla, muuttui myös politiikan teon premissit, ja samalla huomio alkoi kiinnittyä ideologisten kysymysten sijaan niihin konkreettisiin poliittisiin ratkaisuihin, joilla ympäristöä voi suojella yhteistyössä muiden puolueiden kanssa. 2000-luvun vihreille tämä luonnon ja ympäristön suojelu pystyi lähtökohtaisesti tapahtumaan ilman, että talouden kasvun tai kuluttajan oikeuksien olisi tarvinnut

suuremmin siitä kärsiä. Tämä linjan muutos ideologiasta kohti käytännön kompromisseja sai kritiikkiä ympäristöliikkeen sisältä jo 1990-luvulla, jolloin käytännöllistä otetta jouduttiin puolustamaan puoluejohdon toimesta ennen kaikkea sillä perusteella, että se on monipuoluejärjestelmässä ainoa tapa saada käytännön tuloksia aikaiseksi. Tämä peruste toimi niin Saksan kuin Suomenkin vihreiden toiminnassa. Vihreät molemmissa maissa omaksuivat ns. ”ekologisen modernismin” puhuvat sekä lähtökohdat viimeistään hallitukseen astuessaan, mikä näkyi myös ihmiskäsityksen muutoksessa.

Kolmanneksi syyksi olen esittänyt vihreiden keskeisen kannattajakunnan – nuorten kaupunkilaisten – muuttuvia arvoja, joita vihreät ovat epäilemättä seuranneet ja joita toisaalta poliittisesti aktiiviset nuoret ovat saattaneet myös itse tuoda vihreisiin. Kun eläinten oikeudet nousivat tapetille 1990-luvun puolivälissä, ilmestyi tämä kaupunkilaisnuorison arvostama teema vihreiden puolueohjelmaan ennen vuosituhannen loppua. Nuorison arvojen kansainvälistyessä vihreät toivat ohjelmiinsa tasaisesti enemmän kansainvälisyyttä, ja myös vihreä kansalainen määrittyi hyvin kansainväliseksi (ennemmin kuin kansalliseksi) toimijaksi. Myös Saksan vihreät pyrkivät vetoamaan nimenomaan nuoreen äänestäjäkuntaan ja irtaantumaan sen vuoksi liian aatteellisesta tai fundamentaalisesta vihreydestä. Edelleen vihreiden ihmiskäsityksen muutos heijastelee myös sitä individualistisen arvomaailman vahvistumista, joka kaupunkilaisnuorten keskuudessa on havaittu 1990-luvulla. On myös muistettava, että nuorten puolueena vihreät ovat oletettavasti myös saaneet tämän arvomaailman omaksuneita nuoria jäseniä, jotka ovat myös olleet vaikuttamassa puolueen aatteelliseen kehitykseen puolueen sisältä käsin.

Ylirajaisuuden teema on myös mielenkiintoinen pohtiessa, miten ja miksi ympäristöaatteen premissit ovat muuttuneet. Selkeistä eroavaisuuksista huolimatta aatteelliset, poliittiset ja ihmiskäsitykseen liittyvät lähtökohdat olivat puolueilla jotakuinkin samanlaiset 1980-luvulla. Nämä lähtökohdat tulivat pitkälti angloamerikkalaisesta maailmasta, mutta heti alusta saakka mukana oli eroavaisuuksia: esimerkiksi ruohonjuuritason toiminnan ideaali, mitä korostettiin molemmissa maissa, lienee napattu Saksasta. Toisaalta kestävän kehityksen ja ekologisen modernismin kysymyksissä Suomi oli monin paikoin jopa sisarpuoluettaan edellä – tosin vastaavanlaista debattia aatteellisen position maltillistamiseksi käytiin samaan aikaan myös Saksassa. Ekologisen modernismin ideaali tuli alun perin Saksasta 1980-luvulla, kestävästä kehityksestä taas alettiin puhua alun perin YK:ssa pohjoismaalaisten toimesta samoihin aikoihin. Molemmat puolueet joka tapauksessa muuttivat kannanottojaan suhteellisen samanaikaisesti ja suhteellisen samansuuntaisesti. Ylirajaisuutta lienee tapahtunut paitsi puolueiden välillä niin ympäristöliikkeessä laajemminkin, kun ideat ovat lennelleet kansainvälisillä areenoilla. Varsinkin EU-aikana

unionimaiden vihreät puolueet ovat tehneet tiivistä yhteistyötä, mikä käy myös Vihreän Langan keskustelusta ilmi.³⁵⁴ On selvää, että tällainen yhteistyö edesauttaa samankaltaisten aatteellisten mallien leviämistä.

Kokonaisuudessaan puolueohjelmien sisältämää muutosta voisi kutsua hieman yksinkertaistetusti ”maltillistumisprosessiksi”. Tässä prosessissa holistinen syväekologisesta taustasta juontava ihmiskuva taipuu poliittisten realiteettien edessä kohti perinteisempää liberaalin yksilönoikeusajattelun mallia: radikaali puoluepolitiikkaa kaihtanut protestipuolue päätyi luomaan ohjelmia, joiden avulla oli mahdollista aikaansaada konkreettisia ratkaisuja monipuoluehallituksissa – yhteistyössä muiden puolueiden kanssa. Vihreän Liiton sekä *Die Grünen* ohjelmista välittyvän ihmiskäsityksen voi sanoa kulkeneen monien kompromissien kautta kohti uutta vuosituhatta. Samalla ihmiskäsityksen siirtymä kuvaa puolueen laajempaa poliittisen aseman muutosta.

Lopuksi on huomioitava, että vihreiden maltillistuessa muu yhteiskunta on saman aikavälin kuluessa siirtynyt selkeästi vihreitä kohti. Ympäristöfilosofi Markku Oksasen sanoin, ”omistusoikeuden tärkeydestä huolimatta yksityisen harkinnan ja vapaan toiminnan ala on kaventunut”.³⁵⁵ Saksassa SPD ryhtyi vihreiden esimerkin siivittämänä ydinvoimavastaiseksi, Suomessa kestävä kehitys oli alun perinkin vasemmiston lanseeraama käsite, ja myös oikeistopuolueet ovat alkaneet huomioida ympäristöasioita puheessaan. Esimerkinomaisesti voisi huomauttaa, että *kestävän kehityksen* käsite löytyi vuonna 2006 myös Kokoomuksen periaateohjelmasta.³⁵⁶ On tietenkin vaikea arvioida, mikä on ollut vihreiden oma vaikutus tässä yhteiskunnan siirtymässä ympäristötietoisuutta kohti, mutta oletettavasti heillä on ollut ainakin jonkinlaista merkitystä ympäristöajattelun aseman muutoksella salonkikelpoiseksi ajattelun muodoksi. Tässä suhteessa vihreiden position muutosta voi pitää onnistuneena poliittisena strategiana, ainakin jos mittarina toimii tavoite saada ympäristönäkökulmasta kaikki politiikan kerrokset läpäisevä näkökulma. Toisaalta kriitikot epäilemättä huomauttaisivat, että yhteiskunnan laajamittainen siirtymä maltillista ekologista modernismia kohti ei välttämättä tule olemaan lähimainkaan riittävä muutos ilmastonmuutoksen torjumiseksi, tai edes sen rajoittamiseksi.

Mielenkiintoista on myös havaita, että poliittisen strategian muutos ei tapahtunut ikään kuin aatteellisista lähtökohdista huolimatta tai niiden välisestä ristiriidasta välittämättä; sen sijaan maailmankuvan ja toiminnan ristiriita ratkaistiin muuttamalla samalla myös sitä maailmankuvaa ja

³⁵⁴ Esim. Vihreä Lanka 2.4.1998 kertoo EU:n vihreiden puolueiden yhdessä suunnittelemista ja ajamista talouspoliittisista linjauksista.

³⁵⁵ Oksanen 2012, 117.

³⁵⁶ Kansallisen Kokoomuksen periaateohjelma 2006, 3. Huomattavaa on, että ekologiaa teemoja sivuttiin jo aiemmassa, vuoden 1993 periaateohjelmassa.

ihmiskäsitystä, josta oletukset toiminnalle kumpusivat. Näin ristiriitoja maailmankuvan ja toiminnan välille ei päässyt syntymään. Maailmankuvalliset lähtökohdat eivät siis pelkästään ohjanneet toimintaa, vaan niitä myös muokattiin käytännön tarpeiden mukaan.

Pyrkimykseni on ollut kuvata ihmiskäsityksen muutosta neutraalina ilmiönä, pyrkien pikemminkin ymmärtämään kuin arvottamaan sitä. Ihmiskäsityksen asema myös poliittisessa ajatuksessa on kiistanalainen: ihmiskäsitys toisaalta heijastelee oman aikakautensa, kulttuurinsa ja myös käyttäjänsä tarpeita, toisaalta myös ohjaa niin yksilöiden kuin yhteisöjenkin ajattelua yhtenä maailmankuvan implisiittisenä taustaoletuksena. Maailmankuva ei ole kiveen hakattu. Se muuttuu tarpeiden mukaan ja elää jatkuvassa vuorovaikutuksessa poliittisten ja sosiaalisten instituutioiden kanssa. Poliittisen historian tutkimuksen olisi hyvä muistaa, että myös tällaisten taustatekijöiden osuus historian ymmärtämisen prosessissa on tarpeellista. Niiden tutkiminen on omalla tavallaan haastavaa, sillä emme voi päästä suoraan käsiksi ajattelijan päähän sisään. Esimerkiksi käsite- ja diskurssianalyysi tarjoavat kuitenkin mahdollisuuksia pyrkiä ymmärtämään niitä usein ääneensanomattomia oletuksia, joiden varaan poliittisetkin argumentit rakentuvat.

Lähteet

Suomen puolueiden puolueohjelmat (Pohtivan Internet-arkistosta, <http://www.fsd.uta.fi/pohtiva/>):

Ekologinen Puolue Vihreät r.p.:n yleis- ja puolueohjelmat, 1989 & 1991.

Kokoomuksen periaateohjelmat 1993, 2006.

Vasemmistoliiton Kestävän kehityksen energiapolitiikka –ohjelma, 1990.

Vihreän Liiton yleis-, puolue- ja periaateohjelmat 1988, 1990, 1994, 1998 & 2002.

Saksan puolueiden puolueohjelmat (Heinrich Böll –instituutin Internet-arkistosta, <https://www.boell.de/de/navigation/archiv-4289.html>):

Das Bundesprogramm die Grünen 1980.

Politische Grundsätze Bündnis 90 / Die Grünen 1993.

Grundsatzprogramm Bündnis 90 / Die Grünen 2002.

Vihreän Langan numerot (Vihreän Langan toimituksen arkistosta):

Vihreä Lanka 11.5.1990; 25.5.1990; 1.6.1990; 21.3.1991; 24/1994; 30.3.1995; 6.4.1995; 11.5.1995; 18.5.1995; 25.5.1995; 15.1.1998; 2.4.1998; 19.4.2002; 24.5.2002; 26.5.2006.

Lähdekirjallisuus:

Aarnio, Eeva 1998: Päämäärät liikkeessä. SoPhi.

Bookchin, Murray 2005: Society and Ecology, p. 385-398. Teoksessa Dryzek, John & Schlosberg, David (edit.): *Debating the Earth – The Environmental Politics Reader*. Oxford University Press.

Bukow, Sebastian 2016: The Green Party in Germany, Chapter 5. In: *Van Haute, Emilie (edit.): Green Parties in Europe*. Routledge.

Buttel, Frederick 2010: Social institutions and environmental change, p. 33-47. In: *Redclift, Michael R. & Woodgate, Graham (edit.): The International Handbook of Environmental Sociology, Second Edition*. Edward Elgar.

- Bütikofer, Reinhard 2001: Die Politischen Grundsätze von Bündnis 90/ Die Grünen. Vuoden 1993 puolueohjelman kommentaari. Heinrich Böll –instituutin Internet-sivut.
- Dobson, Andrew 2005: Environmental Citizenship, p. 596-607. Teoksessa *Dryzek, John & Schlosberg, David (edit.): Debating the Earth – The Environmental Politics Reader*. Oxford University Press.
- Donovan, Josephine 2013: Eläinten oikeudet ja feministinen teoria, s. 182-205. Teoksessa *Aaltola, Elisa (toim.): Johdatus eläinfilosofiaan*. Gaudeamus.
- Dryzek, John 2005/2013: *The Politics of the Earth – Environmental Discourses*. Oxford University Press.
- Dryzek, John & Schlosberg, David (edit.) 2005: *Debating the Earth – The Environmental Politics Reader*. Oxford University Press.
- Dweck, Carol 1999: *Self-Theories. Their Role in Motivation, Personality, and Development*. Psychology Press Ltd.
- Ekström, Göran 2009: *Utopia pelastaa maailman. Vihreä elämänsuojelun liitto*.
- Glaessner, Gert-Joachim 2005: *German Democracy. From Post World War II to the Present Day*. Berg.
- Haila, Yrjö 2001: Mikä ympäristö? & Ympäristöherätys, s. 9-46. Teoksessa *Haila, Yrjö & Jokinen, Pekka (toim.): Ympäristöpolitiikka*. Vastapaino.
- Heater, Derek 1999: *What is Citizenship?* Polity Press.
- Hellsten, Villiina & Martikainen, Tuomo 2001: Nuoret ja uusi politiikka. Tutkimus pääkaupunkiseudun nuorten poliittisista suuntauksista. Helsingin kaupungin tietokeskus.
- Hughes, J. Donald 2016: *What is Environmental History? Second Edition*. Polity.
- Humphrey, Mathew 2007: *Ecological Politics and Democratic Theory*. Routledge.
- Hübner, Kurt 2004: Policy Failure: The Economic Record of the Red-Green Coalition in Germany, 1998-2002, p. 107-122. In: *Reutter, Werner (edit.): Germany on the Road to 'Normalcy'*. Palgrave Macmillan.

- Hyvärinen, Matti, Kurunmäki, Jussi, Palonen, Kari, Pulkkinen, Tuija & Stenius, Henrik (toim.) 2003: Käsitteet liikkeessä. Suomen poliittisen kulttuurin käsitehistoria. Gaudeamus.
- Ihalainen, Pasi 2017: The Springs of Democracy. National and Transnational Debates on Constitutional Reform in the British, German, Swedish and Finnish Parliaments, 1917-1919. SKS.
- Isotalo, Merja 2007: Hallituspuolueeksi EU-maahan & Vihreät vallan kahvassa, s. 131-182. Teoksessa *Remes, Tanja & Sohlstén, Jemina (toim.): Edellä! Vihreä Liitto 20 vuotta. Vihreä sivistysliitto.*
- Jamieson, Dale 2013: Eläinten vapautus on ympäristöetiikkaa, s. 232-250. Teoksessa *Aaltola, Elisa (toim.): Johdatus eläinfilosofiaan.* Gaudeamus.
- Jung, Matthias 1995: Umweltstörfälle Fachsprache und Expertentum in der Öffentlichen Diskussion, s. 619-678. In *Stötzel, Georg und Wengeler, Martin (edit.): Kontroverse Begriffe. Geschichte des öffentlichen Sprachgebrauchs in der Bundesrepublik Deutschland.* De Gruyter.
- Järvikoski, Timo 2009: Ympäristösosiologian teoriakamppailuja, s. 78-101. Teoksessa *Massa, Ilmo (toim.): Vihreä teoria. Ympäristö yhteiskuntateorioissa.* Gaudeamus.
- Kaarkoski, Miina 2016: 'Energimix' versus 'Energiewende'. Competing Conceptualizations of Nuclear Energy Policy in the German Parliamentary Debates of 1991-2001. Jyväskylän yliopisto.
- Kaelble, Hartmut 2013: A Social History of Europe 1945-2000. Recovery and Transformation After Two World Wars. Berghahn Books.
- Kauhanen, Merja 2017: Työllisyys ja työttömyys – Miten suomalaiset työmarkkinat ovat muuttuneet? S. 152-189. Teoksessa *Taimio, Heikki (toim.): Tuotannon tekijät. Palkansaajien Suomi 100 vuotta.* Palkansaajien tutkimuslaitos.
- Kern, Kristine; Koenen, Stephanie & Löffelsend, Tina 2004: Red-Green Environmental Policy in Germany: Strategies and Performance Patterns. In: *Reutter, Werner (edit.): Germany on the Road to 'Normalcy'.* Palgrave Macmillan.
- Laine, Markus & Jokinen Pekka 2001: Poliitiikan ulottuvuudet, s. 47-65. Teoksessa *Haila, Yrjö & Jokinen, Pekka (toim.): Ympäristöpolitiikka.* Vastapaino.
- Lyytikäinen, Eeva 2015: Eläinsuojelusta orastaviin oikeuksiin. Eläinten oikeuksia koskeva keskustelu Ison-Britannian parlamentissa 1967-2004. Jyväskylän yliopisto.

- MacIntyre, Alisdair 2004: Hyveiden jäljillä – moraaliteoreettinen tutkimus. Gaudeamus.
- Manninen, Juha 1977: Maailmankuvat maailman ja sen muutoksen heijastajina, s. 13-48. Teoksessa *Kuusi & al. (toim.): Maailmankuvan muutos tutkimuskohteena*. Otava.
- Martell, Luke 2004: Ecology and Society. An Introduction. Polity Press.
- Martusewicz, Rebecca A., Edmundson, Jeff & Lupinacci, John 2011: EcoJustice Education. Towards Diverse, Democratic, and Sustainable Communities. Routledge.
- Mende, Silke 2012: Von der "Anti-Parteien-Partei" zur "ökologischen Reformpartei" die Grünen und der Wandel des Politischen, p. 273-315. Julkaisussa *Archiv für Sozialgeschichte 2012*.
- Mickelsson, Rauli 2007: Suomen puolueet – historia, muutos ja nykypäivä. Vastapaino.
- Naess, Arne 1997: Pinnallinen ja syvälinen, pitkän aikavälin ekologialiike, s. 138-144. Teoksessa *Oksanen, Markku & Rauhala-Hayes, Marjo (toim.): Ympäristöfilosofia*. Gaudeamus.
- Newell, Peter, Bulkeley, Harriet, Turner, Karen, Shaw, Christopher, Caney, Simon, Shove, Elizabeth & Pidgeon, Nicholas 2015: Governance traps in climate change politics: re-framing the debate in terms of responsibilities and rights, p. 535-540. WIREs Clim Change 2015, Volume 6.
- Nienstedt, Sirje 1997: Ympäristöpolitiikan alku. Ympäristönsuojelun tulo Suomen valtakunnalliseen politiikkaan 1960- ja 1970-lukujen vaihteessa. Turun yliopiston poliittisen historian tutkimuksia 9.
- Paastela, Jukka 1987: Finland's New Social Movements. Tampereen yliopisto.
- Poguntke, Thomas 1993: Alternative Politics. The German Green Party. Edinburgh Univ. Press.
- Poguntke, Thomas 2005: Green Parties in National Governments, p. 573-583. Teoksessa *John Dryzek & David Schlosberg (edit.): Debating the Earth – The Environmental Politics Reader*. Oxford University Press.
- Radkau, Joachim 2011: Die Ära der Ökologie. Eine Weltgeschichte. Verlag C.H.Beck.
- Ratinen, M. & Lund, P. 2015: Policy inclusiveness and niche development: Examples from wind energy and photovoltaics in Denmark, Germany, Finland, and Spain, p. 136-145. Energy Research & Social Science 6 (2015).

- Remes, Tanja 2007: Kohti ”tavallista puoluetta”?, s. 91-130. Teoksessa *Remes, Tanja & Sohlstén, Jemina (toim.): Edellä! Vihreä Liitto 20 vuotta*. Vihreä sivistysliitto.
- Reutter, Werner (edit.) 2004: *Germany on the Road to ‘Normalcy’*. Palgrave Macmillan.
- Robbins, Hintz & Moore 2014: *Environment and Society. A Critical Introduction*. 2nd Edition. John Wiley & Sons.
- Rohrschneider & Wolf 2004: One Electorate? Social Policy Views and Voters’ Choice in Unified Germany Since 1990, p. 21-46. In: *Reutter, Werner (edit.): Germany on the Road to ‘Normalcy’*. Palgrave Macmillan.
- Riukulehto, Sulevi: Vihreät puoluekartalla ja puoluejärjestelmän osana, s. 9-26. Teoksessa *Remes, Tanja & Sohlstén, Jemina (toim.): Edellä! Vihreä Liitto 20 vuotta*. Vihreä sivistysliitto.
- Salo, Miikka 2015: Energiäkäännö. Saksan ja Suomen energiapoliittiset valinnat. Visio.
- Siedentop, Larry 2014: *Inventing the Individual. The Origins of Western Liberalism*. Penguin Books.
- Singer, Peter 2013: Kaikki eläimet ovat tasavertaisia, s. 69-88. Teoksessa: *Aaltola, Elisa (toim.): Johdatus eläinfilosofiaan*. Gaudeamus.
- Skinner, Quentin 2002: *Visions of Politics I – Regarding Method*. Cambridge.
- Smith, Eliot R. & Mackie, Diane M. 1995: *Social Psychology*. Worth Publishers.
- Sohlstén, Jemina 2007: Liikkeen voima & Vihreää valoa puolueelle, s. 27-90. Teoksessa: *Remes, Tanja & Sohlstén, Jemina (toim.): Edellä! Vihreä Liitto 20 vuotta*. Vihreä sivistysliitto.
- Solsten, Eric 1995 (edit.): *Germany – A Country Study*. Library of Congress Area Handbook Series.
- Steinmetz, Willibald, Freedon, Michael & Fernández-Sebastián, Javier 2017: *Conceptual History in the European Space*. Berghahn.
- Stenius, Henrik 2003: Kansalainen, p. 309-362. Teoksessa *Hyvärinen, Matti & al.: Käsitteet liikkeessä. Suomen poliittisen kulttuurin käsitehistoria*. Vastapaino.

Suomen virallinen tilasto (SVT): Muuttoliike [verkkójulkaisu] 2014. Liitekuvio 1. Maahan-, maasta- ja nettomaahanmuutto 1971–2014. Tilastokeskus [viitattu: 3.5.2018]. http://www.stat.fi/til/muutl/2014/muutl_2014_2015-05-29_kuv_001_fi.html

Tammilehto, Olli 1983: Ekofilosofia, vaihtoehtoliike ja ydinvoima. Ympäristökeskus.

Toikka, Arho 2009: Monimutkaiset sopeutuvat järjestelmät ja ympäristöongelmien synty. Teoksessa *Ilmo, Massa (toim.): Vihreä teoria. Ympäristö yhteiskuntateorioissa*. Gaudeamus.

Tontti, Jarkko 2007: Ode-ilmioistä oppositioon, s. 215-246. Teoksessa *Remes, Tanja & Sohlstén, Jemina (toim.): Edellä! Vihreä Liitto 20 vuotta*. Vihreä sivistysliitto.

Triandis, Harry C. 1995: Individualism & Collectivism. Westview Press.

Wayland, Sarah V. 1997: Immigration, Multiculturalism and National Identity in Canada, p. 33-58. In: *International Journal on Group Rights* 5. https://web.archive.org/web/20110706202542/http://www.geography.ryerson.ca/jmaurer/030_108art/030Multiculturalism.pdf

White, Lynn 1974: The Historical Roots of Our Ecological Crisis. http://www.siena.edu/ellard/historical_roots_of_our_ecologic.htm. Harper and Row.

Woods, Kerri 2010: Human Rights and Environmental Sustainability. Edward Elgar.

Väyrynen, Kari 2006: Ympäristöfilosofian historia maamyttistä Marxiin. Eurooppalaisen filosofian seura ry.

Väyrynen, Kari 2009: Yhteiskuntatieteellisen ympäristötutkimuksen tieteenteoreettisia ongelmia ja rajanylityksiä, s. 47-77. Teoksessa *Massa, Ilmo (toim.): Vihreä teoria. Ympäristö yhteiskuntateorioissa*. Gaudeamus.

Ylikahri, Ville 2007: Kioto, Natura ja uusi radikalismi, s. 183-214. Teoksessa *Remes, Tanja & Sohlstén, Jemina (toim.): Edellä! Vihreä Liitto 20 vuotta*. Vihreä sivistysliitto.

York, Rosa & Dietz 2010: Ecological modernization theory. Theoretical and empirical challenges, p. 77-90. In: *Redclift, Michael R. & Woodgate, Graham (edit.): The International Handbook of Environmental Sociology, Second Edition*. Edward Elgar.

Zeytinoglu, Cem 2010: Multiculturalism, p. 479-484. In *Jackson, Ronald L. II (Edit.): Encyclopedia of Identity*. Sage.